

İNSAN HAKLARI VE SEÇİMLER

Seçimlere İlişkin İnsan Hakları Standartları Rehberi

Birleşmiş Milletler

Adil Seçimler

Eşit Katılım Hakkı

Ayrımcılık Yasağı

*Barışçıl Toplanma ve
Örgütlenme Özgürlüğü*

İfade Özgürlüğü

Seyahat Özgürlüğü

Etkili Hukuk Yolları

Bu yayında kullanılan adlandırmalar ve materyallerin sunumu Birleşmiş Milletler Sekreterliğince herhangi bir ülke, bölge, şehir veya alan veya buralardaki yetkililerin yasal statüsü, veya bunların hudutları veya sınırlarının belirlenmesine yönelik herhangi bir görüşün ifade edilmesi anlamına gelmez.

Birleşmiş Milletler belgelerinin sembolleri, rakamlarla birleştirilmiş büyük harflerden oluşur. Bu tür bir sembolün belirtilmesi, bir Birleşmiş Milletler belgesine atıfta bulunulduğunu gösterir.

Bu çalışma, yayımcının (Eşit Haklar İçin İzleme Derneği) tüm sorumluluğu kabul ettiği gayri-resmi bir çeviridir.

Bu yayın, Birleşmiş Milletler için ve Birleşmiş Milletler adına yayımlanmıştır.
© 2021 Birleşmiş Milletler (İngilizce)
© 2021 Birleşmiş Milletler (Türkçe)
Dünya çapında tüm hakları saklıdır.

The present work is an unofficial translation for which the publisher (Association for Monitoring Equal Rights) accepts full responsibility.

The work is published for and on behalf of the United Nations.
© 2021 United Nations for the English edition
© 2021 United Nations for the Turkish edition
All rights reserved worldwide

Çeviri: Barış Kennedy
Kapak Uygulama ve Dizgi: Özge Kepenek
Redaksiyon: Alara Sert, Nejat Taştan

Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca Eşit Haklar İçin İzleme Derneği sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VI
GİRİŞ	1
I. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserinin Seçim Süreçlerine Katılımı	3
II. Genel Olarak Seçim Süreçlerine İlişkin Uluslararası İnsan Hakları Standartları	8
A. Seçimler ve siyasi katılım ile ilgili temel norm ve standartlar	8
B. Ayrımcılık Yasağı	11
C. Kendi Kaderini Tayin	12
D. D. Ön Koşul Haklar	12
III. Uluslararası Kriterlere Detaylı Bakış	13
A. Özgür seçimler	13
B. Gerçek seçimler	42
C. Diğer gereksinimler/kamusal özgürlüklerin ve seçim süreçlerinin bütünlüğünün korunması	49
IV. Seçim Süreçlerine İlişkin Diğer İnsan Hakları Konuları	52
A. İlgili insan hakları norm ve standartlarına saygı	52
B. Seçim İdare Organları	53
C. Seçim bölgesi sınırları	54
D. Seçmen Kaydı	55
E. Partiler, aday gösterme ve adaylar	56
F. Oy Kullanma Faaliyetleri	58
G. Seçim Adaleti	60
H. Suçlar, Cezalar ve Düzenin Sağlanması	60
I. Medya: Erişim ve Düzenlemeler	61
J. Halkı Bilgilendirme ve Seçmen Eğitimi	63
Ek 1	64
A. Siyasi Katılım Hakkı	64
B. Ayrımcılık Yasağı ve Siyasi Katılıma Eşit Erişim	67
C. Kendi Kaderini Tayin Hakkı	72

Ek 2	75
A. Siyasi Katılım Hakkı	75
B. Ayrımcılık Yasağı ve Katılıma Eşit Erişim	81
C. Kendi Kaderini Tayin Hakkı	84
Ek 3	86
A. BM Antlaşmasına Dayalı Organlar	86
B. Sözleşme Organları	88

Önsöz

İnsanların kamu işlerinin yürütülmesine katılma hakları en temel gerekliliklerden biridir. Dürüst ve güvenilir seçimler ise insanların yönetime katılım sağlamaları ve seslerini duyurmaları için hala en güçlü ve etkili yöntemdir. Seçimler vatandaşları kendi iradelerini ifade etme konusunda cesaretlendirmekte ve sürdürülebilir demokrasilerin inşa edilmesine veya sağlamlaştırılmasına yardımcı olmaktadır.

İnsan Hakları ve Seçimler: Seçimlerin Hukuki, Teknik ve İnsan Hakları Boyutu Üzerine bir Rehber yayımlanalı neredeyse 30 yıl olmuş. Bu süre boyunca insan hakları alanında büyük değişimler yaşanmıştır. Engelli Kişilerin Haklarına dair Sözleşme gibi yeni uluslararası anlaşmalar, uzun zamandır dışlanan insanların haklarını güvence altına almıştır. Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmaları, Devletlerin yükümlülükleri ve oy kullanma hakkı ve ilgili hakların geliştirilmesine yönelik içtihatlar yayımlamışlardır.

Aynı zamanda katılımcı haklar ve seçimlerin güvenilirliğine yönelik nefret söylemleri, internetin engellenmesi veya bilgi çarpıtma kampanyaları gibi genellikle yeni teknolojiler tarafından kolaylaştırılan veya yayılan zorluklar ortaya çıkmıştır.

Siyasette kadınların ilerlemesini ve engelli kişilerin, Afrika kökenli kişilerin, yerli halkların, azınlıkların ve diğer dışlanmış grupların katılımına yönelik artan çabaları gönülden kutluyoruz.

Ancak, günümüze kadar gerçekleşen ilerleme yeterli değil. Bu yüzden, milyonlarca insana zarar veren, eşit katılımlarının önünde engeller yaratan ve bu kişileri daha da geriye götüren sert ve yapısal ayrımcılığın ortadan kaldırılması çağrımızı yineliyoruz.

Dürüst ve güvenilir seçimler hukukun tarafsız üstünlüğü ve insanları özgür ve bilinçli seçimler yapma noktasında güçlendiren eğitim gibi temel hak ve özgürlüklere saygı gibi birbirine kenetli birçok insan hakkı koruma mekanizmasından oluşan karmaşık bir ekosistem ile beslenmektedir. Bir başka deyişle, kişisel, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara saygı herhangi bir seçim sürecinin en temel bileşenlerinden biridir. Elinizdeki rehber insan hakları normları ve standartlarının seçimlerin farklı yönlerine nasıl uygulanabileceğini göstermektedir.

Günümüzde, dünya çapında demokratikleşmenin arttığı bir dönemin ardından, pek çok demokrasinin gerilediğine tanık olmaktadır. Bazı hükümetler kasıtlı biçimde yetkilerinin bağımsız denetimini zayıflatıyor, demokratik gözetimi ortadan kaldırıyor ve uzun vadede iktidarlarını sağlama alıyormuş gibi görünmektedir.

Teknolojik imkanlar sıklıkla bu çabalara hizmet etmede kullanılıyor, insanların eylemleri ve söylemleri yoğun bir şekilde izleniyor ve bilgi çarpıtma kampanyaları seçimlerin güvenilirli-

ğine gölge düşürüyor. Bu zorluklar, kamu işlerine katılma hakkının geliştirilmesi için çalışan insanlarda acele davranmak gerektiği hissini uyandırmaktadır. Mümkün olduğunca doğrudan ve güçlü bir şekilde etkileşimde bulunmak, işe yarayan yaklaşımları güçlendirmek ve yeni yollar ve ortaklıklar bulmak için bir araya gelmemiz gerekiyor.

Bu bağlamda, insan hakları hukukunun çevrim içi davranışları değerlendirmek ve Devletlerin yanıtlarına rehberlik etmek için test edilmiş bir çerçeve sunabilmesini sağlamaya yönelik halihazırda yapılmış muazzam çalışmalar olduğunu vurgulamak istiyorum. Bu rehber günümüze kadar yapılan bu çalışmaların bir özetini içermektedir.

Seçimler, Hükümetlerin ve siyasi liderlerin meşruiyetinin temelini oluşturmaktadır. İnsan hakları normlarına saygı zemininde düzenlenen seçimler, halklarına saygı gösterdiklerini ve iradelerini ifade etme konusunda onları güçlendirdiklerini ifade ettiği için güçlü ve meşru Devletler ve Hükümetlerin inşa edilmesine yardımcı olmaktadır.

Hem Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri, hem de geçmişte seçilmiş Devlet ve Hükümet Başkanlığı görevinde bulunmuş biri olarak, bu rehberin dünya çapında dürüst ve güvenilir seçimler yapılmasına katkıda bulunmaya yönelik çabalarınız için kullanışlı bir araç olmasını diliyorum.

Michelle Bachelet
Birleşmiş Milletler İnsan Hakları
Yüksek Komiseri

Giriş

1. Seçimler demokrasinin kalbini oluşturmaktadır ve kişilerin kamu işlerine katılma haklarını kullandıkları temel yol olmaya devam etmektedir. Dünyada her zamankinden daha çok seçim yapılıyor. Ancak bu süreçler zaman zaman demokrasinin zayıfladığı ve sivil alana yönelik artan tehditlerin olduğu ortamlarda gerçekleşmektedir. Seçim süreçlerinin dijitalleşmesi ile, özellikle sosyal medya aracılığıyla yürütülen çevrimiçi bilgi çarpıtma kampanyaları gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımından doğan insan haklarına yönelik yeni zorluklar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, özgür ve gerçek seçimlerde insan hakları ve temel özgürlüklere saygının temel alınması esastır.
2. Seçimler de dahil olmak üzere kamu işlerine katılım, uluslararası insan hakları hukuku araçları ile korunan bir insan hakkıdır. İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si ve takip eden anlaşma hükümleri, özellikle de Kişisel ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin 25. Maddesi tarafından garanti altına alınmıştır (Bkz. Ek 1). Bölgesel seviyede ise Afrika, Amerikalılar-arası ve Avrupa'daki insan hakları sistemleri de bu temel hakkı tanıtmaktadır (Bkz. Ek 2). Dünyanın dört bir yanındaki ülkeler ve insanlar, özgür ve gerçek seçimlerin önemli bir demokratik gereksinim ve kamu otoritesinin temelini oluşturan insanların iradesine ses verme konusunda kaçınılmaz bir yol olduğunu kabul etmişlerdir.
3. Katılımın kendi başına bir insan hakkı olmasının yanı sıra, seçim süreçlerinin merkezinde olan başka insan hakları da vardır. Seçme ve seçilme hakkının anlamlı bir şekilde kullanılabilmesi için, başta eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, barışçıl bir şekilde toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ve güvenlik hakkı ve etkili hukuk çözümlerine erişim hakkı olmak üzere insan haklarının herkes tarafından saygı gördüğü ve kullanıldığı bir ortam olması büyük bir öneme sahiptir.
4. Bu rehber, seçimler bağlamında uygulanabilir olan evrensel insan hakları normları ve standartlarına detaylı bir şekilde değinmektedir. Birleşmiş Milletler, yıllar içinde seçimler ve siyasi katılım ile ilgili uluslararası normları ve standartları detaylandırmıştır. İnsan hakları uzman mekanizmaları, özellikle de sözleşme makamları ve İnsan Hakları Komisyonu'nun özel prosedürleri gözlem, karar ve tavsiyeleri aracılığıyla ilgili uluslararası araçlarda yer alan norm ve standartları yorumlamışlardır. Bu da seçim süreçlerinde uygulanabilir olan insan hakları norm ve standartlarını açıklığa kavuşturmaya yardımcı olmuştur. Gitgide gelişen bu yorum ve tavsiyeler, insan hakları mekanizmaları ve makamlarının norm ve standartların belirli bağlamlarda nasıl uygulandığının anlaşılmasında rehberlik sunmaktadır Ek 3 Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarının doğası ve yetkileri ile bunların yorum ve tavsiyelerinin hukuki niteliği konusunda bilgi vermektedir.

5. Bu rehber bölgesel insan hakları sistemleri (bkz. Ek 2) açısından ilgili standartların gelişme gösterdiğini kabul etmekle beraber, evrensel norm ve standartlara ve dolayısıyla Birleşmiş Milletlerin seçimler ve siyasi katılıma ilişkin uluslararası insan hakları hukukuna katkılarına odaklanmaktadır.
6. Bu rehber seçimler bağlamında ortaya çıkan insan hakları sorunları konusunda farkındalığı artırmayı ve teknik kapasitenin artırılmasını hedeflemektedir. Ayrıca, politika yapıcılar ve hükümet yetkililerine Devletlerin seçimler bağlamında sahip olduğu yükümlülükler açısından rehberlik etmeyi ve seçme-seçilme haklarının kullanılmasına yönelik etkili yasal çerçeveler oluşturulmasına destek vermeyi amaçlamaktadır.
7. Bu rehber BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK) tarafından hazırlanmıştır ve seçim alanında faaliyet gösteren ortakların inceleme ve yorumlarından yararlanılmıştır. İlk bölüm, seçim süreçlerinin yasal ve teknik yönlerine ilişkin ilgili uluslararası insan hakları normları ve standartlarının uygulanması konusunda BMİHYK'nin Devletlere nasıl yardım ettiğini açıklamaktadır. 2. Bölüm genel olarak seçim süreçleri ile ilgili Birleşmiş Milletler insan hakları ve normlarını ana hatları ile belirtirken 3. Bölüm ilgili kriterleri detaylı bir şekilde incelemektedir. Son olarak 4. Bölüm ise seçimlere ilişkin yasal çerçevelerin tasarlanması ve uygulanması sırasında dikkate alınması gereken diğer insan hakları hususlarını açıklamaktadır.

I. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserinin Seçim Süreçlerine Katılımı

8. Birleşmiş Milletlerin seçim süreçlerinde Üye Devletlerle etkileşimi siyasi katılımı garanti altına alan insan hakları normları ve standartları üzerine kuruludur¹. Dolayısıyla seçim süreçleri bağlamındaki insan hakları çalışmaları sürecin tüm aşamalarda (seçim günü öncesinde, sırasında ve ardından) güvenli ve barışçıl bir ortamın sağlanması ve bu süreçlerin güvenilirliğinin güçlendirilmesi için hayatidir.
9. Seçimler insanlara iradelerini özgür bir şekilde ifade etmeleri ve başta kamu işlerine katılma hakkı olmak üzere kişisel ve siyasi haklarını kullanmaları için fırsat sağlarken, aynı zamanda var olan gerilimleri ve insan hakları ihlali ve suiistimali risklerini de artırabilmektedir. Başta düşünce ve ifade özgürlüğü, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ve kamu işlerine katılma hakkı gibi bazı haklar seçimler bağlamında tehdit altında olabilmektedir. Seçim süreçleri zaman zaman keyfi tutuklama ve gözaltı, kötü muamele ve işkence, yargısız infazlar, kaybedilmeler ve diğer insan hakları ihlallerini tetikleyebilmektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ihlal edilmesi seçimler bağlamında farklı gerilimlerin ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir.
10. Bazı kişiler ve gruplar haklarından yararlanırken şiddet veya ayrımcılığa maruz kalma riski ile karşılaşabilmektedir. Bağlama bağlı olarak bunlar arasında düzenli ve görünür bir şekilde insan hakları, iyi yönetim ve yolsuzluk gibi kritik konularda kamuoyuna açık bir şekilde tartışmalara giren muhalefet üyeleri veya siyasi aktivistler, insan hakları savunucuları, STK temsilcileri, gazeteciler ve medya çalışanları olabilir. Ancak bunlar dışında kadınlar, gençler, lezbiyen, gay, biseksüel, trans ve interseks kişiler, azınlıklar, yerli halklar, engelli kişiler, mülteciler ve sığınmacılar, yerinden edilmiş kimseler, devletsiz kimseler ve göçmenler gibi sıklıkla ayrımcılık ve şiddete maruz kalan belirli gruplar da olabilmektedir. Yukarıda belirtilen grupların çoğunda temsil edilen kadınlar ise özellikle risk altındadır.
11. İnsan hakları çalışmaları, özellikle de şiddet ve insan hakları ihlali ve suiistimali riskinin yüksek olduğu durumlarda, başkanlık ve yasama organı seçimleri, önemli referandum-

---

1. A/72/260, para. 27.

lar (örn. anayasa veya ayrılma referandumları) ve yerel, bölgesel ve diğer idari bölge seçimleri gibi tüm seçim süreçleri bağlamında önem taşır.

12. Herhangi bir seçimden önce ilgili yasal çerçevelerin (örn. anayasa, seçim yasası, siyasi partiler mevzuatı ve usullerinin (parti kayıtları, adayların güvenlik incelemeleri, seçmen kayıtları, yurtdışı oyları, vb.) Devletlerin uluslararası insan hakları hukuku uyarınca yükümlülüklerine uygun olduğundan ve ilgili kurumların (örn. seçim idaresi, medya komisyonu ve mahkemeler) bağımsız ve/veya tarafsız bir şekilde işlediklerinden emin olunmalıdır. Seçim öncesi ve seçim süreci sırasında yetkili makamların kamu işlerine katılma hakkının güvenli ve özgürce kullanılabilmesi güvenli ve kolaylaştırıcı bir ortam sağlaması kritik öneme sahiptir. Düşünce ve ifade özgürlüğü, barışçıl gösteri ve örgütlenme ve seyahat özgürlüğünün yanı sıra, ayrımcılık ve şiddete maruz kalmama özgürlüğü, adil yargılanma ve etkili hukuk yoluna başvurma hakkı ve eğitim hakkı gibi önkoşul haklar sağlanmalıdır. Seçim süreçleri Devlet ve sivil toplum arasındaki dinamikleri ortaya çıkarır. Temel özgürlüklerin kısıtlanması gerilimlerin tırmanmasında önemli bir faktör olabilmektedir. Sonuçlara itiraz edilebileceği için seçim sonrası dönem de hassas olabilmektedir. Dolayısıyla, kamu yetkililerinin katılma ve temel insan haklarına saygı için elverişli bir ortam sağlaması gereklidir. Bunların dışında herhangi bir insan hakları ihlali veya suiistimalinin hızlı ve tarafsız bir şekilde incelenmesini ve sorumluların hesap vermesini sağlamaları gerekmektedir.

13. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliğinin dünyadaki tüm insanların insan haklarını destekleme ve koruma yetkisi uyarınca², BMİHYK seçim döngüsünün farklı aşamalarında (oylama öncesi, oylama sırasında ve/veya oylama sonrasında) kapsamlı insan hakları çalışmaları yürütebilir ve bu şekilde önemli bir rol oynayabilir³. BMİHYK özellikle, diğer BM ortakları ile beraber, geniş bir faaliyet yelpazesi aracılığıyla kapsayıcı ve barışçıl seçimler için kolaylaştırıcı ve ilgili insan hakları standartlarına⁴ saygı gösterilmesine elverişli bir ortam geliştirilmesine yardımcı olabilir. Bu da daha geniş bir kapsamda BM'nin -gerektiğinde ve talep edildiğinde- Üye Devletlere resmi destek, siyasi diyalog, kolaylaştırma ve arabuluculuk için destek gibi genellikle bölgesel ve alt-bölgesel kuruluşlar ve diğer aktörler ile işbirliği içinde gerçekleştirdiği eylemleri aracılığıyla barışçıl ve güvenilir seçimler yapılması için elverişli bir ortam yaratmada yardım sağlama çabalarını desteklemektedir.

14. Bu tür BMİHYK faaliyetleri şunları içermektedir:

---

2. Bkz. Genel Kurul Kararı 48/141.

3. Genel Kurul çok sayıda kararında düzenli olarak BMİHYK'nin Üye Devletlerden gelen yüksek sayıda ve gittikçe karmaşık ve kapsamlı bir hale gelen danışma taleplerine kendi yetkisi dahilinde ve Seçim Desteği Birimi ile yakın koordinasyon içinde yanıt vermeye devam etmesini talep etmiştir. En yakın tarihli ilgili belge için bkz. Genel Kurul Kararı 74/158, para. 17.

4. Siyasi Konular ve Barış İnşa İşleri Dairesi, "BM Seçim yardımı prensipleri ve türlerine ilişkin politika" (2021)

- a. Özellikle erken uyarı ve önleme amacıyla izleme olmak üzere potansiyel şiddet ve insan hakları ihlali endişesi olan durumlarda, özellikle savunmasız gruplara yönelik izleme;
- b. Barışçıl seçimlere, insan hakları kriterlerine uygun seçim kanunlarına ve kurumlarına yönelik destek verilmesi ve savunuculuk düzenlenmesi, böylece seçmenlerin tam katılımına imkan sağlanması;
- c. Seçim günü öncesi, sırası ve sonrasında, seçimlere yaklaşırken veya seçim-sonrası protestolar olması durumunda risk altında olabilecek, özellikle düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı ve barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlükleri ve cinsel şiddet, kötü muamele ve işkence de dahil olmak üzere şiddette uğramama hakkı gibi insan hakları ihlallerinin raporlanması;
- d. Hesap verebilirliğin sağlanması ve düzensizliklerin tekrar etmesinin engellenmesine yönelik, seçimle ilgili ciddi sorunlar meydana geldiğinde araştırmalar veya bilgi toplama süreçlerinin yürütülmesi, desteklenmesi, bunlara katılım sağlanması;⁵
- e. Nüfusun en savunmasız durumlarda yaşayan kesimlerine odaklanarak, özellikle en istikrarsız bağlamlarda koruma sağlamak;
- f. Seçim öncesi dönem de dahil olmak üzere ilgili mevzuatın uluslararası insan hakları standartlarına uygunluğunun sağlanması, barış ve geçiş dönemi adalet süreçleri, anayasa oluşturma, kurum inşa etme vb. konularda teknik destek ve tavsiye vermek;
- g. Demokratik katılma haklarının uygulanmasında azınlıklar, yerli halklar ve engelli kişiler için toplumsal cinsiyet eşitliği ve katılımı merkeze alarak farkındalık yaratmak ve sivil toplantılar ve potansiyel olarak dışlanan veya risk altında olan nüfuslara yönelik diğer faaliyetleri desteklemek;
- h. İlgili durumlarda özel prosedür yetkisi sahiplerinin seçim süreçleri bağlamında gerçekleştirdiği insan haklarını tanıtma ve koruma eylemlerini desteklemek de dahil olmak üzere sözleşme makamları ve özel prosedür yetkisi sahipleri de dahil olmak üzere insan hakkı mekanizmalarını desteklemek.

15. BMİHYK'nin eylemleri sahada varlığı olup olmadığına göre değişkenlik gösterebilir. Sa-

---

5. BMİHYK İnsan Hakları Konseyi, Güvenlik Konseyi veya Genel Sekreterlik tarafından kurulan araştırma komisyonları ve bilgi toplama heyetlerini genellikle sekreterlik görevini üstelenerek destek vermektedir. Yüksek Komiserin yetkisi dahilinde seçim süreçleri bağlamındaki insan hakları ihlallerini inceleyecek mekanizmalar kurulabilir. Buna örnek olarak 2008 yılında Kenya'daki BMİHYK bilgi toplama heyeti örnek verilebilir. Bkz. BMİHYK "BMİHYK Kenya Bilgi Toplama Heyeti Raporu, 6-28 Şubat 2008".

hada varlık sahibi olduğu durumlarda BMİHYK, özellikle şiddet ve/veya insan hakları ihlallerinin beklenebileceği veya beklenmedik bir şekilde ortaya çıkabileceği seçim süreçleri bağlamında eyleme geçme konusunda özellikle yetkindir. BMİHYK'nin sahada var olmadığı ve siyasi ve toplumsal istikrarsızlık görüldüğü durumlarda ise BMİHYK hızlı bir şekilde müdahale görevleri düzenleyebilir; bunlar bağımsız olarak gerçekleştirilebilir veya diğer BM birimlerinin öncülük ettiği faaliyetlere destek veya katılım şeklinde olabilir. Ülke içindeki seçim faaliyetlerini destekleme çabalarına dahil olan tüm BM birimleri arasında sistem çapında uyum ve iş birliği olması, bu çabaların birbirini tamamlayıcı şekilde gerçekleştirilmesini, aynı işin birden fazla birim tarafından yapılmasının engellenmesini ve Birleşmiş Milletler'in bir bütün olarak hedefe ulaşmasını sağlamada büyük öneme sahiptir.

Birleşmiş Milletler seçim desteği

Birleşmiş Milletler seçim desteğinin çerçevesi 1991 Genel Kurulunda çizilmiştir. Bu tarihten itibaren BM seçim desteği, özgür ve gerçek seçimler gerçekleştirmek için çaba gösteren Üye Ülkelerin değişen ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde evrimleşmiştir.

Birleşmiş Milletlerin çeşitli tamamlayıcı kurumlar aracılığıyla sağladığı seçim yardımlarında uyum ve tutarlılığı sağlamak amacıyla⁶, Genel Sekreter 1991 yılında 46-137 sayılı Genel Kurul kararını takiben Siyasi İşlerden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısını BM sistemi genelinde seçim destekleri için odak noktası olarak görevlendirmiştir. Siyasi İşlerden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı Odak noktası olarak bir liderlik rolü oynamaktadır ve seçim desteği politikalarının belirlenmesinden, BM seçim desteği parametrelerine karar verilmesinden ve tek bir seçim uzmanı listesinin kullanılmasından sorumludur. BM barış ve güvenlik ayağının yeniden yapılandırılmasının ardından Siyasi İşler ve Barışı İnşa İşlerinden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı odak noktası olarak görev yapmakta ve Sekreterliğin Siyasi İşler ve Barışı İnşa İşleri Bölümü Seçim Desteği Birimi tarafından desteklenmektedir. Seçim Destek Birimi, politika ve iyi uygulamalar da dahil olmak üzere seçim desteği faaliyetlerine katılan tüm BM birimlerine siyasi ve teknik rehberlik sağlamaktadır.

6. Seçim desteği sağlayan BM birimleri arasında şunlar sayılabilir: Siyasi İşler ve Barışı İnşa İşleri Departmanı, Barış Operasyonları Departmanı, BM Kalkınma Programı (UNDP), BMİHYK, BM Gönüllüleri, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, BM Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi (UN-Women) ve Uluslararası Göç Örgütü. Ayrıca bkz. <https://dppa.un.org/en/elections>.

BM seçim desteği sadece bir Üye Devletin özel talebi üzerine veya Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul'un yetkilendirmesi temelinde sağlanmaktadır. Genel Kurul tarafından BM desteğinin ulusal egemenliğe saygı temelinde ve nesnellik, tarafsızlık, etki altında kalmama ve bağımsızlık gibi temel ilkeler çerçevesinde verilmesi gerektiği defalarca vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, BM seçim desteğinin her zaman kadınların ve dışlanmış grupların seçim süreçlerine katılımı, temsil edilmesi ve güçlendirilmesini desteklemesi beklenmektedir.

Seçim desteğine yönelik talep yüksektir. 1991 yılından beri, bazıları en zorlu çatışma-sonrası ve coğrafi bölgelerde yer alan 100'den fazla ülke BM seçim desteği talebinde bulunmuş ve destek almıřtır⁷. Teknik destek en sık sağlanan seçim desteği türüdür: Birleşmiş Milletler aynı zamanda Üye Devletlere iyi niyet, siyasi diyalog, kolaylaştırma ve arabuluculuk için destek gibi eylemler aracılığıyla barışçıl ve güvenilir seçimler yapılması için elverişli bir ortam yaratma konusunda yardım sağlamaktadır. Denetim, gözlem, paneller ve sertifikalandırma gibi BM seçim destekleri Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul tarafından yetkilendirilme gerektirmektedir. Nadiren gerçekleşse de uluslararası gözlemcilere de destek sağlanabilmektedir. Seçim Desteği Birimi tarafından toplanan ve başkanlık edilen BM Seçim Desteği için Kurumlar Arası Koordinasyon Mekanizması, BMİHYK de dahil olmak üzere seçim sürecine dahil olan BM sistemi üyeleri arasında bilgi alışverişi, koordinasyon ve iç politikaların geliştirilmesi için bir platform görevi görmektedir.

Genel Kurul sık sık Üye Devletlerden gelen yüksek sayıda ve gittikçe karmaşık ve kapsamlı bir hale gelen danışma taleplerine BMİHYK'nin kendi yetkisi dahilinde ve Seçim Desteği Birimi ile yakın koordinasyon içinde yanıt vermeye devam etmesini talep etmektedir⁸. Bu rehberin amaçlarından biri de, BMİHYK'nin ve bir bütün olarak Birleşmiş Milletler sisteminin, seçim süreçleri bağlamında Devletleri insan haklarını geliştirme ve koruma konusunda destekleme kabiliyetlerinin güçlendirilmesidir.

7. Bkz. <https://dppa.un.org/en/elections>.

8. Genel Kurul Kararı 74/158, para. 17.

II. Genel Olarak Seçim Süreçlerine İlişkin Uluslararası İnsan Hakları Standartları

A. Seçimler ve Siyasi Katılım ile İlgili Temel Norm ve Standartlar

16. Seçimler ve siyasi katılım ile ilgili temel evrensel norm ve standartlar⁹ şöyledir:

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Madde 21

1. Herkes, doğrudan ya da özgürce seçilmiş temsilcileri aracılığıyla ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir.
2. Herkesin ülkesinin kamu hizmetlerine eşitlikle girme hakkına sahiptir.
3. Halkın iradesi kamu otoritesinin temelidir. Bu irade, gizli veya serbestliği sağlayacak benzeri bir yöntemle genel ve eşit oy ilkesine uyularak yapılacak olan dönemsel ve dürüst seçimlerle belirlenir.

Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi

Madde 25

Her vatandaş bu Sözleşmenin ikinci maddesinde bahsi geçen ayrımlara ve makul olmayan sınırlamalara tabi tutulmaksızın şu haklara ve imkanlara sahiptir:

- a. Doğrudan ya da serbestçe seçilmiş temsilcileri aracılığıyla kamu hizmetlerine katılma;
- b. Seçmenlerin iradelerini serbestçe ifade etmelerini güvence altına alan, gizli olarak oy verildiği, genel ve eşit oya dayanan ve belirli aralıklarla yapılan dürüst seçimlerde oy kullanma ve seçilme;
- c. Genel eşitlik ilkesine uygun olarak ülkesindeki kamu hizmetlerine girme

9. İlgili bölgesel standartlar için bkz. Ek 2

17. Siyasi katılımıla ilgili uluslararası norm ve standartlar üç temel hakkı içermektedir: kamu işlerinin yürütülmesine katılma hakkı; seçme ve seçilme hakkı; ve kamu hizmetine erişim hakkı. İnsan Hakları Komitesi kamu işlerinin yürütülmesini “siyasi gücün, özellikle de yasama, yürütme ve yargı güçlerinin, kullanılmasıyla ilgili geniş bir kavram” olarak tanımlamıştır. “Bu kavram, kamu yönetiminin tüm yönlerini ve uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel seviyelerde politika oluşturulmasını ve uygulanmasını kapsar.”¹⁰
18. İnsan Haklar Evrensel Beyannameyi ayrıca halk iradesinin kamu otoritesinin temeli olacağını belirtmektedir. İnsan hakları ve demokrasi arasında yakın bir ilişki vardır¹¹. Aynı şekilde, insan haklarına saygı, seçim süreçlerinde halkın iradesine saygı gösterilmesi için esastır. İnsan Hakları Komitesi tarafından da belirtildiği üzere “25. Madde halkın onayına dayalı demokratik yönetimin merkezinde yer almaktadır”¹². Daha belirgin bir şekilde belirtmek gerekirse, “seçimler demokrasinin özünü oluşturmaktadır ve bireylerin kamu işlerinde yer alma haklarını kullanmaları için hala ana yöntemlerdir.”¹³
19. Katılıma ilişkin haklar ancak kanunlar tarafından belirlenmiş, ayrımcılık gözetmeyen ve tarafsız ve makul kriterlere dayanan sınırlamalara tabi olabilir.¹⁴ İnsan Hakları Komitesi bu kriterleri 25 No’lu genel yorumunda (1996) açıklamıştır. Oy kullanma hakkı ancak asgari yaş sınırı gibi makul sınırlamalara tabi olabilir.¹⁵ Diğer yandan, oy kullanma hakkına yönelik bazı sınırlamalar ayrımcılık teşkil eder. Katılma hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer görüşler, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum, engellilik veya diğer statüler temelinde usulsüzce sınırlanamaz. Ayrımcılık oluşturan sınırlamalar arasında, bunlarla sınırlı olmamak kaydıyla mülkiyet sahipliği¹⁶; ölçüsüz ikamet gereksinimi gibi ekonomik gereksinimler¹⁷; vatandaşlığa kabul edilmiş kişilerin (doğuştan vatandaş olanların aksine) oy kullanma hakkına yönelik sınırlamalar¹⁸; okur-yazarlık veya eğitim gereksinimleri¹⁹ ve hüküm giymiş tutukluların oy kullanma haklarına yönelik ölçüsüz

---

10. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 5.

11. İnsan Hakları Konseyi karar 19/36, para. 4, Konsey bu kararda demokrasinin tüm insan haklarının geliştirilmesi ve korunması için hayati öneme sahip olduğunu belirtmiştir.

12. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 1.

13. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber (A/HRC/39/28), para. 25

14. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 3–4. Ayrıca bkz., bunlarla sınırlı olmamak üzere, Staderini and De Lucia - İtalya (CCPR/C/127/D/2656/2015), para. 9.5; Delgado Burgoa - Bolivya Çokuluslu Devleti (CCPR/C/122/D/2628/2015), para. 11.5; Nasheed - Maldivler (CCPR/C/122/D/2270/2013-CCPR/C/122/D/2851/2016), para. 8.6; ve Paksas - Litvanya (CCPR/C/110/D/2155/2012), para. 8.4.

15. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 10.

16. A.g.y., para. 3.

17. A.g.y para. 10. Ayrıca bkz. CCPR/C/UZB/CO/4, para. 26

18. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 3. Ayrıca bkz. CCPR/C/KWT/CO/3, para. 46–47

19. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No 25 (1996), para. 10.

sınırlamalar sayılabilir²⁰. Seçilme hakkına yönelik asgari yaş gereksinimi gibi kısıtlamalar da aynı şekilde tarafsız ve makul kriterlere uygun olmalıdır. Makul olmayan veya ayrımcılık gözeten gereksinimler arasında dil, eğitim, aşırı katı ikamet kriterleri, köken veya muhalefet grubunda olmak²¹ nedeniyle adayların kayıtlarını yapmamak veya reddetmek gibi politik ilişkilerden²² kaynaklanan sınırlamalar sayılabilir. Ayrıca, aşağıda belirtildiği üzere, engellilik gerekçesiyle siyasi katılıma yönelik kısıtlamalar Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme kapsamında ayrımcılık olarak kabul edilmektedir.²³

20. Seçme ve seçilme haklarına benzer bir şekilde, kamu hizmetlerine eşit bir şekilde erişim hakkı, Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 2. Maddesi uyarınca açık bir şekilde ayrımcılık yasağı kapsamı altındadır²⁴. Sözleşme kamu hizmetlerine erişim için belirli şartların getirilmesine izin vermektedir, ancak atama, terfi, uzaklaştırma ve görevden alma kriter ve süreçleri şeffaf, tarafsız ve makul olmalıdır.²⁵

21. Bunlar dışında diğer evrensel insan hakları araçları da ilgili benzer hükümler içermektedir. Bunlar: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (Md. 8); Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (Md. 5 (c)); Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (Md. 7-8); Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Md. 15); Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme (Md. 3 (c), 4 (3), 29 ve 33 (3)); Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (Md. 41-42); Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına Dair Bildiri (Md. 2 (2)); Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi (Md. 5 ve 18); Durban Bildirgesi ve Eylem Programı (para. 32); Kalkınma Hakkı Bildirgesi (Md. 1 (1), 2 ve 8 (2)); ve Evrensel Olarak Tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Geliştirilmesi ve Korunmasında Bireylerin, Grupların ve

---

20. A.g.y., para. 14. Ayrıca bkz. Yevdokimov ve Rezanov - Rusya Federasyonu (CCPR/C/101/D/1410/2005), para. 7.5; CCPR/C/EST/CO/4, para. 33-34; CCPR/C/TKM/CO/2, para. 50-51; CCPR/C/GBR/CO/7, para. 25; ve CCPR/C/KHM/CO/2, para.26. Ayrıca bkz. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 42.

21. Sudalenko - Belarus (CCPR/C/100/D/1354/2005), para. 6.6-6.7.

22. İnsan Haklar Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 15. Ayrıca bkz. CCPR/C/TJK/CO/3, para. 54-55 (a).

23. Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, 2., 5. (2) ve 29. madde: Engelliliğe dayalı ayrımcılık 2. Madde altında "siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır" şeklinde tanımlanmaktadır. "Engelliliğe dayalı ayrımcılık makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi dahil her türlü ayrımcılığı kapsar." Ayrıca bkz. Engelli Kişilerin Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 6 (2018).

24. Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 25. madde (c). Ayrıca bkz. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 5. madde Ayrıca bkz. Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 7. madde ve Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, 29. madde.

25. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 23. Ayrıca bkz. Bandaranayake - Sri Lanka (CCPR/C/93/D/1376/2005), para. 7.1; ve Sudalenko - Belarus, para. 6.4. ayrıca bkz. L.G.

- Kore Cumhuriyeti (CERD/C/86/D/51/2012), para. 7.4, Yabancı İngilizce Öğretmenlerine yönelik zorunlu HIV/AIDS ve uyuşturucu testi gereksinimi.

Toplumsal Kuruluşların Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge (Md. 8). Bu rehberin sonunda yer alan Ek 1'de seçimler ve siyasi katılımı ile ilgili temel uluslararası insan hakları norm ve standartlarına dair metinlere yer verilmiştir.

22. Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmaları çalışmalarında, bireysel şikayetler üzerine Görüşlerinde veya genel yorumlar ve tavsiyeler gibi yorumlayıcı belgelerde bu standartları geliştirmiş ve bunlara dair yetkin yorumlar sunmuştur. İnsan Hakları Komitesi, özellikle de Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 25. Maddesine dair yorumunu kamu işlerine katılma hakkı, oy kullanma hakkı ve kamu hizmetine eşit erişim ile ilgili olan 25. Genel Yorumunda (1996) belirtmiştir.²⁶ Bu önemli belgede İnsan Hakları Komitesi Sözleşme'nin 25. Maddesi uyarınca güvence altına alınan hakların kapsamını açıklığa kavuşturmuştur.²⁷
23. İnsan Hakları Konseyi 2018 yılındaki 39/11 sayılı kararında Devletler ve uygun durumlarda diğer ilgili paydaşlar için bir dizi yönlendirme teşkil eden kamu işlerine katılma hakkının etkin bir şekilde uygulanmasına yönelik için bir rehber sunmuştur. Bu rehber, ilgili hakkın etkin bir şekilde kullanılmasının temelini oluşturacak ilkelere atıfta bulunduğu ve seçim süreçlerine katılma hakkı ile ilgili pratik tavsiyeler sunduğu için Devletler adına yararlı bir araçtır.

B. Ayrımcılık Yasağı

24. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Md. 2), Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (Md. 2 (1)) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (Md. 2 (2)) bu belgelerde yer alan haklardan yararlanmanın ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer görüşler, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statüye ilişkin herhangi bir ayırım gözetmeksizin geçerli olduğunu belirtmektedir. Ek olarak, Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (Md. 1-2), kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığa ilişkin ek koruma sağlamaktadır.
25. Diğer uluslararası belgeler özellikle engelli kişiler, azınlık gruplarının üyeleri ve yerli haklar olmak üzere tarihsel olarak haklarından mahrum bırakılmış ve bırakılmaya devam eden grupların içerilmesini sağlamak adına katılma haklarından eşit bir şekilde yararlanmalarını özellikle taahhüt etmektedir.²⁸

---

26. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996). Ayrıca bkz. Kadına Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, Genel Yorum No. 23 (1997) ve Engelli Kişilerin Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 7 (2018).

27. İnsan hakları sözleşme makamlarının içtihatları hakkında ek bilgi için lütfen Ek 3'e bakınız.

28. Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, Md. 29) ve Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (Md. 5 (c)). Bkz. Ek I.

C. Kendi Kaderini Tayin

26. Demokratik seçim kavramının, temel bir ilkle olan kendi kaderini tayin hakkına dayandığı söylenebilir. Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 25. Maddesinde sıralanan katılım hakkı, farklı olmakla beraber, halkların kendi kaderini tayin hakkı ile bağlantılıdır. Kendi kaderini tayin hakkı, Birleşmiş Milletler Antlaşması (1. Madde (2)) ve Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin ortak olan 1. Maddesinde düzenlenmektedir.²⁹ İnsan Hakları Komitesi, Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 25. ve 27. (azınlık haklarına ilişkin) maddelerinin 1. maddeden farklı olduğunu vurgulamıştır.³⁰ Antlaşma, özerk olmayan ve vesayet altında bulunan bölgelere ilişkin olarak kendi kaderini tayin hakkının önemini daha da vurgulamaktadır (73. (2) ve 76. (2)) maddeler). Kendi kaderini tayin hakkının koşullara bağlı olarak dış ve iç olmak üzere iki boyutu vardır. Dışsal kendi kaderini tayin, halkların bağımsız olma ve kendi politik statüsünü belirleme hakkına işaret ederken, içsel kendi kaderini tayin hakkı bir devlet içindeki halkların herhangi bir dış müdahale olmaksızın kendilerini yönetme hakkı ile ilgilidir. Halkların öncelikle bağımsız olmaları ve kendi politik statülerini özgürce belirleyebilmeleri gerekmektedir (Kişisel ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme, Md. 1). Bir devlet veya devlet içinde bir topluluk oluşturmalarının ardından özgür bir şekilde temsilcilerini seçebilir ve katılma haklarını kullanabilirler (A.g.y., Md. 25). Bu doğrultuda, İnsan Hakları Komitesi 25. Maddeyi 1. Maddenin ışığında yorumlamıştır.³¹

D. Ön Koşul Haklar

27. Elverişli bir insan hakları ortamı, özgür ve gerçek seçimlerin gerçekleştirilebilmesi için hayati öneme sahiptir. Ortama hakim olan atmosfer insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösteren bir atmosfer olmalıdır.

Bilgi edinme hakkı, barışçıl toplanma özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, ayrımcılığa uğramama hakkı ve katılıma eşit erişim de dahil olmak üzere düşünce ve ifade özgürlüğü, seyahat özgürlüğü, bunların yanı sıra kişi güvenliği hakkı, adil yargılanma ve etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkı ve eğitim hakkı gibi bir dizi önkoşul hak ve özgürlük seçim süreçleri bağlamında ek önem kazanmaktadır. Bu ön koşul haklar takip eden 3. Bölüm'de ele alınmaktadır.

---

29. Bkz. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 12 (1984).

30. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 2 ve Genel Yorum No. 23 (1994), para. 3.1.

31. İnsan Hakları Komitesi yerli halkların siyasi katılma hakkını kendi kaderini tayin hakkı ışığında yorumlamıştır. Bkz. Sanila-Aikio v. Finlandiya (CCPR/C/124/D/2668/2015), para. 6.11, Komitenin Sami halkının siyasi katılma hakkı hakkında "yazarın [Kişisel ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşmenin] 25. Maddesi kapsamındaki haklarının, kendi başına ve 27. Madde ile beraber okunduğunda ve Sözleşme'nin 1. Maddesi ışığında yorumlandığı şekliyle ihlal edildiğine" hüküm verdiği dava.

III. Uluslararası Kriterlere Detaylı Bakış

28. Uluslararası insan hakları norm ve standartları özgür ve gerçek seçimler için bir takım temel kriterler içermektedir. Bu bölümde, bahsi geçen kriterler detaylı bir şekilde gözden geçirilecektir.

A. Özgür Seçimler

1. Özgür seçimlerin özü: halkın iradesi

29. Seçimlerin "özgür" olup olmadığına dair nihai gösterge, ilgili nüfusun siyasi iradesini tam olarak ifade etmesine ne ölçüde izin verildiğidir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Md. 21 (3)) göre, meşru kamu otoritesinin temeli halkın iradesidir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi de benzer bir şekilde herkesin doğrudan veya özgür bir şekilde seçilmiş temsilcileri aracılığıyla kendi ülkesinin yönetiminde yer alma hakkına sahip olduğunu belirtmektedir (Md. 21 (1)). Bu hak, Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 25. Maddesindeki (a) benzer bir hükümde de yer almaktadır. İnsan Hakları Komitesi bu hükmün "halkın rızasına dayalı demokratik bir yönetimin özünde yattığını" düşünmektedir³² ve herhangi bir seçim sisteminin, seçmenlerin iradesini özgür bir şekilde ifade edebilmesini garanti etmesi ve sağlaması gerektiğini belirtmiştir.³³ Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme de engelli kişilerin diğer kişilerle eşit bir şekilde siyasi katılma hakkından yararlanmasını (Md. 29 (a)) ve engelli kişilerin seçmen olarak iradelerini özgür bir şekilde ifade etmelerini (Md. 29 (a) (iii)) taahhüt etmektedir.

30. Ek olarak, Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, kendi kaderini tayin hakkı gereğince tüm insanların kendi siyasi statülerini özgürce belirleme hakkına sahip olduğunu belirtmektedir (ortak Md. 1). Birleşmiş Milletler Antlaşması da kendi kendini yönetmeyen ve vesayet bölgeler başta olmak üzere, benzer endişeleri yansıtmaktadır. Antlaşma kendi kendini yönetmeyen bölgelerdeki halklara özgür siyasi kurumlar geliştirmeleri için yardım etmeyi şart koşmaktadır (73. Madde (2)).

---

32. İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 25 (1996), para. 1.

33. CCPR/C/LAO/CO/1, para. 37. Ayrıca bkz. CCPR/CO/79/GNQ, para. 12.

2. Ön Koşul Haklar

31. Seçim süreçlerinin özgür olması için, tüm insan haklarına tam olarak saygı gösterilen ve herkesin bunlardan tam olarak yararlanabildiği güvenli ortamda gerçekleşmeleri gerekir.³⁴ Bu doğrultuda, tam katılımın önündeki engeller kaldırılmalı ve herkesin katılımı nedeniyle kendisine, yakınlarına veya iş arkadaşlarına herhangi bir kişisel zarar gelmeyeceğinden emin olması gerekmektedir. Aşağıda değinilen haklar bu konuyla özellikle ilgilidir.

a. Ayrımcılığa uğramama ve katılıma eşit erişim

32. Tüm vatandaşların seçim süreçlerine eşit bir şekilde katılabilmesi için eşitlik ve ayrımcılığa uğramama haklarına saygı gösterilmelidir. Ayrımcılığa uğramama hakkı Evrensel İnsan Hakları Beyanname'sinin 2. ve 8. maddeleri ile garanti altına alınmıştır ve Kişisel ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin 2. (1), 3. ve 26. maddelerinde daha detaylı olarak açıklanmıştır:

Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

2. Madde

1. Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, bu Sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi taahhüt eder.

...

3. Madde

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmede yer alan bütün kişisel ve siyasal hakların kullanılmasında eşit haklar sağlamayı taahhüt eder.

26. Madde

Herkes, hukuk önünde eşittir ve hiçbir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın hukuk tarafından eşit olarak korunma hakkına sahiptir. Hukuk bu alanda her türlü ayrımcılığı yasaklar ve herkese ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir fikir, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya başka bir statü ile yapılan ayrımcılığa karşı etkili ve eşit koruma sağlar.

34. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehbe, ve ilgili tavsiyeler.

33. Kişisel ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin 26. Maddesi altında Devletlerin hem ayrımcılığın önlenmesine yönelik pozitif hem de ayrımcılık yapmamaya yönelik negatif hukuki yükümlülüğü vardır. Ek olarak, 26. Madde bir Taraf Devlet'in yasama yetkisindeki tüm alanlarda eşit koruma sağlamasını gerektirmektedir.
34. Diğer anlaşma hükümleri de hem pozitif hem de negatif yükümlülükleri getirmektedir ve çeşitli gruplarla ilgili olarak ayrımcılık gözetilmemesini ve kamu işlerine eşit katılma hakkını garanti altına almaktadır. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (Md. 5 (c)) herhangi bir ırk ayrımcılığını yasaklamaktadır. Bunun dışında, Apartheid (Irk Ayrımı) Suçunun Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılmasına İçin Uluslararası Sözleşme ırk gruplarının ülkenin siyasi yaşamına katılmasını engellemeye yönelik yasal ve diğer kasıtlı tedbirleri yasaklamaktadır (Md. II (c)). Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (Md. 2) cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklamaktadır ve kadınların eşit katılımını garanti etmektedir (Md. 7). Diğer uluslararası insan hakları araçları engelli bireylerin (Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, Md. 29) ve kendi görüşünü oluşturabilme yeteneğine sahip çocukların (Çocuk Hakları Sözleşmesi, Md. 12 ve Engelli Kişilerin Haklarına dair Sözleşme, Md. 7(3)) eşit katılımını teminat altına almaktadır. Dilsel azınlıkların mevcut olduğu durumlarda, İnsan Hakları Komitesi oy kullanmaya yönelik bilgi ve materyallerin azınlık dillerinde ulaşılabilir olması gerektiğini belirtmiştir.³⁵
35. Seçim dönemi sırasında ayrımcılığın yaşanmadığı bir atmosferin olmasının önemi ne kadar vurgulanırsa azdır. Ayrımcılığın hoş görüldüğü bir ortam seçmenlerin sindirilmesini ve yönlendirilmesini kolaylaştırır ve böylelikle özgür seçim yapılmasına yönelik imkanları baltalar. Eşitlik ve ayrımcılık gözetmemeye yönelik uluslararası norm ve standartların uygulanması, siyasi katılıma izin verilmesi ve kolaylaştırılması hususunda, ve dolayısıyla seçmenlerin gerçek tercihlerini kullanma ve adayların seçimlere katılma haklarını garanti etmek noktasında hayati öneme sahiptir. Dahası, uluslararası insan hakları hukuku seçmenler, aktivistler ve sivil toplum gibi seçimlerde yer alan tüm diğer aktörlerin haklarını da garanti altına almaktadır. Buna göre, herkese seçim etkinliklerine eşit katılma hakkı tanınmalı ve tüm adaylara kampanya ve reklam amaçlı olarak adil bir şekilde medyaya erişimi sağlanmalıdır.³⁶
36. Kamusal ve siyasi yaşama etkin katılım Kişisel ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin 2. Maddesinde sıralanan gerekçelerden herhangi birine ilişkin resmi ve maddi ayrımcılık ile haksız olarak sınırlandırılabilir veya engellenebilir. "Diğer statüler" kategorisi içeriği bakımından sınırlı değildir ve insan hakları mekanizmaları tarafından yaş, toplumsal cinsiyet, engel, ulusal köken ve cinsel yönelim gerekçesiyle ayrımcılığı içerecek

---

35. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No.. 25 (1996), para. 12.

36. Tüm siyasi adaylar ve partiler için adil medya erişimi hakkında 4. Bölümün 1. Kısımına bakınız. Ayrıca bkz. A/HRC/26/30, para. 48.

şekilde yorumlanmıştır. Örneğin, insan hakları mekanizmaları lezbiyen, gay, biseksüel, trans ve interseks kişileri hedef alan ceza hukuku yaptırımlarının yanı sıra bu kişilerin barışçıl toplanma, örgütlenme ve ifade özgürlüklerine yönelik ayrımcı kısıtlamaların siyasi ve kamusal yaşama katılmalarında ciddi kısıtlamalara yol açtığını belirtmiştir.³⁷

b. Düşünce ve ifade özgürlüğü

37. Düşünce ve ifade özgürlüğü hakları İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 19. Maddesi ve Kişisel ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin 19. Maddesi altında koruma alınmıştır.³⁸ Bu maddeler şöyledir:

Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme

19. Madde

1. Herkesin, bir müdahale ile karşılaşmaksızın fikirlere sahip olma hakkı vardır.
2. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, basılı veya yazılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşünceyi arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerir.
3. Bu maddenin ikinci fıkrasındaki haklar özel bir ödev ve sorumlulukla kullanılır. Bu nedenle bu hak sadece hukukla öngörülen ve sadece aşağıdaki sebeplerle gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir:
  - a. Başkalarının hak ve itibarlarına saygı;
  - b. Ulusal güvenliği veya kamu düzenini veya sağlık veya ahlakı koruma.

38. Kişisel ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme düşünce özgürlüğü hakkını "müdahale olmaksızın" teminat altına almıştır. İfade ve bilgi özgürlüklerinin aksine, bu hak mutlaktır ve herhangi bir şekilde sınırlanamaz veya engellenemez.³⁹ Düşünce özgürlüğü bir kişinin istediği zaman ve hangi nedenle olursa olsun fikrini değiştirme hakkını da

37. A/HRC/27/29, para. 43.

38. Ayrıca bkz. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Md. 5 (d) (viii); Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşme, Md. 15 (3); Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, Md. 13 (1); ve Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, Md. 21.

39. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 34 (2011), para. 5 ve 9.

kapsar ve kaçınılmaz olarak fikrini ifade etmeme özgürlüğünü de içerir.⁴⁰ Siyasi bir fikre sahip olma koşulsuz özgürlüğü seçim süreçleri bağlamında zorunlu bir gereksinimdir, çünkü böylesi bir özgürlüğün olmadığı veya herhangi bir şekilde kısıtlandığı bir ortamda halkın iradesinin hakiki olarak beyan edilmesi imkansızdır.

39. İfade özgürlüğü hakkı Kişisel ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin 19. Maddesince (2) garanti altına alınmıştır.⁴¹ Bu hak içerik olarak her türlü bilgi ve fikrin aranması, edinilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içermektedir. İnsan Hakları Komitesi 25 No'lu genel yorumunda "25. Madde ile korunan haklardan tam olarak yararlanılmasını sağlamak için vatandaşlar, adaylar ve seçilmiş temsilciler arasında kamusal ve siyasi konulara dair bilgi ve fikirler üzerine özgürce iletişim kurulabilmesi esastır. Bu, kamusal konularda sansür veya kısıtlama olmaksızın yorum yapabilen ve kamuoyunu bilgilendirebilen özgür bir basın ve diğer medyanın varlığı anlamına gelmektedir" diye belirtmiştir.⁴² Ayrıca, bu hükmün kapsamı tek bir ifade aracıyla sınırlı değildir ve bunlarla sınırlı olmamak üzere konuşmalar, kitaplar, gazeteler, broşürler, afişler, pankartlar, elbiseler, yasal başvurular ve internet gibi kültürel, artistik ve diğer ifade türlerini içermektedir.⁴³
40. Kişisel ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin 19. Maddesi ile bağlantılı olarak, 25. Madde medyanın kamu işlerine ilişkin bilgiye erişim hakkı ve halkın medya çıktılarına erişim sağlama hakkı da dahil olmak üzere bilgiye erişim hakkını garanti altına almaktadır.⁴⁴ Taraf Devletler ayrıca bu tür bilgilere kolay, hızlı, etkili ve pratik erişim sağlanması için her türlü çabayı göstermelidir.⁴⁵
41. Seçim süreçleri, halkın siyasi iradesinin bir ifadesidir. Bu nedenle, farklı fikirleri ifade etme özgürlüğü seçim süreçlerinde sıkı bir şekilde korunmalıdır. Daha iyi bir ifadeyle, seçimler ve siyasi iletişim bağlamında ana aktörlerin ifade özgürlüğü hakkına özen gösterilmelidir. Söz konusu ana aktörler tam ve doğru bilgi almak ve siyasi bağlılıklarını korkmadan ifade etmek için ifade özgürlüğü hakkına ihtiyaç duyan seçmenler; seçmenler kampanyalar yürüterek ve herhangi bir müdahale veya saldırı olmaksızın siyasi mesajlarını iletterek haklarını kullanan adaylar ve siyasi kuruluşlar; ve kamuoyunu

---

40. A.g.y., para. 9-10. Ayrıca bkz. Park - Kore Cumhuriyeti (CCPR/C/64/D/628/1995) (Hükümeti eleştiren fikirlere sahip olmak nedeniyle yargılanmış ve hüküm giymiştir); İnsan Hakları Komitesi, Kang - Kore Cumhuriyeti, Bildirim No. 878/99, para. 7.2 ve 8 (kişi komünist fikirlere sahip olduğu için 13 yıl boyunca tek kişilik hücrede tutulmuş ve "ideoloji dönüştürmesine" tabi tutulmuştur.)

41. İfade özgürlüğü hakkı başka antlaşma hükümleri tarafından da garanti altına alınmıştır, bunlar arasında: Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (Md. 5 (d) (viii)); Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşme, Md. 15 (3); Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Md. 12-13); Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, Md. 13 ve Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, Madde 21. sayılabilir.

42. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 25. Ayrıca bkz. Genel Yorum No. 34 (2011), para. 13.

43. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 34 (2011), para. 12.

44. A.g.y., para. 18, İnsan Hakları Komitesi, Gauthier - Kanada, Bildirim No. 633-95'e atıfta bulunmaktadır ve Mavlonov ve Sa'di - Özbekistan (CCPR/C/95/D/1334/2004).

45. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 34 (2011), para. 19.

bilgilendirmek, siyasi partileri ve platformları mercek altına almak ve seçim süreçlerini incelemek ve dengelemek gibi önemli demokratik rollerini oynamak için ifade özgürlüğüne güvenen medya ve sivil toplum kuruluşlarıdır.⁴⁶

42. Ancak, ifade özgürlüğü hakkı Kişisel ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin 19. Maddesi (3) uyarınca belirli sınırlamalara tabi tutulabilir. Herhangi bir kısıtlama kanun tarafından öngörülmeli ve başkalarının hak ve itibarını, ulusal güvenliği, kamu düzenini, sağlığını ve ahlakını korumak gibi meşru bir amaç için gerekli olmalıdır. Başka bir deyişle, 19. Maddeye sınırlamaların dahil edilmesindeki amaç, devletlere ifade özgürlüğünü sınırlamak için mazeret sunmak değildir. İnsan Hakları Komitesi bu tür vakaları incelerken 25. Madde uyarınca oy kullanma hakkını korumak adına ifade özgürlüğünün kısıtlanmasının meşru olabileceğini, ancak bu kısıtlamaların siyasi tartışmalar için engel teşkil etmemesi gerektiğini belirtmiştir. Örneğin, zorunlu olmayan bir oylamaya karşı boykot çağrısı yapan bir kişinin cezalandırılması, başkalarının haklarına saygı gösterilmesi gerekçesiyle ifade özgürlüğüne karşı izin verilebilir bir kısıtlama teşkil etmez.⁴⁷ Kamu ahlakının korunması konusunda ise, bu tarz herhangi bir kısıtlama insan hakları ve ayrımcılık gözetmeme ilkesi ışığında yorumlanmalıdır.⁴⁸ Ulusal güvenliğe yönelik tehditlerle ilgili yasalarda (örn. vatana ihanet, ayaklanma, terörizm veya resmi sırların ifşa edilmesi) tehdidin doğası kesin olarak belirtilmelidir.⁴⁹ Daha genel bir ifadeyle, İnsan Hakları Komitesi bir Devletin ifade özgürlüğünü kısıtlamak için meşru bir gerekçe sunması için, tehdidin doğasını, uygulanan eylemin gereklilik ve orantılılığını, ifade ve tehdit arasında doğrudan ve anlık bir bağlantı kurmak başta olmak üzere belirgin ve kişiselleştirilmiş bir şekilde ortaya koymasını gerektiğini belirtmiştir.⁵⁰

43. İnternette ifade özgürlüğü ile ilgili olarak, internet sitelerinin, blogların ve diğer internet tabanlı bilgi yayma sisteminin işleyişine yönelik herhangi bir kısıtlama kanun tarafından öngörülmüş, gerekli ve orantılı olmalıdır.⁵¹ Bu tür sistemlerin yayımlarının, sadece Hükümeti veya Hükümet tarafından benimsenen siyasi sosyal sistemi eleştiriyor olmalarından dolayı kısıtlanması izin verilebilir bir kısıtlama değildir.⁵² Benzer bir şekilde,

---

46. A/HRC/26/30, para. 11.

47. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 34 (2011), para. 28, Svetik - Belarus (CCPR/C/81/D/927/2000)'a atıfta bulunmaktadır, para. 7.3.

48. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 34 (2011), para. 32.

49. İnsan Hakları Komitesi, Kim - Kore Cumhuriyeti, Bildirim No. 574/94, para. 12.4-12.5.

50. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 34 (2011), para. 35, Shin - Kore Cumhuriyeti (CCPR/C/80/D/926/2000)'e atıfta bulunmaktadır.

51. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 34 (2011), para. 22. İfade özgürlüğü hakkı üzerindeki kısıtlamalar yasallık (kanun ile sağlanma), gereklilik (demokratik bir toplumda gerekli olma) ve orantılı olma (korunacak çıkar ile orantılı olma) gibi katı kısıtlamalara riayet etmelidir. Ayrıca bkz. Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkının korunması ve geliştirilmesine dair Özel Raportör, "dijital çağda ifade özgürlüğü ve seçimler", Araştırma Raporu 1/2019 (2019), s. 6-8.

52. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 34 (2011), para. 43. İnternet sitelerine erişimin engellenmesi üzerine, bkz. CCPR/C/KWT/CO/3, para. 40-41; CCPR/C/GBR/CO/3, para. 29; ve CCPR/CO/84/SYR, para. 13.

genel/kapsamlı internet kapatmaları doğası gereği orantısız olduğundan uluslararası insan hakları hukukunu ihlal etmektedir.⁵³

44. İfade özgürlüğü, bir eylem veya ifadenin Kişisel ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme tarafından tanınan diğer hakları yok etmeye çalışması durumunda da kısıtlanabilir.⁵⁴ Örneğin, Devletlerin ayrımcılık, düşmanlık veya şiddete teşvik eden ulusal, ırksal ve dinsel nefreti savunularını Sözleşmenin 20. (2) maddesi uyarınca kanunen yasaklaması gerekmektedir.⁵⁵ Bu tür kısıtlamalar siyasi ortamın seçmenleri veya herhangi bir siyasi aktörü yıldırmaya veya herhangi bir grubun temel haklarını ihlal etmeye çalışabilecek herhangi bir güçten arındırılmasını sağlamak adına sadece seçim dönemlerinde değil, her zaman gereklidir. Ancak bu tür kısıtlamalar siyasi muhalefetin kendi ifade özgürlüğünü gerektiği şekilde kullanmasını engellemek için kullanılmamalıdır.
45. Medyanın ifade özgürlüğü kamuoyunun bilgilendirilmesi için seçim sürecinin önemli parçalarından biridir. Devletler, çeşitli siyasi duruşların varlığını kolaylaştıran ve seçmenlerin seçim süreçlerinin tüm boyutlarına yönelik kapsamlı, doğru ve güvenilir bilgiye erişimi olmasını sağlayan düzenleyici bir ortam sağlama görevine sahiptir.⁵⁶ İnsan Hakları Komitesinin de belirtildiği üzere, bilgi ve fikirlerin özgür bir şekilde iletilmesi, sansür veya kısıtlama olmadan kamusal konularda yorum yapabilen ve kamuoyunu bilgilendirebilen özgür bir basın ve diğer medyanın varlığı anlamına gelmektedir.⁵⁷ Dolayısıyla, Devlet ve Hükümet Başkanları da dahil olmak üzere kamuya mal olmuş kişiler ve ordu ve diğer idari merciiler gibi kurumların eleştirilmesi yasaklanmamalıdır.⁵⁸
46. İfade ve ilgi edinme özgürlüklerinin gereksinimlerinin adil medya erişimi ve sorumlu

---

53. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 34 (2011), para. 43. Ayrıca bkz. Birleşmiş Milletler düşünce ve ifade özgürlüğünün korunması ve geliştirilmesine dair Özel Raportör, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Medya Özgürlüğü Temsilcisi, Amerika Devletleri Örgütü İfade Özgürlüğü Özel Raportörü ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim Özel Raportörü, İfade Özgürlüğü ve Çatışma Durumlarına Verilen Yanıtlar Konusunda Ortak Bildiri, 4 Mayıs 2015, para. 4 (c).

54. Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Md. 5 (1).

55. Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 20. Madde (2) ve Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme 4. Madde (a). Ayrıca bkz. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi genel tavsiye No. 35 (2013), para. 13; Rabbae, A.B.S. ve N.A. - Hollanda (CCPR/C/117/D/2124/2011), para. 10.7; Faurisson - Fransa (CCPR/C/58/D/550/1993), para. 9.6, Komite, Yahudi karşıtı hislerin doğmasına veya güçlenmesine yol açan fikirlerin yasaklanmasını gerekli ve orantılı bulmuştur. CERD/C/ITA/CO/16-18, para. 17 (ırk üstünlüğü ve ırkçı nefret fikirlerinin yayılması); CERD/C/NLD/CO/17-18, para. 8; ve A/67/357, para. 34 ve devamı. Ayrıca bkz. Ayrımcılığa, düşmanlığa ve şiddete teşvik eden ulusal, ırk veya din temelli nefret savunuculuğunun yasaklanması hakkında Rabat Eylem Planı (A/HRC/22/17/Add.4, ek ve ilaveler).

56. A/HRC/26/30, para. 46.

57. İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 25 (1996), para. 25, ve genel yorum No. 34 (2011), para. 13.

58. İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 34 (2011), para. 38. Ayrıca bkz. Kankanamge - Sri Lanka (CCPR/C/81/D/909/2000), para. 9.4; CCPR/C/THA/CO/2, para. 35-36 (hakaretin suç sayılması) ve 37-38 (Kraliyet ailesi hakkında eleştiri ve ihtilafın suç sayılması); ve CCPR/C/VEN/CO/4, para. 19 (Cumhurbaşkanı'na ve diğer kıdemli kişilere hakaret ve saygı göstermemenin suç sayılması).

medya kullanımı için önemli sonuçları olduğu açıktır.⁵⁹ Bu sonuçlara aşağıda yer alan B.6. Kısım (Bilgilendirilmiş seçim) ve 4. Bölüm, 1. Kısım'da (Basın: erişim ve düzenleme) yer verilmiştir.

İnternet kısıtlamaları ve seçimler⁶⁰

İnternet ve telekomünikasyon kısıtlamaları bilgiye çevrimiçi erişimi veya bilginin çevrimiçi yayılmasını kasıtlı bir şekilde engellemek veya sekteye uğratmak için getirilen ve insan hakları hukukunu ihlal etme ihtimali olan tedbirleri içermektedir. Bu tür kısıtlamalar çağımızda seçimler için son derece endişe vericidir. İnternetin kesintiye uğratılması için şiddetin önlenmesi ve gerçekleşmesi an meselesi olan tehlikelere karşı hayatların korunması gibi gerçek ve makul gerekçeler olabilir. Sebep ne olursa olsun, internet kısıtlamaları iletişim yöntemlerine ve ifade özgürlüğü ve temel özgürlüklere yönelik ciddi kısıtlamalar getirmektedir. Siyasi katılımı kolaylaştıran dijital araçlar veya bilgi ve fikir alışverişi için dijital platformlara bağımlılık da göz önüne alındığında bu kesintiler bilgi paylaşımının kritik öneme sahip olduğu seçim süreçlerinde özellikle kuvvetli etkilere yol açabilir.

Hükümetler genelde bu tür kısıtlamaları ağları işleten veya ağ trafiğini kolaylaştıran özel sektör aktörleri aracılığıyla gerçekleştirmekte veya bu yönde emir vermektedir. Ağ altyapısına yönelik dağıtık hizmet aksatma saldırıları (DDoS) gibi Devlet aktörleri veya araçları tarafından gerçekleştirilen büyük ölçekli saldırılar da kısıtlama etkisi yaratabilir. Kısıtlamalar sıklıkla genel ağ kesintileri ile ilişkilendirilse de, mobil iletişim, internet siteleri veya sosyal medya ve mesajlaşma uygulamalarına erişim engellendiğinde, kısıtlandığında veya "etkin olarak kullanılamaz" hale getirildiğinde de bir kısıtlama ortaya çıkabilir. Kısıtlamalar bir ülkedeki kasabaları veya bölgeleri, tüm ülkeyi ve hatta birden çok ülkeyi etkileyebilir, bazı kısıtlamalar birkaç saat sürerken bazıları aylar boyunca devam edebilir.

Farklı BM insan hakları mekanizmaları tam kapsamlı kapatmaların ve hizmetlerin fark gözetmeden engellenmesi veya filtrelenmesinin yasal bir dayanağa sahip olmamaları veya gereklilik ve orantılılık gereksinimlerini karşılamaması nedeniyle uluslararası insan hakları hukukunun ihlali olarak kabul edildiği görüşünü dile getirmiştir.⁶¹ Gizlice veya bariz bir yasal dayanak olmaksızın uygulanan kapatmalar Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 19. (3) maddesini, yani kısıtlamaların "yasalarda öngörüldüğü üzere" getirilmesi koşulunu ihlal etmektedir. Muğlak ifade edil-

59. Ayrıca bkz. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 19 (f), 33 ve 34.

60. A/HRC/41/41 ve A/HRC/35/22'den alınmıştır. Ayrıca bkz. A/HRC/44/24.

61. İnsan Hakları Komitesi 37 No'lu genel yorumunun (2020) 34. paragrafında, "Tarafların, örneğin barışçı toplantılar hakkındaki internet bağlantısını engelleyemeyeceğini ve sekteye uğratamayacağını" belirtmiştir.

miş yasa ve yönetmeliklere göre emredilen kapatmalar da yasallık gereğini karşılamayabilir . Ağ kısıtlamaları genellikle Sözleşme'nin 19. (3) maddesinde belirtilen gereklilik standartlarını karşılamamaktadır ve hiçbir şekilde demokratik hakların savunulmasını engellemeyi haklı çıkarmak için kullanılamaz. Ancak, Hükümetler bazı durumlarda gösteriler, seçimler veya kamu yararına olan diğer olağanüstü olaylar sırasında ağ kısıtlamaları uygulamaktadır. Sözleşme'de yer alan "gereklilik" ilkesi, Devletlerin kısıtlamaların, onlar için belirttikleri ama aslında çoğu zaman istenenin aksi yönde etki eden amaçlara ulaşmak için kısıtlamaların gerekli olduğunu ispat etmeleri gerektiğini belirtmektedir. Her ne kadar süreleri ve coğrafi kapsamaları değişse de, internet kısıtlamaların genel olarak insan haklarının orantısız kısıtlamasını teşkil ettiği değerlendirilmektedir.

Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü Özel Raportörü internet kısıtlamalarının insan haklarına, ekonomik faaliyetlere, kamu güvenliğine ve acil durum hizmetlerine yönelik iddia edilen herhangi bir yarardan daha ağır basabilecek çok çeşitli zararlar getirebileceğini belirtmiştir.⁶² Protestolar bağlamında ise gerilimin en yüksek seviyede olduğu zamanlarda dezenformasyonun engellenmesi ve söylentilerin bertaraf edilmesinin yanı sıra acil yardım hizmetlerine erişime ve aile ve arkadaşlarla temasa geçmeye imkan sağlayarak özgürlük ve kişisel bütünlük haklarının korunması için internet erişimine ihtiyaç duyulmaktadır. İnsan hakları üzerindeki olumsuz etkiler ve Hükümetlerin kısıtlamalara gittikçe daha çok bel bağlaması nedeniyle internet kısıtlamaları çok sayıda insan hakları mekanizması tarafından kınanmıştır.

c. Barışçıl toplanma özgürlüğü

47. Barışçıl toplanma hakkı Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 20. Maddesi ve Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 21. Maddesi⁶³ tarafından garanti altına alınmıştır:

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi

21. Madde

Barışçıl bir biçimde toplanma hakkı hukuk tarafından tanınır. Bu hakkın kullanılmasına, ulusal güvenliği veya kamu güvenliğini, kamu düzenini, sağlık veya ahlakı veya başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacı taşıyan, demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukuka uygun olarak getirilen sınırlamaların dışında başka hiç bir sınırlama konamaz..

62. A/HRC/41/41, paras. 51–53

63. Ayrıca bkz. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 5. Madde (d) (ix); ve Çocuk Hakları Sözleşmesi, 15. Madde.

48. Barışçıl toplanma hakkı insanların başta ifade amaçlı olmak üzere farklı amaçlarla ve şiddet içermeyen bir şekilde toplanabilmesini korur.⁶⁴ Vatandaş olup olmamak farketmeksizin herkesin barışçıl bir şekilde toplanmaya hakkı vardır. Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 21. maddesi açık havada, kapalı alanda veya çevrimiçi, kamusal veya özel alanlarda veya bunların herhangi bir bileşiminde gerçekleşmesi farketmeksizin tüm barışçıl toplantıları koruma altına almaktadır.
49. 21. Maddenin korumasından yararlanılabilmeleri için, toplantının barışçıl olması gerekmektedir. Toplantıların barışçıl olarak değerlendirmek lehine bir varsayım mevcuttur.⁶⁵Bazı katılımcılar tarafından gerçekleştirilen münferit şiddet olaylarına rağmen bir toplantı barışçıl olabilir.⁶⁶ Ancak, katılımcılar tarafından yayın ve ciddi bir şekilde şiddet uygulanıyorsa bir toplantı artık "barışçıl" değildir.⁶⁷
50. Devletler, barışçıl toplantılara gereksiz yere müdahale etmemelidir. Aynı zamanda toplanmayı kolaylaştırmalı (başka bir deyişle, örneğin yürüyüşler için kullanılan sokakları trafiği kapatarak, toplantıyı mümkün kılmalı) ve (potansiyel olarak şiddet içerecek karşı gösteriler de dahil olmak üzere) katılımcıları korumalıdır.⁶⁸
51. Barışçıl toplantılar ancak yasalar tarafından öngörülen ve kamu güvenliği gibi kabul gören sayılı gerekçeler doğrultusunda alınan, gerekli ve orantılı tedbirler ile kısıtlanabilir.⁶⁹ Devletler tarafından gereklilik ve orantılılık testlerine uygun olduğu kanıtlanmadığı sürece orantısız olduğu varsayılan tam kapsamlı yasaklardan kaçınılmalıdır.⁷⁰ Getirilecek herhangi bir kısıtlama içerik açısından tarafsız olmalıdır. Başka bir deyişle, yetkililer yalnızca katılımcıların dile getirdikleri görüşler veya tertipçiler ve yetkililer arasındaki ilişki nedeniyle farklı toplantılara farklı davranmamalıdır.⁷¹
52. Bu hakkın kullanılmasını kolaylaştırmak amacıyla internet erişimi ve kullanımına, özellikle de seçim zamanlarında barışçıl toplanma özgürlüğü hakkının kullanılması için önemli araçlar olan başta sosyal medya ve diğer bilgi iletişim teknolojilerine (BİT) engelsiz erişim sağlanması önemlidir.⁷²
53. Seçim süreçleri bağlamında barışçıl toplanma özgürlüğü kilit öneme sahiptir, çünkü ka-

---

64. Poplavny ve Sudalenko - Belarus (CCPR/C/118/D/2139/2012), para. 8.5; Sekerko - Belarus (CCPR/C/109/D/1851/2008), para. 9.3; ve Kivenmaa - Finlandiya (CCPR/C/50/D/412/1990), para. 7.6.

65. İnsan Hakları Komitesi genel yorum No. 37 (2020), para. 17.

66. A.g.y

67. A.g.y Barışçıl bir toplantıda yetkililer veya karşı göstericiler dahil olmak üzere halk tarafından katılımcılara uygulanan şiddet, toplantının barışçıl olmadığını göstermez.

68. İnsan Hakları Komitesi genel yorum No. 37 (2020), para. 23-24.

69. Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 21. Madde.

70. Barışçıl Toplantı ve Dernek Kurma Hakkı Özel Raportörü, "özünde orantısız ve ayrımcı olan tam kapsamlı internet kısıtlamalarının yasaklanması gerektiğini" belirtmiştir (A/68/299, para. 25).

71. İnsan Hakları Komitesi genel yorum No. 37 (2020), para. 22.

72. A.g.y., para. 34. Ayrıca bkz. A/HRC/44/24

musal gösteriler ve siyasi mitingler bu tür süreçlerin ayrılmaz bir parçasıdır ve siyasi bilgi ve görüşlerin kamusal alanda yayılması için etkili bir mekanizma oluşturmaktadır. İnsan Hakları Komitesi, siyasi ifadelerin özel korumaya sahip bir ifade türü olması gerekçesiyle siyasi mesaj içeren toplantıların da daha yüksek düzeyde desteklenmesi ve korunması gerektiğini belirtmiştir.⁷³ Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü Özel Raportörü, seçimler bağlamında kısıtlama getirme eşiğinin normalden daha yüksek olması gerektiği, “demokratik bir toplumda gereklilik” ve “orantılılık” kriterlerini sağlamanın seçimler sırasında daha zor olması gerektiği kanısındadır.⁷⁴

54. Gazeteciler, insan hakları savunucuları, seçim gözlemcileri ve toplantıların gözlenmesi ve raporlanmasında yer alan diğer kişiler barışçıl toplantı hakkında tam olarak yararlanılabilmesinde önemli rol oynar. Bu kişiler Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi kapsamında koruma hakkına sahiptir.⁷⁵ Bir toplantının yasadışı ilan edilmesi veya dağıtılması durumunda dahi gözlem hakkı sona ermez.⁷⁶

d. Örgütlenme özgürlüğü

55. Örgütlenme özgürlüğü hakkı Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 20. Maddesi ve Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 22. Maddesi⁷⁷ tarafından garanti altına alınmıştır:

Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi

22. Madde

1. Herkes başkalarıyla bir araya gelerek örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak, kendi menfaatlerini korumak için sendika kurma ve sendikaya katılma hakkını da içerir.

73. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 34 (2011), para. 34, 37-38 ve 42-43. Ayrıca bkz. CCPR/C/LAO/CO/1, para. 33

74. A/68/299, para. 25.

75. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 37 (2020), para. 30; ve Zhagiparov - Kazakistan (CCPR/C/124/D/2441/2014), para. 13.2-13.5. Ayrıca bkz: Evrensel Olarak Tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Geliştirilmesi ve Korunmasında Bireylerin, Grupların ve Toplumsal Kuruluşların Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge

76. Zhagiparov - Kazakistan, para. 13.2-13.5. Ayrıca bkz: Evrensel Olarak Tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Geliştirilmesi ve Korunmasında Bireylerin, Grupların ve Toplumsal Kuruluşların Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge

77 Ayrıca bkz. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Uluslararası Sözleşme, Md. 5 (d) (ix); Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, Md. 7 (c) ve 14 (2) (e); Çocuk Hakları Sözleşmesi, Md. 15; Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına dair Uluslararası Sözleşme, Md. 26, 40 ve 42; Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına dair Uluslararası Sözleşme, Md. 24 (7); ve Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Md. 29 (b) (i).

2. Bu hakkın kullanılmasına ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla, hukuken öngörölmüş ve demokratik bir toplumda gerekli olan sınırlamaların dışında başka hiçbir sınırlama konamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler ve polis teşkilatı mensuplarının bu hakkı kullanmaları üzerine hukuki kısıtlamalar konulmasını engellemez.

3. Bu madde, Uluslararası Çalışma Teşkilatının “Örgütlenme Özgürlüğü ve Teşkilatlanma Hakkının Korunması” ile ilgili 1948 tarihli Sözleşmesine Taraf Devletlere, bu Sözleşmede sağlanan güvencelere aykırı yasama tasarrufları yapmasına veya yasaları bu güvencelere aykırı tarzda uygulamasına yetki vermez.

56. Örgütlenme özgürlüğü hakkının kapsamı geniş olup, bireylerin seçilmiş temsilcileri aracılığıyla siyasi işlerin yürütülmesinde yer alabilecekleri özel örgütlenmeler olarak siyasi partiler kurma ve bunlara katılma haklarını içermektedir.⁷⁸ Buna karşılık, hiç kimse bir siyasi partiye üye olmaya zorlanamaz.⁷⁹ Örgütlenme özgürlüğü Sözleşme'nin 21. Maddesinde tanınan toplanma özgürlüğü hakkı ile çok yakından ilişkilidir. Buna uygun olarak, 22. madde (2), 19. ve 21. maddeler ile aynı kategorideki sınırlamalara izin vermektedir (ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu sağlığı veya ahlakının korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması). 22. Madde aynı zamanda 21. Madde tarafından gerekli kılınan benzer usuli güvenceler gerektirir; yani tüm kısıtlamaların yasa tarafından öngörölmesi ve demokratik bir toplumda kamu yararının korunması için gerekli olması gerekir. Ek olarak, 22. Maddenin kapsamı 5. Maddeyle sınırlandırılmıştır, yani örgütlenme özgürlüğü hakkı Sözleşme tarafından korunan haklardan herhangi birini ihlal edecek herhangi bir eylemi kapsayacak şekilde yorumlanamaz.

57. Tıpkı toplanma özgürlüğü hakkı gibi, örgütlenme hakkına da saygı gösterilmelidir, çünkü siyasi parti kurabilme ve katılabilme halkın demokratik süreçlere katılmasının en önemli yollarından biridir. İnsan Hakları Komitesi, siyasi partiler ve parti üyeliğinin kamu işlerinin ve seçim sürecinin yürütülmesinde önemli bir rol oynadığını belirtmiştir.⁸⁰ Dolayısıyla, bunların uygun bir şekilde işlemesi, gereksiz müdahalelerden uzak olması teminat altına alınmalı ve bunların kuruluşuna yönelik kısıtlamalar dar bir çerçevede ve yasallık, gereklilik ve orantılılık ilkelerine uygun olarak yorumlanmalıdır.⁸¹

78. A/68/299, para. 9.

79. A.g.y., para. 30

80. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 26

81. CCPR/C/TKM/CO/2, para. 49.

58. Devletler, siyasi partilerin iç yönetimlerinde 25. Maddede onlara uygulanabilir hükümlere saygı göstermesini sağlayarak vatandaşların siyasi partiler dahilinde haklarını kullanabilmesini sağlamalıdır.⁸² Devletler kadınların kamusal ve siyasi yaşama eşit bir şekilde katılmasını sağlamak için hem hukuki ayrımcılığı kaldırarak hem de fiili ayrımcılığın üstesinden gelmek için geçici özel tedbirler getirerek kadınların erkekler ile eşit bir şekilde⁸³ örgütlenebilmelerini ve örgütlere katılabilmelerini sağlayacak tüm uygun tedbirleri almalıdır.
59. Sivil toplum kuruluşları, nihai amacı yönetime gelmeyi amaçlayan adayları desteklemek olan siyasi partilerden doğaları gereği farklıdır. Buna uygun olarak, derneklere siyasi parti olarak kayıt yaptırmaları adına baskı yapılmamalı ve buna karşılık, yetkililerin “siyasi” olarak değerlendirdiği faaliyetlerde buldukları için dernek olarak kayıt olmaları engellenmemelidir.⁸⁴ Örgütlenme özgürlüğü bireylere yolsuzlukla mücadele tedbirleri, insan hakları kampanyaları, kurumsal reformlar ve demokrasiyi güçlendirmek için tasarlanmış benzer tedbirleri gibi iyi yönetim ve hukukun üstünlüğü girişimleri aracılığıyla Devletleri sorumlu tutmak da dahil olmak üzere kendi siyasi fikirlerini ifade etmeleri için benzersiz imkanlar sağlar.⁸⁵

Siyasi partilerin finansmanı

Siyasi partiler de dahil olmak üzere tüm örgütlenmelerin mali kaynaklara erişimi, örgütlenme özgürlüğü hakkının ayrılmaz bir unsurudur ve dolayısıyla seçimler bağlamında önemli ve kapsamlı etkileri vardır.⁸⁶ Finansmana erişim siyasi partilerin günlük işlerini yürütebilmelerini, siyasi arenaya katılabilmelerini ve farklı görüşler, çıkarlar ve bakış açılarını temsil ederek demokrasiyi güçlendirmelerini sağlar.⁸⁷ Ancak, finansmanın demokratik olanaklar üzerinde belirli düzenlemeler gerektiren zararlı etkileri de olabilir. İnsan Hakları Komitesi, herhangi bir aday veya parti adına orantısız bir şekilde yapılan harcamalar nedeniyle seçmenlerin özgür bir şekilde seçim yapmasının baltalanmamasını veya demokratik sürecin bozulmamasını sağlamak için gerekli olan durumlarda seçim kampanyası harcamalarına makul sınırlamalar getirilebileceğini belirtmiştir.⁸⁸

82. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 26.

83. Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Md. 2 (1) ve 3; Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (Md. 2 (2)); ve Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Md. 7 (c).

84. A/68/299, para. 44.

85. A.g.y.

86. A.g.y., para. 34

87. A.g.y

88. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 19

Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü Özel Raportörü, siyasi partilerin kamu tarafından finanse edilmesinin marjinal grupları temsil edenler de dahil olmak üzere tüm partiler arasında fırsat eşitliği olmasını sağlamak ve farklı düşünce ve görüşlerin rekabetçi katılım içinde olmasını garanti etmek için sıklıkla başvurulan bir yöntem olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, Özel Raportör kamu fonlamasının bir partinin özgürlüğüne müdahale etmek ve Devlet kaynaklarına aşırı bağımlılık yaratmak veya bağımlılığı artırmak için kullanılmaması gerektiği sonucuna varmıştır.⁸⁹

Özel Raportör ayrıca daha geniş anlamda parti kaynaklarının kamusal kaynaklardan ayrı tutulması gerektiğini de belirtmiştir. Kamu kaynakları seçim ortamını özellikle iktidar partisi ve üyeleri olmak üzere herhangi bir partinin lehine çevirmek için kullanılmamalıdır.⁹⁰ Bu ilke, siyasi partilerin eylemlerini denetlerken veya sınırlarken tarafsız kalması gereken polis kuvvetleri, yargı, savcılık makamı, kolluk kuvveti birimleri ve benzeri Devlet kurumlarının, rakip adaylara karşı siyasi saiklerle davalar açarak bu kişilerin fiili olarak kampanya faaliyetlerine girişmesini engellemek gibi amaçlarla kullanılmasını da kapsamaktadır.⁹¹

Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkının Geliştirilmesi ve Korunmasına ilişkin Özel Raportör, seçim ve siyasi süreçlerde düşünce ve ifade özgürlüğünün geliştirilmesi ve korunmasında siyasi finansmanın önemli bir sorunsal olduğunu belirtmiştir. Kampanya harcamalarının kısıtlanması ve siyasi partiler ve adaylar için eşit şartlarda rekabet ortamı yaratmak vatandaşların yüksek çeşitliliğe sahip görüş ve siyasi tercihlere erişimi olmasını sağlamak için kilit öneme sahiptir. Öte yandan, bir siyasi partiye mali destek sağlanması başlı başına bir siyasi ifade eylemi olabilir. Dolayısıyla her Devlet yerel siyasi değerleri ve yasal çerçeveleri yansıtan ve aynı zamanda uluslararası insan hakları standartlarına uygun hassas bir denge oluşturmalıdır. Bunun için Devletlerin en azından siyasi finansmanın bağımsız bir şekilde izlenmesini ve gözetlenmesini sağlaması ve suç örgütlerinin siyasi etki elde etmek amacıyla kampanya finansmanını kullanmasını yasaklamaya yönelik her türlü çabayı göstermesini gerektirecektir.⁹²

89. A/68/299, para. 35. Ayrıca bkz. Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) ve Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), Siyasi Parti Düzenlemeleri Rehberi, 2. baskı (Strasbourg, 2010), para. 176-177.

90. A/68/299, para. 36.

91. A.g.y.

92. A/HRC/26/30, para. 65.

e. Seyahat özgürlüğü

60. Seyahat özgürlüğü Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 13. Maddesi ve Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 12. Maddesi altında koruma alınmıştır.⁹³ Bu maddeler şöyledir:

Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi

12. Madde

1. Bir Devletin ülkesinde hukuka uygun olarak bulunan bir kimse, o ülke sınırları içinde seyahat etme özgürlüğüne ve yerleşeceği yeri seçme hakkına sahiptir.
2. Herkes kendi ülkesi de dahil, bir ülkeden ayrılmakta serbesttir.
3. Yukarıda belirtilen haklar, bu Sözleşmede tanınan diğer haklara uygun olarak ulusal güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık veya genel ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli sebepler ile hukuken öngörülmüş sınırlamalar dışında hiçbir sınırlamaya tabi tutulamaz
4. Hiç kimse, kendi ülkesine girme hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz.

61. Seyahat özgürlüğü, oy kullanma hakkına sahip kişilerin fiziksel olarak sandıklara ulaşım haklarını kullanabilmesini sağlamak için öneme sahiptir. Ayrıca, adayların kampanyalarını yürütmeleri için de gereklidir. Bu hak bireylerin seçim süreçlerine (örn. oy kullanmak için kayıt olma, seçmen bilgilendirme faaliyetlerine katılma vb.) yasadışı, ayrımcı veya makul olmayan sınırlamalar olmadan katılmasını sağlamaktadır. 12. madde (3) ifade ve bilgi edinme, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlükleri ile ilgili aynı sınırlamalara imkan vermektedir (ulusal güvenlik, kamu sağlığı, kamu düzeni (asayiş), kamu sağlığı veya ahlakının korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması). İnsan Hakları Komitesi, kısıtlamaların sadece izin verilen amaçlara hizmet etmesinin yeterliği olmadığını, aynı zamanda bunları korumak için gerekli ve korunması hedeflenen çıkarlarla orantılı olması gerektiğini belirtmiştir.⁹⁴ Örneğin, Devletler muhalefet partilerinin üyelerinin seyahat özgürlüğünü kısıtlayarak muhaliflerin faaliyetlerine gereksiz bir şekilde müdahale etmemelidir.⁹⁵ Devletler ayrıca oy kullanma hakkı olan kişilerin haklarını kullanmalarını engelleyen seyahat özgürlüğü önündeki engelleri aşmak için

93. Ayrıca bkz. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Md. 5 (d) (i).

94. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 27 (1999), para. 14.

95. CCPR/CO/80/UGA, para. 22.

olumlu tedbirler almalıdırlar.⁹⁶ Bunlara oy kullanma prosedürleri ve tesislerinin engelli kişiler için erişilebilir olmasını sağlamak da dahildir.⁹⁷

f. Güvenlik Hakkı ve gözdağına uğramama özgürlüğü

62. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Md. 3), Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (Md. 6 ve 9) gerginliklerin yaşandığı seçimler bağlamında ilgili olabilecek yaşam, özgürlük ve kişi haklarını korumaktadır.⁹⁸ Sözleşmenin ilgili hükümleri aşağıda verilmiştir:

Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi

6. Madde (1)

Her insan doğuştan yaşama hakkına sahiptir. Bu hak hukuk tarafından korunur. Hiç kimse yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz.

9. Madde (1)

Herkes kişi özgürlüğü ve kişi güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak gözetilmesine alınmaz veya tutulamaz. Hiç kimse hukukun öngördüğü sebepler ve usuller dışında özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.

63. Cinsel şiddet de dahil olmak üzere seçimlerle alakalı şiddet⁹⁹ seçim süreçlerinin farklı aşamalarında (örn. seçim öncesi, seçim günü(leri) veya seçim sonrası) meydana gelebilir. İnsan hakları savunucuları, gazeteciler, basın çalışanları ve diğer sivil toplum temsilcileri ve bazı ülkelerde siyasi aktivistler, özellikle de muhalifler, daha yüksek insan hakları ihlali riski altındadır. Hukuk dışı, yargısız ya da keyfi infazlara ilişkin Özel Raportör tarafından da belirtildiği gibi, seçimlerle alakalı cinayetler sadece yaşama hakkını ihlal etmekle kalmamakta, aynı zamanda demokratik süreçlere katılma hakkını da ihlal etmektedir.¹⁰⁰ Aynı şekilde, Kadına Yönelik Şiddet, Nedenleri ve Sonuçları Özel Raportörü de seçimlerde kadınlara yönelik şiddetin kadınların siyasi ve kamusal yaşama katılma

96. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 12.

97. Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, Md. 29 (d) (i).

98. Ayrıca bkz. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 35 (2014), para. 9.

99. Bkz. BMİHYK, UN-Women and Physicians for Human Rights, "Breaking cycles of violence: gaps in prevention of and response to electoral related sexual violence" (BM İnsan Hakları için Kadın ve Hekimler, "Şiddet döngülerini kırmak: seçimlerle ilgili cinsel şiddeti önleme ve müdahale etmede karşılaşılan boşluklar) (2019).

100. A/HRC/14/24/Add.7, para. 2. Özel Raportör "seçimle alakalı cinayetleri" şunları kapsayacak şekilde tanımlamaktadır: (a) bir seçimin sonucunu etkilemek veya seçimi etkileme çabalarını etkileyecek şekilde tasarlanmış cinayetler; (b) seçim süreçleri bağlamında ortaya çıkan cinayetler; veya (c) seçimlerle alakalı eylemleri desteklemek veya engellemek amaçlı cinayetler" (A.g.y., para. 11).

hakkını kullanabilmelerine büyük bir engel olmaya devam ettiğini hatırlatmıştır.¹⁰¹

64. İnsan Hakları Komitesi, kayıt ve oy kullanmaya yönelik her türlü art niyetli müdahalenin yanı sıra seçmenlere gözdağı verilmesi veya zorlanmasının ceza kanunlarıyla yasaklanması ve bu yasaların katı bir şekilde uygulanması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰² Komite aynı zamanda Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 25. Maddesi uyarınca taraf Devletlerin seçimler bağlamında herkesin emniyet ve güvenliğini sağlayarak bu kişilerin oy kullanma haklarını kullanabilmelerine imkan verme yükümlülüğü olduğunu hatırlatmıştır.¹⁰³ Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, "Devletler, başta kadın adaylar olmak üzere, şiddet ve gözdağı riski altında olan adayların korunmasını sağlamak adına toplumsal cinsiyet temelli şiddet dahil olmak üzere seçim süreçlerinde şiddete karşı gerekli tedbirleri almalıdır" ifadesini içermektedir.¹⁰⁴ İnsan Hakları Komitesi, Devletlerden muhalefet partisi üyeleri de dahil olmak üzere seçimlere katılan tüm adayların güvenlik ve katılımını sağlamalarını talep etmiştir.¹⁰⁵

Seçimler bağlamında toplumsal cinsiyete dayalı şiddet¹⁰⁶

Seçimler bağlamında kadınlara yönelik şiddet, kadınların kamusal ve siyasi yaşama katılma haklarını kullanmalarının önünde büyük bir engel olmaya devam etmektedir. Seçimlerde toplumsal cinsiyete dayalı şiddet bir insan hakları ihlali oluşturmakta, kadınların siyasi haklarını kullanmalarını engellemekte, ve dolayısıyla kadınların siyasi karar alma süreçlerinin hiçbir seviyesinde yeterince temsil edilmemeleri nedeniyle toplumu bir bütün olarak olumsuz etkilemektedir.

Siyasette kadına yönelik şiddet sadece seçim bağlamıyla sınırlı olmasa da, seçimlerin yapılması ister aday, ister aktivist, seçmen, seçim görevlisi ya da gazeteci olsunlar kadınların bir seçim sürecinin tüm boyutlarına katılımlarını olumsuz olarak etkileyen mevcut sorunların büyümesine ve daha görünür hale gelmesine neden olabilir. Seçimler bağlamında kadınlara yönelik şiddet, seçimlere kayıt ve oy kullanma, seçimlere katılma ve seçim kampanyaları, sonuçların açıklanması ve

101. A/73/301, para. 32.

102. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 11.

103. CCPR/C/BGD/CO/1, para. 29–30.

104. Para. 37.

105. CCPR/C/COD/CO/4, para. 48; and CCPR/C/HND/CO/2, para. 45 (a).

106. Bkz. A/73/301. Ayrıca bkz. BM Kadın birimi ve BMİHYK, Violence against Women in Politics: Expert Group Meeting Report and Recommendations (Siyasette Kadına Yönelik Şiddet: Uzman Grup Toplantısı Raporu ve Tavsiyeleri), 8–9 Mart 2018, New York (2018); UNDP ve BM Kadın Birimi, Preventing Violence against Women in Elections: A Programming Guide (Seçimlerde Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi: Program Rehberi) (2017); ve A/HRC/23/50.

hükümetin kurulması gibi seçimin çeşitli aşamalarında farklı şekillerde görülebilir. Sonuç olarak daha az kadın aday, kampanya görevlisi, seçmen veya seçim idaresi üyesi olarak seçimlere katılabilmektedir.

Seçimlerle alakalı şiddet kadınları orantısız olarak etkilemektedir ve erkeklerin yaşadığı şiddetten farklıdır. Kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet kendilerinin veya sevdiklerinin kişisel güvenliklerine yönelik tehditler şeklinde de meydana gelebilir. Dahası, kadınlar kendi aileleri ve çevreleri tarafından da şiddete maruz bırakılabilmektedir. Dışlanmış topluluklara mensup kadınlar için ise risk daha yüksektir. Bazı yerlerde zararlı kültürel ve ataerkil norm ve ayrımcılıklar kadınların seçimlere katılmasını engelleyebilen risk faktörleridir. Kadın katılımını caydırma yöntemleri arasında tehdit veya hakaret gibi psikolojik şiddet veya fiziksel veya cinsel şiddet sayılabilir. Kadınlar ayrıca siyasi ve kamusal yaşamlarında özellikle sosyal medya üzerinden düzenli olarak teknoloji tarafından kolaylaştırılan şiddet türlerine maruz kalmaktadır.

Devletler, siyasette kadınlara yönelik şiddeti Devlet veya Devlet olmayan aktörler tarafından gerçekleştirilmesi farketmeksizin önleme, kovuşturma ve cezalandırmaya yönelik gerekli özeni göstermeye yükümlüdür. Bunların ışığında, kadınlara yönelik şiddet, nedenleri ve sonuçları Özel Raportörü, Devletlere siyasette kadınlara yönelik şiddeti yasaklayan ve suç olarak tanımlayan mevzuatı hayata geçirmelerini ve uygulamalarını veya çevrimiçi veya BİT tarafından kolaylaştırılan şiddet de dahil olmak üzere kadınlara yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasına ilişkin mevcut yasalara uluslararası ve bölgesel insan hakları standartlarına uygun yeterli hükümler eklemelerini tavsiye etmektedir. Özel Raportör aynı zamanda Devletlere parlamentolar ve seçim organları da dahil olmak üzere tüm Devlet kurumlarının kapasitelerini artırarak, kadınların güvenlik içinde, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmadan çalışabilmelerini garanti etmelerini ve uluslararası ve bölgesel standartlara uygun bir şekilde bu tür kurumlar ve siyasi partiler dahilindeki şikayet mekanizmaları ve yanıt protokollerini güçlendirmelerini tavsiye eder. Özel Raportör bunlara ek olarak Devletlere mağdurlar için tazminat veya şiddet nedeniyle kamu görevlerinden istifa etmek zorunda kalanların görevlerine iade edilmesi de dahil olmak üzere siyasette şiddet mağduru olan kadınlar için adalet mekanizmalarına ve tazminat tedbirlerine erişim sağlamalarını tavsiye etmiştir.¹⁰⁷

Kadın cinayetleri de dahil olmak üzere siyasette kadına yönelik şiddete dair ulusal

107. Daha fazla tavsiye için bkz., Özel Raportör'ün siyasette kadınlara yönelik şiddet üzerine raporu (A/73/301), para. 83.

çapta veri toplamak, izlemek ve bu verileri analiz etmek önleme mekanizmalarının tasarlanmasının merkezinde yer almaktadır. Başta kadına yönelik şiddet, nedenleri ve sonuçları Özel Raportörü¹⁰⁸ ve BM Kadın Birimince olmak üzere insan hakları ihlallerine yönelik veri toplanması ve raporlanması da dahil olmak üzere seçimler bağlamında toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin belgelenmesi, önlenmesi ve nihai olarak ortadan kaldırılması için çabalarda bulunulmuştur. Hem uluslararası hem de yerel seviyelerde gerçekleştirilen seçim gözlemciliği ve şiddet izleme programları seçimlerde kadınlara yönelik şiddet hakkında bilgi toplamak için önemli fırsatlar sunmaktadır. Pek çok uluslararası kuruluş da siyasette kadına yönelik şiddet ile mücadele için araçlar geliştirmişlerdir.¹⁰⁹

(g) Adil Yargılanma ve etkili hukuk çözümlerine başvuru hakkı

65. Etkili bir hukuk çözümüne başvurma hakkı (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Md. 8; Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Md. 2(3) (a)) ve adil yargılanma hakkı (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Md. 10; Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Md. 14) yukarıda bahsi geçen ön koşul haklar da dahil olmak üzere diğer tüm insan haklarının korunmasının temelini teşkil eder. Dolayısıyla bu haklar, hem seçim dönemlerinde hem de diğer zamanlarda büyük öneme sahiptir. Ayrıca, insanların seçim süreçlerine ilişkin itiraz ve şikayetlerini ifade edebilecekleri etkili yollar sağlamak için etkili bir hukuk çözümüne başvuru ve adil yargılanma haklarının garanti altına alınması gerekmektedir. Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin ilgili hükümleri aşağıda verilmiştir:

Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi

2. Madde (3) (a)

Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet şu taahhütlerde bulunur:

(a) Bu Sözleşmede tanınan hakları veya özgürlükleri ihlal edilenlere, ihlal fiili resmi sıfatlarıyla hareket eden kişilerden başka kimseler tarafından işlense dahi, etkili bir hukuki yola başvurma hakkı sağlamak;

14. Madde (1)

Herkes mahkemeler ve yargı yerleri önünde eşittir. Herkes, hakkındaki bir suç isnadının veya hak ve yükümlülükleri ilgili bir hukuki uyuşmazlığın karara bağlanmasında, hukuken kurulmuş yetkili, bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından adil ve aleni olarak yargılanma hakkına sahiptir...

108. A.g.y

109. Bkz. BM Kadın Birimi and BMİHYK, Siyasette Kadına yönelik Şiddet; ve UNDP ve BM Kadın Birimi, Seçimlerde Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi.

66. Etkili bir hukuk çözümüne başvurma hakkı, Devletlerin, bireylerin bağımsız ve tarafsız mahkemelere, idari mekanizmalara veya diğer yetkili makamlara erişimlerini sağlamasını gerektirmektedir. Ayrıca, etkili bir hukuk çözümüne başvurma hakkı insan hakkı ihlali nedeniyle zarar görmüş kişilerin tazminat hakkını da içermektedir.¹¹⁰ İnsan Hakları Komitesi 25 No'lu genel yorumunda (1996), "seçmenlerin oy pusulalarının güvenliği ve oyların sayımına güven duymaları için yargı denetimi veya başka eşdeğer süreçlere erişim sahibi olması gerektiğini" belirtmiştir (para. 20). Dahası, Komite taraf Devletleri tartışmalı seçim sonuçlarının olduğu durumlarda şikayet mekanizmalarına ve etkili hukuk çözümlerine evrensel erişim sağlamaya teşvik etmiştir.¹¹¹ Etkili hukuk çözümleri ve tazminat sağlama yükümlülükleri kapsamında, taraf Devletlerin seçim süreçlerine yönelik düzenleyici çerçevenin Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 25. maddesine¹¹² uyumlu olmasını ve vatandaşların katılımına makul olmayan kısıtlamalar getirmemesini sağlamak da dahil olmak üzere ihlallerin tekrarlanmasını önleyecek tedbirleri alma yükümlülüğü vardır.¹¹³
67. Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 14. Maddesi (1) uyarınca her mahkemenin, yetkin, bağımsız ve tarafsız olması gerekliliği istisnası olmayan mutlak bir haktır.¹¹⁴ Buradaki "mahkeme" terimi, ünvanı ne olursa olsun kanunen kurulmuş, yürütme ve yasama organlarından bağımsız veya hukuki meselelerde karar alırken yargı bağımsızlığına sahip olan kurum anlamına gelmektedir.¹¹⁵ Dolayısıyla, seçimlerle ilgili anlaşmazlık çözümü işlevini yerine getirirken bu kriterlere uyması gereken seçim idaresi kurumlarını da kapsayabilir.¹¹⁶ Adil yargılamanın, özellikle de kısa seçim zaman çerçevesinde önemli bir boyutu da çabukluktur.¹¹⁷ Bu doğrultuda, İnsan Hakları Komitesi, siyasi sâikleri olan ve bir adayın başkanlık için aday olmasını engellemek için başlatılan hukuki süreçlerin adil yargılanma ve siyasi katılma haklarını ihlal ettiğine karar vermiştir.¹¹⁸ Son olarak, hesap verebilirlik mekanizmalarının kadınların adalete erişim hakkını güvenceye almak için toplumsal cinsiyete duyarlı olması gerekmektedir.¹¹⁹

---

110. Tazminat biçimleri arasında iade, telafi, rehabilitasyon, tatmin ve tekrarlanmama garantisi sayılabilir. Bkz. Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Ağır İhlali ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Ciddi İhlali Mağdurlarının Çözüm ve Tazminat Hakkına İlişkin Temel İlkeler ve Yönergeler

111. CCPR/C/MDG/CO/4, para. 53-54.

112. Delgado Burgoa - Bolivya Çokuluslu Devleti, para. 13.

113. Staderini ve De Lucia - İtalya, para. 11

114. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 32 (2007), para. 19.

115. A.g.y. para. 18.

116. Katashynskyi - Ukrayna (CCPR/C/123/D/2250/2013), para. 7.2

117. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 32 (2007), para. 27.

118. Nasheed - Maldivler, para. 8.3-8.6.

119. Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Komitesi, Genel Yorum No. 33 (2015).

h. Eğitim hakkı

68. Eğitim hem kendi başına bir insan hakkı, hem de siyasi katılma hakkı da dahil olmak üzere diğer insan haklarının gerçekleştirilebilmesi için vazgeçilmez bir araçtır.¹²⁰ Eğitim, herkesin özgür bir toplumda etkili katılımını sağlar.¹²¹ Eğitim hakkına saygı göstermek, korumak ve yerine getirmek için Devletlerin eğitimin tüm biçimlerinde ve seviyelerinde aşağıda belirtilen birbiri ile ilişkili ve temel özellikleri taşımasını sağlamalıdır: (a) işleyen eğitim kurumları ve programlarının mevcut olması; (b) herkesin ayrımcılık gözetilmeksizin eğitime erişebilmesi; (c) biçim ve içeriğin kabul edilebilirliği; ve (d) değişen toplum ve toplulukların ihtiyaçlarına uyarlanabilirlik.¹²²
69. Devletler, hak sahiplerini kamu işlerine katılma hakkını etkili bir şekilde kullanabilmeleri için eğitim aracılığıyla güçlendirmelidir. Birleşmiş Milletler rehberliği vatandaşlık eğitimi programlarının geliştirilmesini ve hem kamusal hem de özel kurumlarda okul müfredatının temel bir bileşeni olarak uygulanmasını tavsiye etmektedir.¹²³ Bu tür programlar hak sahiplerini güçlendirmeyi, katılım kültürünü teşvik etmeyi ve yerel toplulukların kendi adına harekete geçebilme kabiliyetini geliştirmeyi hedeflemelidir.¹²⁴ Bu programlar ayrıca insan haklarına dair bilgiler sunmalı, toplumun katılımının önemine ve seçimle ilgili ve siyasi sistemlerin yanı sıra mevcut yasal, politik ve kurumsal çerçeveler de dahil olmak üzere farklı katılım imkanlarına yönelik kavrayışı hedeflemelidir. Erişilebilirlik ve uyarlanabilirlik ilkelerine uygun bir şekilde, dışlanmış veya ayrımcılığa uğramış kişiler ve gruplar için yurttaşlık eğitimi programlarının sağlanması ve bu kişileri kamusal yaşamın aktif katılımcıları olmaları için güçlendirmek adına okuryazarlık durumu, dil ve kültürel engeller gibi belirli zorlukların dikkate alınması gerekmektedir.¹²⁵

3. Belirli sosyal gruplar ve özel tedbirler

70. Devletlerin kadınlar ve azınlıklar, yerli halklar, engelli kişiler, gençler, lezbiyen, gay, biseksüel, trans ve interseks kişiler, yoksulluk içinde yaşayanlar ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler de dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere belirli zorluklar yaşayan diğer sosyal grupları ayrımcılığa karşı koruma ve siyasi katılıma eşit erişim hakkı sağlama yükümlülüğü vardır.
71. Devletlerin özellikle de, siyasi ve kamusal hayatta eşit temsili sağlamak amacıyla erkekler kadar kadınların da siyasi katılıma eşit erişime sahip olmasını sağlamaya yönelik yüküm-

---

120. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum No. 13 (1999), para. 1

121. A.g.y., para. 4. Ayrıca Bkz. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi ve Öğretimi Bildirgesi (66/137 sayılı Genel Kurul Kararı)

122. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum No. 13 (1999), para. 6.

123. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber

124. A.g.y.

125. A.g.y.

lülüğü vardır.¹²⁶ Kadınlar katılma haklarını hem yasal, hem de fiili olarak kullanabilmelidir.¹²⁷ CEDAW, genel tavsiye no. 23 (1997), para. 18.] Bu yükümlülük, Devletlerin anayasal, yasama ve yargı dahil olmak üzere tüm seviyelerde yasal tedbirler almasını gerektirir.¹²⁸ Bu tür önlemler arasında kadınların temelde yapısal olarak dezavantajlı hale getirilmesi ile mücadele etmek adına, siyasi ve kamusal yaşamda kadın ve erkek eşitliğini sağlamak için özel kotalar da dahil olmak üzere geçici özel tedbirler alınması da yer almaktadır.¹²⁹

72. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi kadınların adaylığa teşvik edilmesi, kadın adaylara finansal destek ve eğitim verilmesi, seçim prosedürlerinde değişiklik yapılması ve eşit katılıma yönelik kampanyalar geliştirilmesi gibi geniş bir tedbir yelpazesi de dahil olmak üzere katılım eşitliğini sağlamaya yönelik etkili geçici stratejilerin önemini altını çizmiştir.¹³⁰ Devletlerin bu konudaki iyi uygulamaları arasında siyasi partilerin kadınları seçilme olasılığı yüksek makamlara aday göstermelerini, kota uygulamalarını ve yönetim kurullarında dönüşümlü yönetimi, hesap verilebilirliği ve üye sayısında denkliliği garanti etmeleri ve siyasi partilerin finansmanını seçim listelerinde kadınların seçilebilecekleri makamlara aday gösterilmesine koşullu hale getirmelerini sağlayan yasal, tercihen anayasal, gereklilikler sayılabilir.¹³¹ Devletler ayrıca belirli engellerin üzerinden gelmek için yenilikçi stratejiler tasarlayıp uygulayarak; sürekli ve düzenli biçimde kamusal ve siyasi yaşam kurumları yelpazesindeki tüm karar verme aşamalarının tamamında ilerlemenin sürekli ve düzenli olarak gözlemlenebilmesi için kapasiteyi artırarak eşitlik yolundaki ilerlemede ortaya çıkabilecek herhangi bir durgunluk ve ayrışma belirtisini ele almaktadır.¹³² Ayrıca, çok kültürlü ortamlara duyarlı kamusal kampanyalar ve eğitim programları aracılığıyla liderlik ve karar verme pozisyonundaki kadınların kamu tarafından tanınması ve kabul edilmesine yönelik elverişli bir ortam yaratmak da büyük bir öneme sahiptir. Bu, azınlıklara mensup kadınlar, yerli topluluklara mensup kadınlar, engelli kadınlar ve diğer tarihsel olarak dışlanmış kadınlar da dahil olmak üzere liderlik ve karar verme pozisyonunda bulunan farklı kadınlar için olumlu bir imajın sağlanmasını da içerir.¹³³

73. Lezbiyen, gay, biseksüel, trans ve interseks kişilerle ilgili olarak, herkesin cinsel yönelimi,

---

126. Bkz., bunlarla sınırlı olmamak üzere, CCPR/C/SLV/CO/7, para. 12; ve CCPR/C/HND/CO/3, para. 18. Ayrıca bkz. CEDAW/C/PAK/CO/4, para. 25-26, kadınların haklarından zorla mahrum bırakılmaları ve kadınların seçmen ve aday olarak seçimlere katılımını engelleyen ve cesaretini kıran faktörler hakkında. Ayrıca bkz. A/57/38(SUPP), para. 402-403, Yemen'de kadınların seçmen olarak kayıt oranlarının düşük olması ve seçim listelerinde düşük temsil edilmeleri üzerine.

127. Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Komitesi, Genel Yorum No. 23 (1997), para. 18.

128. A/HRC/23/50, para. 77 ve 97

129. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Anlaşması, Md. 4, 7 ve 8. Ayrıca bkz. Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Komitesi, Genel Yorum No. 25 (2004) ve Genel Yorum No. 23 (1997), para. 18; ve A/HRC/23/50, para. 38.

130. Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Komisyonu, Genel Tavsiye No. 23 (1997).

131. A/HRC/23/50, para. 76

132. A.g.y. para. 97.

133. A.g.y

toplumsal cinsiyet kimliği ve cinsiyet özelliklerine bakılmaksızın siyasi katılımı ilgili haklar da dahil olmak üzere uluslararası insan hakları hukukunun sağladığı korumadan yararlanma hakkına sahip olduğu vurgulanmalıdır. Lezbiyen, gay, biseksüel, trans ve interseks kişiler belirli engellerle karşılaşabilmektedir ve cinsel yönelimleri, toplumsal cinsiyet kimlikleri ve cinsiyet özelliklerine dayalı olarak seçimler bağlamında insan hakları ihlallerine maruz kalabilmektedir. Bu ihlaller arasında homofobik, transfobik ve bifobik saldırılar ve şiddet, yasada veya uygulamada ayrımcılık veya trans kişilerin kendi belirledikleri toplumsal cinsiyetin tanınmaması sayılabilir.¹³⁴ Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmaları cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği ve cinsiyet özelliklerinin uluslararası insan hakları hukuku kapsamında yasaklanmış olan ayrımcılık gerekçeleri arasında yer aldığını tasdik etmiştir.¹³⁵

74. Azınlıklarla ilgili olarak ise, Devletlerin bu kişileri ayrımcılığa karşı korumak da dahil olmak üzere katılma haklarından tam olarak yararlanmalarını güvence altına alma yükümlülükleri vardır.¹³⁶ Bu doğrultuda, Devletlerin azınlık statüsüne bakılmaksızın siyasi katılma hakkından eşit bir şekilde yararlanılmasını teminat altına alan bir seçim çerçevesi belirlemeleri ve seçimlere tam olarak katılmalarını engelleyerek belirli azınlık gruplara mensup vatandaşlar için ayrımcılık teşkil eden hükümleri kaldırması gerekmektedir.¹³⁷

Azınlıklar ve yerli halkların siyasi katılımı

Uluslararası insan hakları norm ve standartları azınlıkların kamu işlerinin yürütülmesine katılma haklarını koruma altına almaktadır.¹³⁸ Bazı özel hükümler, kendi kaderini tayin ve kendilerini etkileyen konularda özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onam hakları da dahil olmak üzere azınlık olmanın yanı sıra yerli halklara mensup olan kişilerin katılma haklarını ele almaktadır.¹³⁹ Bu doğrultuda, İnsan Hakları

134. Bkz. A/HRC/29/23.

135. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum No. 20 (2009), para. 32; CCPR/C/TUN/CO/6, para. 16; CCPR/C/SEN/CO/5, para. 11; CCPR/C/VNM/CO/3, para. 14; ve İnsan Hakları Komitesi, Toonen - Avusturya, Bildirim No. 488/1992. Ayrıca bkz. A/HRC/35/36, para. 20.

136. CCPR/C/THA/CO/2, para. 44; ve CCPR/C/FRA/CO/5, para. 13-14.

137. Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Md. 25); Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına Dair Bildiri (Md. 2 (2) ve (3)). Azınlıklara mensup kişilerin hakları ve kamu işlerine katılma hakkı arasındaki bağ, azınlık haklarını açık bir şekilde tanıyan Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 27. Maddesi tarafından daha da sıkı hale getirilmiştir. Ayrıca bkz. CCPR/C/BIH/CO/3, para. 12; CCPR/C/ALB/CO/2, para. 23, oy kullanma haklarından yararlanmalarını kolaylaştırmak adına tüm Romanların kimlik kartına sahip olmasının sağlanması üzerine; CCPR/C/HUN/CO/5, para. 21 ("Taraflar Devlet, azınlıkların seçmen kayıt listelerindeki eksiklerini gidermek için önlemler almalıdır"); ve CERD/C/IND/CO/19, para. 17 ("Dalitlerin çoğu seçmen kütüklerine dahil edilmemekte veya başka şekillerde oy kullanma hakkından mahrum bırakılmaktadır").

138. Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına Dair Bildiri, Md. 2. Bkz. Ek I

139. Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi, Md. 3 ve 41. Ayrıca bkz. CCPR/C/NOR/CO/7, para. 37 (b); ve E/C.12/AUS/CO/5, para. 16 (e).

Komitesi bir azınlık veya yerli halk topluluğunun karar verme süreçlerine katılımının etkili olması gerektiğini, bunun ise sadece danışmayı değil, aynı zamanda topluluk üyelerinin özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onamını gerektirdiğini belirtmiştir.¹⁴⁰ Ayrıca, Komite azınlık haklarından yararlanmanın pozitif yasal koruma önlemleri ve azınlık topluluklarına mensup kişilerin kendilerini etkileyen konulara etkin bir şekilde katılmalarını sağlamaya yönelik tedbirler gerektirebileceğini de belirtmiştir.¹⁴¹ Dolayısıyla, katılıma yönelik herhangi bir mekanizma hakiki ve kapsayıcı olmalı ve danışma süreçleri azınlık topluluğu mensuplarının geniş çaplı katılımı ile gerçekleştirilmelidir.

Ancak, azınlık ve yerli halk gruplarına mensup kişiler sıklıkla siyasi katılımdan dışlanmakta ve siyasi yaşamda yeterince temsil edilmemektedir.¹⁴² Bu durumun düzeltilmesi için, farklı ülkelerde azınlık topluluklarına mensup kişilerin siyasi yaşama etkili bir şekilde katılmalarını sağlamaya yönelik çeşitli kurumsal düzenlemeler geliştirilmiştir. Bir seçim sistemi düzenlemesinin azınlıkların katılımı ve temsil edilmesi üzerinde ne derecede etkili olduğu büyük ölçüde ülkelerin kendilerine özgü bağlamlarla ilgilidir. Ancak yine de çeşitli siyasi partilerin aldıkları desteğe orantılı olarak temsil edilmesini sağlayacak orantılı temsil sistemleri, azınlık siyasi partileri için daha düşük baraj gereksinimlerinin getirilmesi, azınlıklar için ayrılmış koltuklar, siyasi partilerin aday belirleme süreçlerinin azınlıkların katılımı ve seçim bölgeleri sınırlarının değerlendirilmesi gibi farklı tedbirler düşünülebilir.

Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi, yerli halkların da kendilerine özgü siyasi, yasal, ekonomik, sosyal ve kültürel kurumları sürdürme ve güçlendirme hakkına sahip olduklarının ve ayrıca eğer isterlerse Devletin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamına tam olarak katılma haklarını koruyacaklarının altını çizmiştir.¹⁴³

75. Benzer biçimde, İnsan Hakları Komitesi Devletlerin engelli kişilerin zihinsel, ruhsal, fiziksel veya duysal engelleri ne olursa olsun, fiili veya algılanan engelleri temelinde ayrımcılığa uğramamalarını ve Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 25. Maddesinde belirlenen tüm hakları fiili olarak kullanabilmeleri için gerekli olan tüm desteği sağlamakla yükümlü olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁴ Engelli Kişilerin Haklarına Dair

140. Poma Poma - Peru (CCPR/C/95/D/1457/2006), para. 7.6. Ayrıca bkz. A/HRC/39/62.

141. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 23 (1994), para. 7.

142. UNDP, Kalkınma Programlarında Marjinalleştirilmiş Azınlıklar (New York, 2010), p. 24.

143. Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi, Md. 5.

144. İnsan Hakları Komitesi, Ignatane - Litvanya, Bildirim No. 884/1999, para. 7.4. Ayrıca bkz., bunlarla sınırlı olmamak üzere, CCPR/C/BGR/CO/4, para. 18; CCPR/C/LTU/CO/4, para. 14; CCPR/C/GTM/CO/4, para. 27; ve CCPR/C/AUS/CO/6, para. 48.

Sözleşme'nin 29. Maddesi, taraf Devletlerin engelli kişilerin seçme ve seçilme haklarının garanti edilmesi de dahil olmak üzere siyasi ve kamusal yaşama başkaları ile eşit koşullarda, etkili ve tam olarak katılabilmelerini sağlamasını gerektirmektedir. 29. madde herhangi bir makul kısıtlama öngörmemekte ve herhangi bir engelli grubu için herhangi bir istisnaya izin vermemektedir. Dolayısıyla, bireyselleştirilmiş değerlendirmelerin ardından getirilen kısıtlamalar da dahil olmak üzere algılanan veya gerçek bir psiko-sosyal veya zihinsel engel temelinde oy kullanma hakkından mahrum bırakılma, engellilik temelinde ayrımcılık teşkil eder.¹⁴⁵ Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik rehber, Devletlerin başta zihinsel veya psiko-sosyal engeli olan kişiler olmak üzere engelli kişilerin oy kullanma haklarından yararlanabilmelerini sağlaması gerektiğini belirtmektedir.¹⁴⁶ Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, engelli kişilerin mahrem bir şekilde veya seçilmiş yardımcıları aracılığıyla oy kullanma hakkından yararlanabilmesi amacıyla seçim döngüsünün tüm aşamalarında erişilebilirlik veya makul kolaylıklar sağlanmasını tavsiye etmektedir.¹⁴⁷ Bu doğrultuda, Devletlerin uygulamadan önce (ex ante) erişilebilirlik sağlama görevi vardır; yani bir mekana girmek veya hizmet almak için bireysel bir talep almadan önce mekanın veya hizmetin erişilebilirliğini sağlamaları gerekmektedir.¹⁴⁸ Erişilebilir olmayan oylama süreçleri engelli kişilerin katılımına engel olmaktadır. Hukuki ehliyetin reddedilmesi veya kısıtlanması, sıklıkla bazı engelli kişilerin başta oy kullanma hakkı olmak üzere siyasi haklarının ellerinden alınmasını tetiklemektedir.¹⁴⁹ Engelli Kişilerin Hakları Özel Raportörünün raporunda, Devletlerin engelli kişilerin haklarını hem yasal olarak hem de uygulamada kullanmaları noktasında hukuki ehliyetlerine yönelik her türlü ret ve kısıtlamayı ortadan kaldırmaları gerektiğini vurgulanmıştır.¹⁵⁰

76. İnsan Hakları Konseyi tarafından yetkilendirilen İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Forumu,¹⁵¹ siyasi yaşamda yeterince temsil edilmeyen bir grup olan gençlerin siyasi katılımının¹⁵² ayrımcılık gözetilmeden ve engeli olan gençlere, genç kadın ve

---

145. Bujdosó vd. - Macaristan (CRPD/C/10/D/4/2011), para. 9.4 Ayrıca bkz. Engelli Kişilerin Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 1 (2014), para. 48. Engelli Kişilerin Hakları Özel Raportörü ayrıca "kimsenin yasal olarak veya uygulamada engel gerekçesiyle siyasi haklarını kullanma konusunda kısıtlanmaması gerektiğini" düşünmektedir." (A/HRC/31/62, para. 19).

146. Para. 38.

147. CRPD/C/GBR/CO/1, para. 61.

148. Engelli Kişilerin Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 2 (2014). Ayrıca bkz. Given - Avustralya (CRPD/C/19/D/19/2014), para. 8.5

149. Engelli Kişilerin Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 1 (2014), para. 48

150. A/HRC/37/56, para. 25.

151. İnsan Hakları Konseyi 26 Mart 2015 tarihinde alınan 28/14 sayılı karar ile insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularında çalışacak bir forum kurmayı kararlaştırmıştır. Forumun temel amaçları arasında "bu alanlar arasındaki ilişki ve ilgili konulara diyalog ve işbirliğinin geliştirilmesi için bir platform sağlamak" ve "Devletlerin insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü güvenceye almaya yönelik çabaları noktasında en iyi uygulamalar, zorluklar ve fırsatları tespit ve analiz etmek" sayılabilir (a.g.y., para. 1).

152. Genel Kurul da dahil olmak üzere çoğu Birleşmiş Milletler birimi gençleri 15 ila 24 yaş arasındaki nüfus kesimi olarak tanımlamaktadır.

kız çocuklarına ve genç insan hakları savunucularına özel önem verilerek sağlanmasını tavsiye etmektedir.¹⁵³ Yoksulluk içinde yaşayan kişiler içinse, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi yalnızca seçimlerin gerçekleştirilmesinin bu insanların kendi hayatlarını etkileyen kilit kararlara katılma hakkından yararlanmalarını sağlamak için yeterli olmadığını düşünmektedir ve katılımcı süreçlerin güvenilir, ayrıştırılmış veriler tarafından bilgilendirilmesi ve uygun bir şekilde eğitim görmüş yetkililer tarafından tasarlanması ve uygulanması gerektiğinin altını çizmektedir.¹⁵⁴

77. Uluslararası standartlar geçmiş ayrımcılıkların düzeltilmesi ve yapısal eşitsizliklerle karşı karşıya olan grupların siyasi katılımlarının desteklenmesi için geçici özel tedbirler alınmasına izin vermektedir. Bu gruplar arasında kadınlar, azınlıklar, engelli kişiler ve kırsal veya ücra bölgelerde yaşayan insanlar sayılabilir.¹⁵⁵ İnsan Hakları Komitesi, “nesnel ve makul kriterlere dayanması ve hedeflenen amacın Sözleşme kapsamında meşru olması durumunda tüm ayrımların ayrımcılık teşkil etmediğini” belirtmiştir.¹⁵⁶ Benzer şekilde, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, kadın ve erkekler arasındaki fiili eşitliğin hızlandırılmasını hedefleyen “geçici özel tedbirlerin” alınmasına imkan vermektedir.¹⁵⁷ Bunlara ek olarak, Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi’nin 5. Maddesi, engelli kişilere yönelik yapısal ayrımcılığın düzeltilmesini hedefleyen, geçici veya kalıcı olabilen “özel tedbirlere” izin vermektedir.¹⁵⁸ Bu tedbirler arasında çeşitli yasama, yürütme, idari ve diğer düzenleme araçları ve ayrıcalıklı muamele ve kotalar gibi politika ve uygulamalar sayılabilir.¹⁵⁹

---

153. A/HRC/34/46, para. 21–30. Ayrıca bkz. UNDP, Seçim Döngüleri Aracılığıyla Gençlerin Siyasi Katılımının Güçlendirilmesi: Bir İyi Uygulama Rehberi (2013).

154. E/C.12/2001/10, para. 12.

155. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Md. 1 (4); Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Md. 4 (1); Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, Md. 5 (4); ve CERD/C/64/CO/5, para. 17. Ayrıca bkz. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 31.

156. Gillot vd. - Fransa (CCPR/C/75/D/932/2000), para. 13.5.

157. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, Genel Yorum No. 25 (2004) ve Genel Yorum No. 23 (1997), para. 15.

158. Engelli Kişilerin Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 6 (2018), para. 28.

159. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, Genel Yorum No. 25 (2004), para. 22.

Ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin siyasi katılımı

Ülke içinde yerinden edilmiş kişiler sıklıkla kamu işlerine katılım ve seçme ve seçilme haklarını kullanmalarının önünde engellerle karşılaşmaktadırlar. Vatandaşların ve ülkede ikamet edenlerin siyasi katılımının genellikle buldukları veya ikamet ettikleri yere göre düzenlenmesinden dolayı, bireyler ülke içinde yerinden edilme bağlamında siyasi katılımlarının önünde engellerle karşılaşmaktadır. Belge eksikliği, imha edilen, kaybedilen veya el konulan belgeler, seyahat kısıtlamaları, güvensizlik, seçimlere kayıt için kısıtlayıcı ikamet gereksinimleri, kapsayıcı bir yasal çerçevenin eksikliği ve zamanında ve uygun bilgi ve düzenlemelerin eksikliği ile ilgili sorunlar ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin seçimlere katılmasına engel teşkil etmektedir. Diğer yandan, seçim sonuçlarına dair çekişmeler ve siyasi katılımdan mahrum bırakılma yine ülke içinde yerinden edilmeye yol açabilir veya ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin ülke içinde başka bir yere dönüşünü, yerel entegrasyonunu veya yerleşmesini engelleyebilmektedir.¹⁶⁰

Ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin insan haklarına ilişkin Özel Raportör tarafından da hatırlatıldığı üzere, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler evlerini terk etmekte zorunda kaldıklarından ötürü katılma haklarını kaybetmezler ve yerinden edilme sırasında bu hakların korunması için önlemler alınmalıdır.¹⁶¹ Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler, ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin, ülkelerindeki diğer kişiler ile tamamen eşit olarak aynı hak ve özgürlüklere sahip olduklarını ve herhangi bir hak ve özgürlükten yararlanmada yerinden edilmiş kişiler oldukları gerekçesiyle ayrımcılığa uğrayamayacaklarını belirtmektedir (1. İlke). 22. İlke ise yerinden edilmiş kişilerin, kamplarda yaşayıp yaşamamaları fark etmeksizin, haklarını kullanmak için gerekli yollara erişim hakkı da dahil olmak üzere oy kullanma ve idari ve kamusal işlere katılma haklarını kullanırken yerlerinden edilmiş olmalarından kaynaklanan bir ayrımcılığa uğrayamayacağını belirtmektedir. Yine seçimlere katılma ile ilgili olarak, 20. İlke ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin yasal haklarından yararlanması ve kullanması için gerekli olan belgelerin verilmesini, özellikle de yeni belgelerin çıkarılması veya yerinden edilme sırasında kaybedilen belgelerin yenisiyle değiştirilmesini ele almaktadır.

160. Örnek olarak bkz. Ekim 2018'de Amman'da düzenlenen bir yuvarlak masa toplantısındaki sunum ve tartışmaları özetleyen "Ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin kamusal ve siyasi katılımı" isimli Küresel Koruma Küresi ve Carter Merkezi raporu. www.globalprotectioncluster.org

161. A/72/202, para. 17.

4. Olağanüstü Hal

78. Kamusal bir acil durum sırasında veya sonrasında seçimlerin gerçekleştirilmesi, bazı temel haklar kısıtlanmış olabileceği için zorluklar getirmektedir. Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, insan haklarının kısıtlanması veya askıya alınması için bazı katı kriterler getirmektedir. 4. madde aşağıdaki hükümleri içermektedir:

Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi

4. Madde

1. Sözleşmeci Taraf Devletler, ulusun yaşamını tehdit eden olağanüstü bir durum meydana gelmesi ve bun resmen ilan etmeleri halinde, durumun zorunluluklarının kesinlikle gerektirdiği ölçüde, uluslararası hukuktan doğan diğer yükümlülüklerine aykırı düşmeyecek ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din, toplumsal köken gibi sebeplerle ayrımcılık içermeyecek şekilde, bu Sözleşmedeki yükümlülüklerinde azaltma yapan tedbirler alabilir.

2. Sözleşmenin 6, 7, 8(1 ve 2 fıkralar), 11, 15, 16 ve 18. maddelerindeki yükümlülüklerde hiç bir azaltma yapılamaz.

3. Sözleşmedeki yükümlüklerini azaltma yetkisi kullanan Sözleşmeye Taraf bir Devlet, yükümlülük azaltılan Sözleşme maddeleri ile yükümlülük azaltmayı gerektiren sebepler hakkında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığıyla Sözleşmeye Taraf diğer Devletleri derhal bilgilendirir. Yükümlülük azaltmanın sona erme tarihi de aynı yolla başka bir bildirimle iletilir.

79. Demokratik geçiş dönemleri genellikle hem ilan edilmiş hem de fiili bazı ulusal acil durumları takiben yaşanır. Temel hakları kısıtlayan veya askıya alan olağanüstü veya diğer istisnai mevzuatlar genellikle seçimlerin özgür bir şekilde yürütülmesi ile tutarsız olacaktır. Seçimlere hazırlanan devletler bu tür mevzuatların seçim süreçleri üzerindeki etkilerini dikkatli bir şekilde gözden geçirmeli ve olağanüstü hal tedbirlerini kaldırmayı veya seçimler sırasında uygulamamayı göz önünde bulundurmalıdır.

80. Uluslararası insan hakları hukuku olağanüstü hal dönemlerinde istisnai tedbirlerin gerekli olabileceğini kabul etmektedir. Seyahat özgürlüğü, ifade özgürlüğü veya barışçıl toplanma özgürlüğü gibi bazı haklar üzerindeki sınırlamalara yasallık, gereklilik, orantınlık ve ayrımcılık gözetmeme gereksinimlerini karşıladıkları sürece izin verilebilir. Orantılı kısıtlamaların yeterli olmadığı durumlarda, olağanüstü hal ilanının ardından bazı hak-

ların sınırlanması veya askıya alınmasına izin verilebilir.

81. Olağanüstü haller ancak yasaya uygun bir şekilde ve Anayasa ve yürürlükteki yasaların durumu yönetmede açıkça yetersiz kaldığı, ulusun yaşamını tehdit eden kamusal acil durumlarda ilan edilmelidir. Her halükarda, Devletler acil bir durumda anayasal düzenin ne ölçüde değiştirilebileceğini dikkatli ve açık bir şekilde tanımlayan mevzuatlar getirmelidir.
82. Bunlara ek olarak, ilgili uluslararası norm ve standartlar herhangi bir askıya alma tedbiri getirilmeden önce resmi olarak olağanüstü hal ilan edilmesini gerektirmektedir.¹⁶² Bu tür önlemlerin, durumun getirdiği şartlar bakımından kesinlikle gerekli olması gerekmektedir. Bu gereklilik, olağanüstü halin süresi, coğrafi kapsamı ve maddi temeli ile ilişkilidir. Tedbirler yalnızca ırk, renk, cinsiyet, dil, din veya sosyal köken temelinde ayrımcılığa yönelik olmamalı ve uluslararası hukuk kapsamındaki diğer gereklilikler ile çelişmemelidir.
83. Bazı haklar olağanüstü hallerde dahi kısıtlanamaz veya askıya alınamaz.¹⁶³ Bunların arasında yaşama hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, sözleşme yükümlülüğünün yerine getirilememesi nedeniyle hapis cezasının yasaklanması, ceza hukuku alanında yasal ilkesi, yasalar önünde herkesin bir birey olarak tanınması, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü ve idam cezasının yasaklanmasını amaçlayan Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesine Ek İkinci İhtiyari Protokole taraf Devletler için idam cezası yasağı yer almaktadır. İnsan Hakları Komitesi, herhangi bir siyasi muhalefetin yasaklanmasının Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin olağanüstü hal ile ilgili hükümleri ile uyumlu olmadığını belirtmiştir.¹⁶⁴

---

162. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 29 (2001), para. 2. Ayrıca bkz. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi Hükümlerinin Kısıtlanması ve Sınırlanmasına İlişkin Siraküza İlkeleri, para. 42-44.

163. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Md. 4 (2). Ayrıca bkz. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 29 (2001), para. 7.

164. İnsan Hakları Komitesi, Silva vd. - Uruguay, Bildirim No. 34/1978, para. 8.4.

B. Gerçek Seçimler

84. Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesinin hazırlık çalışmaları belgeleri (travaux préparatoires) sözleşmeyi hazırlayanların "gerçek seçimlerin" iki geniş unsurdan oluştuğunu düşündüklerine işaret etmektedir. Bu unsurlardan ilki usulle ilişkilidir ve seçimlerin dönemseliği, eşitliği ve evrenselliği ile oy pusulalarının gizliliğinin garanti edilmesini içermektedir.¹⁶⁵ İkinci unsur sonuçlara odaklanmaktadır ve gerçek seçimleri halkın iradesini¹⁶⁶ yansıtan ve özgür bir şekilde ifade edilmesini sağlayan, seçmenlerin belirli bir asgari düzeyde siyasi etkiye sahip olduğu seçimler olarak tanımlamaktadır.¹⁶⁷ İnsan Hakları Komitesi'nin ifadesiyle, "gerçek seçimlerin sonuçlarına saygı gösterilmeli ve uygulanmalıdır".¹⁶⁸

1. Dönemsellik ve seçim zaman dilimi

a. Dönemsellik

85. Seçimlerin düzenli aralıklar yapılması gerekliliği İnsan Hakları Evrensel Beyanname (Md. 21 (3)) ve Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (Md. 25 (b)) tarafından açık bir şekilde belirtilmektedir. Bu belgeler tarafından özel bir dönem takvimi belirlenmemiş olmakla beraber, İnsan Hakları Komitesi "seçimlerin gereğinden uzun olmayan ve hükümetlerin yetkisinin, meşruiyetlerinin temeli olan seçmenlerin iradesinin özgür ifadesine dayalı olmaya devam etmesini sağlayacak aralıklarla yapılmasını gerektiğini"¹⁶⁹ belirtmiştir.

86. Bu hükmün önemi hafife alınmamalıdır. Tek seferlik seçimler (örn. bir ülke bağımsızlığını kazandığında veya otoriter bir rejimden geçiş yaptığında) uluslararası insan hakları bakımından yeterli olmayacaktır. Daha ziyade, bu hüküm halkın iradesine daima hesap verebilir, süreğen bir demokratik düzenin gerekli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

b. Seçimlerin ertelenmesi

87. Zamanı belirlenmiş seçimler çeşitli nedenlerle ertelenebilir. Seçimlerin ertelenmesine kamusal bir acil durum gerektirdiğinde izin verilebilir, ancak bu sadece durum zorunlu

---

165. Örneğin bkz., A/C.3/SR.1096 ve A/C.3/SR.1097.

166. Bkz. A/C.3/SR.1096.

167. William A.Schabas, Nowak'ın CCPR Yorumu, BM Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 3. Baskı (Kehl, Engel Verlag, 2019), s. 710

168. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 19.

169. A.g.y., para. 9.

kılıyorsa ve bu zorlukların gerektirdiği ölçüde gerçekleşebilir (bkz. yukarıda olağanüstü hal durumlarına dair 78.-83. paragraflar). Bu tür herhangi bir istisnai tedbirin ilgili sınırlamalara yönelik uluslararası standartlarla uyumlu olması ve demokrasiyi tehdit etmemesi gerekmektedir.¹⁷⁰ Seçimlerin ertelenmesine yönelik herhangi bir karar geniş istişareye dayanmalı, kapsayıcı diyalogları teşvik etmek ve sağlamak ve siyasi uzlaşmaya varmak için gerekli koşullar mevcut olmalıdır. Muhafif grupların yanı sıra, kadınlar ve diğer geleneksel olarak marjinalleştirilmiş grupların diyaloglara katılımı sağlanmalıdır.

c. Seçim takvimi

88. Yeterli ve gerçekçi bir seçim takvimi, sürecin tüm aşamalarının etkili kampanyalar ve kamusal bilgilendirme çalışmaları, seçmen kaydı, seçmen eğitimi ve diğer gerekli idari, yasal, eğitim ve lojistik düzenlemelerin yapılabilmesi için yeterli zamanı tanıyarak seçme ve seçilme hakkının etkili bir şekilde kullanılmasına imkan vermesi açısından önemlidir. Seçim takviminin, şeffaflık ve kamunun sürece ilişkin anlayışını ve güvenini artırmak adına vatandaşları bilgilendirme faaliyetlerinin bir parçası olarak duyurulması önemlidir. Devletlerin uluslararası insan hakları sözleşmelerinde tanınan hakları hayata geçirme yükümlülükleri nedeniyle yeterli ve gerçekçi bir seçim takvimine ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁷¹

2. Evrensel ve eşit seçme ve seçilme hakkı

89. Kimlerin seçimlere katılmasına izin verilmesi gerektiğine odaklanan uluslararası standartlar bulunmaktadır. Bu doğrultuda, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Md. 2 ve 21 (3)) ve Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (Md. 2 ve 25 (b)) seçme ve seçilme hakkın bağlamında ayrımcılık gözetilmemesi, hakkın eşit ve evrensel olması gerektiğini belirtmektedir.

a. Evrensel seçme ve seçilme hakkı

90. Evrensel seçme ve seçilme hakkı, makul en geniş seçmen havuzunun katılma haklarının garanti altına alınmasını gerektirmektedir. İnsan Hakları Komitesi oy kullanma hakkından yararlanmanın tüm yetişkin vatandaşlar için geçerli olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁷² Komite aynı zamanda Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 25. Maddesi tarafından korunan haklardan yararlanmaya getirilebilecek tüm koşulların da tarafsız ve makul kriterlere dayanması gerektiğini belirtmiştir. Örneğin, Komite belirli

170. Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Md. 4

171. A.g.y. Md. 2 (2); Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, Md. 2 (e) ve (f); Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, Md. 4 (a)-(c); ve İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 1.

172. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 4.

görevlere seçilmek veya atanmak için gereken yaş sınırının oy kullanma hakkına ilişkin yaş sınırından daha yüksek olmasının¹⁷³ veya oy kullanmak için belirli bir yaş sınırı belirlenmesinin¹⁷⁴ makul olabileceğini belirtmiştir. Evrensel seçme ve seçilme hakkına ilişkin bazı makul olmayan kısıtlamalar aşağıda sıralanmıştır, ancak olası tüm sınırlamalar bunlardan ibaret değildir:

- a. Başta mülkiyet olmak üzere ekonomik koşullar;¹⁷⁵
- b. Aşırıya kaçan ikamet koşulları;¹⁷⁶
- c. Sonradan vatandaşlık edinen (doğuştan vatandaş olmayan) kişilerin oy kullanımına yönelik kısıtlamalar;¹⁷⁷
- d. Dil koşulları;¹⁷⁸
- e. Eğitim koşulları;¹⁷⁹
- f. Okuryazarlık koşulları;¹⁸⁰
- g. Parti üyeliği;¹⁸¹
- h. Hüküm giymiş suçluların oy kullanma haklarına yönelik aşırıya kaçan kısıtlamalar;¹⁸²
- i. Engellilik,¹⁸³

b. Eşit oy hakkı

91. Eşit oy hakkı genellikle “bir kişiye bir oy” şeklinde ifade edilen bir fikirdir. Seçim bölgeleri sınırları oluşturulurken, bireyler, gruplar veya coğrafi bölgelerden gelen oylara ulus-

---

173. A.g.y.

174. A.g.y., para 10

175. A.g.y.

176. A.g.y., para. 11. Ayrıca bkz. CCPR/C/UZB/CO/4, para. 26 (uzun süreli ikamet gereksinimi).

177. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 3. Ayrıca bkz. CCPR/C/KWT/CO/3, para. 46–47.

178. Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Md. 2. Ayrıca bkz. CCPR/C/UZB/CO/4, para. 26.

179. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 10.

180. A.g.y.

181. A.g.y.

182. A.g.y., para. 14. Ayrıca bkz. Yevdokimov ve Rezanov - Rusya Federasyonu, para. 7.5; CCPR/C/EST/CO/4, para. 34; CCPR/C/TKM/CO/2, para. 51; CCPR/C/GBR/CO/7, para. 25; ve CCPR/C/KHM/CO/2, para. 26. Ayrıca bkz. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 42.

183. Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, Md. 29. Ayrıca bkz. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 10; CCPR/C/LTU/CO/4, para. 14; CCPR/C/GTM/CO/4, para. 27; ve CCPR/C/AUS/CO/6, para. 48. Ayrıca bkz. Bujdosó vd. - Macaristan, para. 9.4; ve CRPD/C/PER/CO/1, para. 45. Ayrıca bkz. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 38.

arası eşit oy hakkı normları ışığında eşit ağırlık atanması için çaba sarf edilmelidir.¹⁸⁴ Seçmen kaydı ve oy kullanma prosedürleri, süreçlerin her bir kişi için sadece bir oy kullanılmasına izin vermesini sağlamalıdır. Grup halinde oy kullanma, aile ve vekalet aracılığıyla oy kullanma da dahil olmak üzere, özellikle kadınların seçimlere eşit bir şekilde katılmasının önünde engel teşkil edebilir. Kısacası, her oyun eşit ağırlığa sahip olmalıdır.

3. Gizli oylama

92. Seçimlerin gizli oylama şeklinde yapılması gereksinimi İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine (Md. 21 (3)) dayanmaktadır. Oyların gizliliğini garanti etme yükümlülüğü Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesinde de yer almaktadır (Md. 25 (b)). Devletlerin posta yoluyla oy kullanma sisteminin olduğu durumlar da dahil olmak üzere seçimlerde oyların gizliliği gereksinimini yerine getirmeye yönelik tedbirler alması gerekmektedir.¹⁸⁵Bu gereksinim, seçmenlerin ne yönde oy kullanmayı planladıkları veya kullandıklarını açıklamaya yönelik her türlü zorlama ve baskıdan ve oy kullanma sürecine yönelik herhangi bir yasadışı veya keyfi müdahaleden korunması gerektiğine işaret etmektedir.¹⁸⁶Dahası, oylama, sayım ve sonuçların listelenmesi de dahil olmak üzere sürecin tüm aşamalarında verilen oyların sahipleri gizli kalmalıdır. Engelli kişilerin de başkaları ile eşit bir şekilde oy kullanma haklarından yararlanabilmelerini sağlamak için, Engelli Kişilerin Haklarına dair Sözleşme (Md. 29 (a) (ii)) kesin bir şekilde kendi seçtikleri biri olması kaydıyla engelli kişilere oy kullanma konusunda yardım edilmesine izin vermektedir.

4. Gerçek etki

93. Gerçek seçimler, halkın özgürce ifade edilen iradesini ortaya koyan ve hayata geçiren, halkın tüm farklılıklarını gerçek anlamda içeren ve etkili bir şekilde temsil etmeyi başaran seçimlerdir.¹⁸⁷ Sonuçların kabul edilebilmesi için, halkın yapılan seçimin kendi iradesini yansıttığına güvenmesi gerekmektedir. Seçimler, halk tarafından kabul edilebilir ve daha önceden belirlenmiş bir yöntemle uygun olarak, iktidarın başarılı olan adaylara devredilmesini sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır.
94. İktidarın seçilenlere devri hem yönetimdeki hem de muhalefetteki partiler tarafından taahhüt edilmeli hem de uygulama açısından yasal hükümlere tabi olmalıdır. Başka bir

---

184. Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, Md. 29. Ayrıca bkz. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 10; CCPR/C/LTU/CO/4, para. 14; CCPR/C/GTM/CO/4, para. 27; ve CCPR/C/AUS/CO/6, para. 48. Ayrıca bkz. Bujdosó vd. - Macaristan, para. 9.4; ve CRPD/C/PER/CO/1, para. 45. Ayrıca bkz. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 38.

185. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 20

186. A.g.y. Ayrıca bkz. Given - Avusturalya

187. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 21

deyişle, seçimler mevcut Hükümet veya herhangi tek bir partinin isteklerine değil, sadece hukukun üstünlüğüne tabi olmalıdır. Dahası, seçilen makamlar yasalar tarafından kendilerine verilen yetkileri kullanabilmelidir.

5. Hakiki tercih

95. Gerçek seçimler seçmenlere hakiki tercihler yapma imkanı sunmaktadır. Bu herhangi bir belirli siyasi sistemi gerektirmese de, gerçek halkı girdileri kurumsal olarak yansıtılmalıdır. Hem İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si hem de Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi hükümette yer alma hakkı, örgütlenme özgürlüğü ve toplanma özgürlüğünden yararlanılmasında "siyasi ve diğer fikirler" temelinde ayrımcılık yapılmasını yasaklamaktadır. Siyasi çoğulculuk seçmenlere hakiki tercihler sağlamasında temel bir unsurdur ve İnsan Hakları Komitesi Sözleşmeye taraf Devletlerin sunduğu raporları değerlendirirken buna önem vermektedir. Örneğin, Komite taraf Devletlerin siyasi çoğulculuk kültürünü geliştirme ve gerçek anlamda çoğulcu olan siyasi tartışma ortamı sağlama yükümlülüğü olduğuna ve muhalefet adaylarını seçim süreçlerinden dışlamaya çalışmamaları gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁸ Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması Özel Raportörü de Devletlerin siyasi çoğulculuğu ve siyasi yelpazenin her kesiminden fikirlere açık, çeşitli ve çoğulcu bir siyasi sürecin oluşturulmasını teşvik etmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁸⁹
96. Siyasi çoğulculuk aynı zamanda partilerin etkili bir şekilde işleyebilmesini gerektirmektedir. Bu doğrultuda, partilerin tam katılımı için yasal koruma sağlanmalı ve seçim mevzuatı (bir çeşit kamusal desteği de içerebilen) siyasi kampanyaların adil ve şeffaf bir şekilde finanse edilmesini sağlamalıdır.

6. Bilgilendirilmiş tercih

97. Herkesin bilgi arama ve alma hakkına sahip olduğu bilgilendirilmiş tercih, "özgür" tercih için olmazsa olmaz bir kavramdır. Seçimler eğer gerçek nitelikte olacak ise, halkın iradesini yansıtılmalıdır. Adaylar ve önerdikleri programlar, partiler ve seçim süreçleri hakkında bilgiye erişim sayesinde seçmenler iradelerini özgür bir şekilde oluşturabilir ve ifade edebilir konuma gelirler. İnsan Hakları Komitesi "vatandaşlar, adaylar ve seçilmiş temsilciler arasında kamusal ve siyasi konular hakkındaki bilgi ve fikirler üzerine özgür bir şekilde iletişim kurulabilmesi esastır" ifadesini kullanmıştır. Bu, kamusal konularda sansür veya kısıtlama olmaksızın yorum yapabilen ve kamuoyunu bilgilendirebilen öz-

188. Bkz. bunlarla sınırlı olmamak üzere, CCPR/C/GNQ/CO/1, para. 59; CCPR/C/SWZ/CO/1, para. 53; ve CCPR/C/UZB/CO/4, para. 26

189. A/HRC/26/30, para. 48.

gür bir basın ve diğer medyanın varlığı anlamına gelmektedir".¹⁹⁰

98. Dolayısıyla iyi organize edilmiş, taraf tutmayan seçim bilgilendirme programları ve siyasi platform ve mesajların engellenmeden dağıtılması gerçek seçimler için kritik unsurlardır. Taraf tutmayan eğitim, seçmenleri seçim ve oy kullanma sürecine dair "kim, ne, ne zaman, nerede ve nasıl" konularında bilgilendirmeyi amaçlamalıdır. Ayrıca, halkın seçimlere neden katılması gerektiği ve sürece güvenli bir şekilde katılım haklarını korumaya yönelik ne gibi tedbirlerin yürürlükte olduğuna dair bilgilendirilmesine yardımcı olmalıdır.¹⁹¹
99. Seçmen bilgileri toplumun tüm üyeleri için dil, okuryazarlık veya engelleri ne olursa olsun ulaşılabilir olmalıdır. Erişilebilirliği artırmak için mümkün olduğunca eğitim materyallerinin çoklu ortamlı, çok dilli ve farklı sosyal gruplar için kültürel olarak uygun olması önemlidir. Ayrıca, oy kullanmaya ilişkin bilgi ve materyaller azınlık dillerinde de mevcut olmalıdır.¹⁹² Bunların dışında, seçim süreçleri ve oy kullanma tesisleri yeterli, erişilebilir ve engelli kişiler tarafından anlaşılması ve kullanılması kolay olmalıdır.¹⁹³ Buna mümkün olduğu ölçüde Braille gibi görme engelli alfabeleri, işaret dili ve okunması kolay formatlar da dahil olmak üzere erişilebilir formatlarda oy pusulaları ve materyallerin sağlanması da dahil edilebilir.¹⁹⁴
100. Dijital dünya, başta siyasi alan olmak üzere iletişimde kökten değişimlere neden olmuştur. Bilgiyi sansürlemeye ve dezenformasyonu yaymaya yarayan dijital araçların yaygınlaşması, bilinçli tercih yapmak için gereken bilgi kalitesine yönelik güçlükler yol açmaktadır.¹⁹⁵ Bu durum, seçmenlerin bağımsız, şiddet veya şiddet tehditleri, zorlama, kandırma veya yönlendirme içeren herhangi bir müdahaleden bağımsız fikir oluşturma kabiliyetini etkileyebilir.¹⁹⁶
101. Kitle iletişim araçlarına erişim aynı zamanda siyasi partiler ve adaylar için de güvence altına alınmalı ve bu erişim adil dağıtılmalıdır. Ek olarak, medyanın seçim kampanyası amaçlı kullanımına içerik açısından sorumlu yaklaşılmalı, hiçbir taraf şiddete teşvik edici açıklamalarda bulunmamalıdır. Medya erişimi ve düzenlemelere ilişkin daha fazla bilgiye aşağıda 4. Bölümde yer verilmiştir.

---

190. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 25.

191. Seçim idare organları genellikle seçmen bilgilendirme çalışmalarında kilit bir role sahiptir.

192. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 12.

193. Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, Md. 29 (a) (i). Ayrıca bkz. Given - Avusturalya

194. CRPD/C/IRQ/CO/1, para. 54 (b); CRPD/C/TUR/CO/1, para. 57 (b); ve CRPD/C/LUX/CO/1, para. 51 (b).

195. Birleşmiş Milletler düşünce ve ifade özgürlüğünün korunması ve geliştirilmesine dair Özel Raportör, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Medya Özgürlüğü Temsilcisi, Amerika Devletleri Örgütü İfade Özgürlüğü Özel Raportörü, ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim Özel Raportörü, İfade Özgürlüğü ve "yalan haberler", dezenformasyon ve propagandaya ilişkin ortak bildiri, 3 Mart 2017.

196. İnsan Hakları Komisyonu, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 19.

Büyük veri manipülasyonu ve sosyal medyanın seçimlere etkisi

Dijital çağda,¹⁹⁷ özellikle bilgi bozukluğu¹⁹⁸ ve büyük veri manipülasyonu gibi seçimlere yönelik yeni zorluklar ortaya çıkmıştır. Bilgi ve fikir açıklama hakkı “doğru” ifadelerle sınırlı olmayıp, şok edici, kırıncı ve rahatsızlık verici bilgi ve fikirleri¹⁹⁹ de korusa da yaygın dezenformasyon hem kamu işlerine katılma hem de seçme ve seçilme hakları ile ilgili olarak siyasi katılım haklarına yönelik ciddi tehditler oluşturabilir. Sosyal medya platformları, sıklıkla sansasyonel içeriklere yönelik içerik düzenleyici algoritmaların kullanılması ve siyasi reklamların mikro seviyede hedeflenmesiyle siyasi aktörler için kilit bir dezenformasyon yayma aracı haline gelmiştir. Seçim süreçleri bağlamında sosyal medya, adayları ve siyasi partileri itibarsızlaştırma, oy verme süreci hakkında yanlış bilgiler sunma (seçmenleri yanlış yönlendirme veya yıldırma) ve kişisel veri ve sosyal medya etkinliğinin işlenmesi aracılığıyla önerilen örneklere dayanarak toplumun belirli kesimlerinin oy tercihlerini etkilemeye çalışma yoluyla seçimlerin sonucunu etkilemeye yönelik bir araç olarak kullanılabilir.

Dezenformasyon özgür ve gerçek seçimlere yönelik ön koşulların ihlal edilmesine neden olabilir. Örneğin nefret söylemleri ve ayrımcılık çevrimiçi dezenformasyon kampanyaları ile katlanabilir ve sonrasında kişi güvenliği ve nefret suçu risklerine yol açabilir. Eğer bir seçmenin haberlere ağırlıklı olarak veya yalnızca dezenformasyon içeren tek bir sosyal medya platformundan erişimi varsa, ifade özgürlüğü ve bilgiye erişimin de bundan etkilenme ihtimali vardır. Dezenformasyonun yayılması, farklı görüşlere ve geçmişlere sahip kişiler arasındaki anlayışın azalmasına ve insanların başkaları ile ilgili sahip olduğu olumsuz görüşlerin kullanılması ve bunların çarpıtılmasıyla kutuplaşmanın artmasına neden olabilir. Dezenformasyon kamusal söylemleri eksik yansıtmak ve manipüle edilmek için kullanılarak seçmenleri karar vermeleri için gerekli kritik öneme sahip bilgilerden mahrum bırakabilir.

Her ne kadar dezenformasyon seçim bağlamlarında gerçek bir zorluk teşkil etse de, Devletler “yalan” veya “nesnel olmayan” gibi gerekçelerle bilgilerin yayıl-

197. Ayrıca bkz. Tarlach McGonagle vd., Dijital Zamanlarda Seçimler ve Medya (Paris, UNESCO, 2019)

198. Bkz. Claire Wardle ve Hossein Derakhshan, Information Disorder: Toward and Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making (Bilgi Bozukluğu: Araştırma ve Politika Yapımı için Disiplinlerarası bir Çerçeye Doğru) (Strazburg, Avrupa Konseyi, 2017). Yazarlar raporda üç farklı bilgi bozukluğu türü tespit etmişlerdir: yanlış bilgilendirme (dezenformasyon - yanlış bilgilerin paylaşılması, ancak zarar vermenin amaçlanmaması); dezenformasyon (yanlış bilgilerin zarar vermek amacıyla bilinçli bir şekilde paylaşılması); ve kötübilgilendirme (malenformasyon - gerçek bilgilerin, genellikle özel kalması için tasarlanan bilgilerin kamusal alana taşınması yoluyla zarar vermek amacıyla paylaşılması).

199. İfade özgürlüğü ve “yalan haberler”, dezenformasyon ve propagandaya ilişkin ortak bildiri, 7.giriş paragrafı ve para. 2 (a).

masına yönelik genel ve muğlak yasaklardan kaçınılmalıdır. Bu tarz terimler, yasaklanan içeriği yeterince tanımlamamaktadır. Sonuç olarak, bu terimlerin kabulü yetkililere yaygın olmayan, tartışmalı veya azınlık görüşlerinin yanı sıra seçim kampanyaları sırasında Hükümete ve siyasetçilere yönelik eleştirilerin sansürlenebilmesi için geniş bir yetki alanı sağlamaktadır. İnsan hakları uzmanları dezenformasyon ile mücadeleye yönelik yaklaşımların suç sayma ve suça yönelik yaklaşımlardan kaçınması ve bunun yerine kanıta dayalı ve dezenformasyon ve propagandanın kanıtlanmış veya belgelenmiş etkilerine göre uyarlanması gerektiğini tavsiye etmişlerdir. Bu önlemler bağımsız doğrulama mekanizmalarının teşvik edilmesini, bağımsız ve çeşitli kamusal hizmet sunan medya kuruluşlarına, halk eğitimine ve dijital okuryazarlık kampanyalarına destek sağlanmasını içerebilir.²⁰⁰

C. Diğer gereksinimler/kamusal özgürlüklerin ve seçim süreçlerinin bütünlüğünün korunması

1. Polis ve kolluk kuvvetlerinin rolü

102. Polis ve diğer kolluk kuvvetleri seçim ortamlarında ikili bir rol oynamaktadır. Seçim döneminde etkili kolluk uygulamaları için, seçim güvenliği ve düzenin sağlanması ile müdahaleden uzak bir ortamı sürdürmek veya meydana getirmek için temel özgürlük ve katılım haklarına müdahale edilmemesi arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Geçmişte yaşanan seçimlerle ilgili cinsel şiddet örnekleri düşünüldüğünde, kadın seçmen ve adaylar için güvenli bir ortam yaratmaya yönelik özel tedbirlerin alınması gerekmektedir.²⁰¹ Kolluk Kuvveti Görevlilerine Yönelik Davranış Kuralları tüm memurlara topluma hizmet etme görevini yüklemektedir (Md. 1) ve “kolluk görevlilerinin insan onuruna saygı göstermesi ve koruması ve herkesin insan haklarını koruması ve sahip çıkması gerekir” (Md. 2)²⁰² demektir. Bu da kaçınılmaz olarak kolluk kuvvetlerinin tüm vatandaşların iyi idare edilen ve halk iradesinin özgür bir şekilde ifade edilmesini engel-

200. Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkının korunması ve geliştirilmesine dair ilişkin Özel Raportör, “dijital çağda fikir özgürlüğü ve seçimler”, sf. 11.

201. Bkz. BMİHYK, UN-Kadın Birimi ve İnsan Hakları için Doktorlar, “Şiddet döngülerini kırmak: seçimlerle ilgili cinsel şiddetin engellenmesi ve bunlara yanıt verilmesindeki boşluklar”

202. Genel Kurul tarafından 34/169 sayılı ve 17 Aralık 1979 tarihli karar ile kabul edilen Kolluk Kuvveti Görevlileri Davranış Kuralları. Ayrıca bkz. 1990 yılında düzenlenen Suçun Önlenmesi ve Suçluların Islahına ilişkin Sekizinci Birleşmiş Milletler Kongresi tarafından kabul edilen Kolluk Kuvveti Görevlilerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Temel İlkeler, para. 12-13.

lemeye çalışan etkilerden bağımsız seçimlerden yararlanmasını sağlamaya yönelik çaba göstermesini gerektirmektedir.

103. Davranış Kuralları bunlara ek olarak kolluk görevlilerinin herhangi bir yolsuzluk eylemine "katı bir şekilde karşı durması ve mücadele etmesini" gerektirmektedir (Md. 7). Bu da kolluk görevlilerinin seçimlerde sahtecilik, kendini başka biri olarak gösterme, rüşvet, gözdağı veya şahit olabileceği diğer başka eylemleri önleme görevi olduğuna yönelik yorumlanabilir. Davranış Kuralları ayrıca kolluk görevlilerinin "herhangi bir yolsuzluk eyleminde bulunamayacağını" belirtmektedir (Md. 7).

104. Her koşulda, kayıt ve oy verme yerleri önünde ve yakınındaki polis varlığı mütevazı, profesyonel ve tarafsız olmalıdır. Siyasi liderlik, kolluk kuvvetlerinin işleyişini, eylemlerini ve kararlarını yersiz bir şekilde etkilemeye çalışmaktan kaçınmalıdır.²⁰³ İnsan Hakları Komitesi aynı zamanda Devletlerin kolluk kuvveti personelinin gereksiz ve orantısız güç kullanmamasını sağlamak ve kolluk görevlilerine eğitim vermek de dahil olmak üzere uluslararası norm ve standartlara uymak ve Kolluk Kuvveti Görevlilerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Temel İlkelerle gerekli dikkati göstermekle yükümlü olduğunu belirtmiştir.²⁰⁴

2. Seçim gözlemcilerinin rolü

105. Genel Kurul, özgür ve adil seçimlerin teşvik edilmesi için ulusal ve uluslararası seçim gözlemciliği önemini ve bunun talepte bulunan ülkelerde seçim süreçlerinin bütünlüğüne, kamuoyu güveninin ve seçim katılımının geliştirilmesine ve seçimle ilgili olası rahatsızlıkların giderilmesine verdiği katkının önemini kabul etmiştir.²⁰⁵ Seçim gözlemi, seçim süreçlerinin mevcut standartlar ve yükümlülüklerle, ulusal yasalara ve iyi uygulamalara karşı değerlendirilmesi için etkili bir yol olabilir. Dahası, STÖ'lere ve uluslararası kuruluşlara mensup seçim gözlemcileri kamuoyunun seçim süreçlerine güvenini artırabilirler. İnsan Hakları Komitesinin de belirttiği üzere, "seçmenlerin sandıkların ve oy sayımının emniyetine güven duyabilmeleri için (...) oy verme ve sayım sürecinin bağımsız bir şekilde denetlenmesi gerekmektedir".²⁰⁶ Gözlemcilerin varlığı sahtecilik, gözdağı ve şiddet ihtimalini önleyebilir veya azaltabilir.

106. Seçim gözleminin kamu işlerine katılma hakkının kendiliğinden bir parçasıdır.²⁰⁷ Göz-

---

203. BMİHYK ve Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, Kolluk Kuvvetlerinde Güç ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Kaynak Kitap (New York, 2017), sf. 25.

204. CCPR/C/AGO/CO/2, para. 26; CCPR/C/SDN/CO/5, para. 48 ve CCPR/C/COD/CO/4, para. 44. Ayrıca bkz. Kolluk Kuvvetlerinde Ölümcül Olmayan Silahlara İlişkin Rehber (Birleşmiş Milletler Yayını, 2020)

205. Genel Kurul Kararı 74/158, giriş

206. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 20. Ayrıca bkz. CCPR/C/HND/CO/2, para. 45.

207. Uluslararası Seçim Gözlemine İlişkin İlkeler Bildirgesi (2005), para. 16.

lemcilerin uluslararası veya bölgesel hükümetler-arası kuruluşlar, siyasi partiler veya diğer Devletlerin resmi görevlileri olması fark etmeksizin, gözlemciler ülke çapında seyahat özgürlüğü ve oy merkezlerine erişim hakkı tanınmalıdır²⁰⁸ ve bu kişiler resmi görevlerini yerine getirirken zarardan ve müdahalelerden korunmalıdır.²⁰⁹ Gözlemciler seçim gözlemi ve izlemesine toplumsal cinsiyet bakış açısını oturtmalı, diğer geleneksel olarak marjinalleştirilmiş gruplar veya bu bağlamda risk altında olan diğer grupların karşılaştığı zorlukların farkında olmalı ve yerel bağlam ve kültür konusunda bilgi sahibi olmalıdır.

3. Yolsuzluğun önlenmesi

107. Uluslararası İnsan Hakları Komitesi tarafından da belirtildiği üzere, Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne taraf Devletlerin 25. Madde uyarınca kamu işlerine etkili katılımı garanti altına almak için yolsuzlukla mücadele etme ve ortadan kaldırma yükümlülüğü bulunmaktadır.²¹⁰ Devletlerin, yolsuzluğun cezasız kalmaması için tüm yolsuzluk vakalarının bağımsız ve tarafsız olarak kovuşturulmasını sağlaması gerekmektedir.²¹¹ Yolsuzluğun önlenmesi aynı zamanda kampanyaların finansmanında şeffaflığı da içermektedir.²¹² Kampanya finansmanı ve harcamalarının açıklanması ve bilgiye erişimde şeffaflık ile muhalefet üyeleri de dahil olmak üzere tüm adaylar ve partiler arasında eşitlik sağlanarak seçmenlere özgür bir tercih sunulması gerekmektedir.²¹³

---

208. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 44. Ayrıca bkz. CCPR/C/IRN/CO/3, para. 29 ("uluslararası gözlemcilerin seçim sonuçlarını izlemek için giriş yapmalarına izin verilmedi"); ve Uluslararası Seçim Gözlem İlkeleri Bildirgesi, para. 12 (d)-(e)

209. Uluslararası Seçim Gözlem İlkeleri Bildirgesi, para. 12 (h)-(i).

210. CCPR/C/CMR/CO/5, para. 10; CCPR/C/DOM/CO/6, para. 30; ve CCPR/C/BIH/CO/3, para. 12

211. CCPR/C/NER/CO/2, para. 11; ve CCPR/C/AGO/CO/2, para. 12.

212. Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Md. 7 (3). Sözleşme'nin 2. Bölümü önleme üzerinedir ve hem kamusal hem de özel sektörlere yönelik tedbirler içermektedir Bunlar arasında yolsuzluğa karşı kurumların oluşturulması ve seçim kampanyaları ve siyasi partilerin finansmanında artırılmış şeffaflık gibi model teşkil eden önleyici politikalar sayılabilir. Ayrıca bkz. CCPR/C/HND/CO/2, para. 45.

213. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 19; ve CCPR/C/GNQ/CO/1, para. 58-59 (iktidar partisi açık bir şekilde kamusal finansman alırken muhalefet partileri kendi finansmanını sağlamak durumunda kalmıştır). Ayrıca bkz. A/HRC/21/63, para. 71 (Devletin kaynaklarının kullanılması ve seçim kampanyaları sırasında tarafsızlık); ve A/HRC/20/27/Add.2, para. 90 (d) (seçim kampanyaları yürütülürken Devlet kaynaklarına eşit erişim).

IV. Seçim Süreçlerine İlişkin Diğer İnsan Hakları Konuları

108. Bu bölümde seçimlere ilişkin yasal çerçevelerin tasarlanması ve uygulanması sırasında dikkate alınması gereken diğer insan hakları konuları tartışılmaktadır. Ancak bu bölümde değinilen konular, seçimlerle ilgili tüm insan hakları konuları olmayabileceği gibi, bu bölümde aşağıda değinilen boyutlara dair teknik rehberlik sunmak amaçlanmamıştır.

A. İlgili insan hakları norm ve standartlarına saygı

109. İlgili insan hakları araçlarında (bkz. yukarıda 3. bölüm) sıralanan çeşitli ön koşul insan haklarına saygı gösterilmesi, özgür ve gerçek seçimlerin gerçekleştirilmesi için büyük bir öneme sahiptir. İfade, düşünce, bilgi, toplanma, örgütlenme, seyahat ve ayrımcılığa uğramama özgürlüğü ile kişi güvenliği hakkına yönelik güvenceler seçim süreçlerinde özel önem kazanmaktadır. Seçim sürecinde insan haklarına saygı ortamı genel olarak geçerli olmalı,²¹⁴ bu ortam gözdağı oluşturan unsurlar ve şiddetten arınmış olmalıdır.

110. Siyasi katılım üzerinde caydırıcı etkileri olabilecek yürürlükteki yasalar ve temel haklarını yersizce kısıtlayan olağanüstü veya diğer istisnai mevzuat yürürlükten kaldırılmalı veya değiştirilmelidir. Yukarıda da bahsedildiği üzere, uluslararası insan hakları hukuku yasallık, gereklilik, orantılılık ve ayrımcılık gözetmeme gerekliliklerini karşılaması kaydıyla kamusal acil durumlarda seyahat, ifade veya barışçıl toplanma özgürlüğü gibi haklara belirli kısıtlamalar getirilmesinin izin verilebilir olacağını kabul etmektedir. İnsan Hakları Komitesi, olağanüstü hallerde Sözleşmeye aykırı herhangi bir tedbirin ancak durumun getirdiği zorunlulukların kesin surette gerektirdiği ölçüde alınabileceğini²¹⁵ ve seçim süreçlerini çarpıtmak veya gereksiz bir şekilde geciktirecek şekilde planlamaması gerektiğini belirtmiştir. Örneğin, İnsan Hakları Komitesi olağanüstü hal koşullarında siyasi muhalefetin herhangi bir biçiminin yasaklanması veya siyasi rakiplerin 15 yıl gibi uzun bir süre boyunca herhangi bir siyasi haktan yoksun bırakılmasının Sözleşmenin 25. Maddesine uygun olmadığını belirtmiştir.²¹⁶

111. Temel bir hak olan dönemsel, özgür ve gerçek seçim hakkına yönelik garantiler anaya-

214. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 14-18, ve ilgili tavsiyeler.

215. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 29 (2001), para. 4.

216. Silva vd. - Uruguay, para. 8.4-9.

sa veya diğer temel yasalarda yer almalıdır.²¹⁷ Seçim süreçlerine ilişkin ön koşul haklara -ifade, düşünce, bilgi, barışçıl toplanma, örgütlenme ve seyahat özgürlüğü ve ayrımcılık yasağı, eğitim ve kişi güvenliği hakları- ilişkin yasal yetki de aynı şekilde ülkenin en temel yasalarınca öngörülmalıdır.

112. Hukuki kesinlik ve tahmin edilebilirliğin²¹⁸ sağlanması ve takdir yetkisinin kötüye kullanılması veya ayrımcılık yaratan uygulamalar veya özgür ifade veya tam katılım haklarının ihlal edilmesi olasılıklarından kaçınmak için kanuni dil açık, kısa, öz ve yeterli seviyede özgül olmalıdır. Seçimlere ilişkin yasal çerçeve de ayrıca kadınların katılımını teşvik etmeli, azınlık dillerinde ulaşılabilir²¹⁹ ve engelli kişiler tarafından erişilebilir olmalıdır.²²⁰

113. Son olarak, Devletler seçimlerin kabul edilebilirliğini ve meşruiyetini güçlendirmek için seçim haklarının uluslararası insan hakları hukukuna uygun bir şekilde ve kapsayıcı, şeffaf ve katılımcı bir süreç aracılığıyla kullanılmasını sağlayacak etkili bir yasal çerçeve geliştirmelidir.²²¹ Buna yasal kesinlik ve tahmin edilebilirlik ilkelerine saygı gösterilmesi de dahildir. Sivil toplumun katılımı, mevcut tüm yasal seçeneklerin belirli gruplara yönelik etkilerinin dikkate alınmasını sağlayabilir ve bu kuralların toplumun tüm üyeleri tarafından sahiplenilmesini arttırabilir.²²² Bu ise, seçim çerçeveleri ve usullerine ilişkin anlaşmazlıkları azaltabilir ve gerilimlerden kaynaklanan seçimle ilgili şiddet ihtimalini sınırlandırabilir ve azaltabilir.

B. Seçim idare organları

114. Evrensel insan hakları belgelerinde seçim idare organlarına açık bir şekilde atıfta bulunulmamakla beraber, bunların insan haklarına saygılı seçim süreçlerini uygulama yükümlülüğü olduğu sonucuna Devlete yüklenen ve tüm devlet kurum ve kuruluşları için geçerli olan insan haklarına saygı gösterme, koruma ve yerine getirmeye yönelik genel yükümlülüğünden hareketle varılabilir.²²³ Seçim idare organları yapıları ve büyüklükleri bakımından değişkenlik gösterebilir. Bu tür organlar için - bağımsız, hükümete bağlı ve karma olmak üzere - birkaç model vardır ve bunların her biri ülkenin kendi koşulları ve mevcut ihtiyaçları da dahil olmak üzere pek çok faktöre bağlı olarak o ülkeye uygun olabilir. Hangi modelin benimsendiği fark etmeksizin seçim idare makamlarının seçim süreçlerinin dürüstlüğüne sağlanması beklenmektedir. Yeni kurulan bir seçim mercii için

---

217. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 5.

218. CERD/C/62/CO/1, para. 14 ("Komite seçim yasalarının yanlış yorumlanmasının etnik ve dinsel gruplar arasında gerilimin tırmanmasına sebep verdiğini endişe ile belirtmektedir").

219. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 12. Ayrıca bkz. CCPR/C/CYP/CO/4, para. 22.

220. CRPD/C/PER/CO/1, para. 45.

221. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 30

222. A.g.y., para. 2.

223. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 31 (2004), para. 4.

İnsan Hakları Komitesi, "adil bir şekilde, tarafsız ve Sözleşme ile uyumlu olan yürürlükteki yasalara uygun bir şekilde yürütülmesini"²²⁴ sağlaması gerektiğini tavsiye etmiştir. Seçim idare organları, nasıl bir yapıya sahip oldukları fark etmeksizin bağımsız²²⁵ (kararlarını alırken hükümete ait, siyasi veya diğer taraflı etkilere boyun eğmemek anlamında), tarafsız ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde işlevlerini yerine getirebilmelidir.²²⁶ Bu organlar karar verme süreçlerinde açık, şeffaf ve azami seviyede istişari bir niteliğe sahip olmalı ve tüm paydaşlar için ilgili bilgilere erişim sağlamalıdır.²²⁷

115. Seçim idaresini önyargı veya yolsuzluktan yalıtım için yasal garantiler yürürlükte olmalıdır.²²⁸ Karar verme süreçleri de dahil olmak üzere seçim faaliyetleri tamamen şeffaf ve kapsayıcı bir şekilde gerçekleştirilmelidir.²²⁹

116. Uluslararası insan hakları standartları, seçim görevlilerinin çalışma hakları bağlamında da uygulanmalıdır. Seçim süreçlerinde sandık görevlileri için de dahil olmak üzere güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları garanti edilmelidir.²³⁰

C. Seçim bölgesi sınırları

117. Seçim bölgelerinin ve sınırlarının tespit edilmesi sürecinde eşit seçme ve seçilmeye ilişkin uluslararası normlara saygı gösterilmelidir. İnsan Hakları Komitesinin de belirttiği gibi, "bir kişiye bir oy ilkesi uygulanmalı ve her Devletin kendi seçim sistemi çerçevesinde her bir seçmenin oyu her bir diğerinin oyuna eşit olmalıdır".²³¹ Seçim sınırlarının çizilmesi ve oyların bölüştürülmesinde kullanılan yöntem seçmen dağılımını bozmamalı, herhangi bir gruba karşı ayrımcılık gözetmemeli veya vatandaşların kendi temsilcilerini özgür bir şekilde seçme haklarını makul olmayan bir şekilde kısıtlamamalıdır.²³² Sözleşme organları, seçim bölgelerinin belirli coğrafi alanlar lehine orantısız bir şekilde denge-

224. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 20.

225. A.g.y.; CCPR/C/TJK/CO/3, para. 55 (e) (seçim komitesinin tam bağımsızlığının sağlanması); ve CCPR/C/MDG/CO/4, para. 54 (seçim komitesinin bağımsızlığının güçlendirilmesi).

226. UN-Kadın Birimi ve UNDP, Kapsayıcı Seçim Süreçleri: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Katılımının Geliştirilmesine İlişkin Seçim İdare Organları İçin bir Rehber (2015).

227. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 45

228. BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi, Md. 5 ve 7. Ayrıca bkz. CCPR/C/CMR/CO/5 ("taraf Devlet [seçim denetim organının] bağımsızlığını garanti etmek için gerekli adımları atmalıdır"), para. 44.

229. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 2 ve 30

230. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 7. Maddesi (b) güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarını garanti etmektedir.

231. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 21.

232. A.g.y., ayrıca bkz. Mátyus - Slovakia, para. 9.2-10 (Komite bu davada taraf Devletin seçilen her bir temsilci için nüfus veya kayıtlı seçmen sayısı arasında önemli farklılıklar bulunan seçim oluşturarak çizerek Sözleşme'nin 25. Maddesinin (a) ve (b) fıkralarını ihlal ettiği sonucuna varmıştır).

sizleştirilmiş olması konusundaki endişelerini dile getirmişlerdir.²³³

118. Seçim bölgesi sınırı belirleme prosedürlerinde mevcut nüfus sayımı verileri, bölgesel bütünlük, coğrafi dağılım, topografya vb. bir dizi etmen göz önünde bulundurulmalıdır.

D. Seçmen kaydı

119. İnsan Hakları Komitesi, "Devletlerin oy kullanma hakkına sahip tüm kişilerin bu haktan yararlanabilmesini sağlamak için etkili tedbirler alması gerektiğini" belirtmiştir.²³⁴ Bu, yukarıda 3. Bölümün B.2 maddesinde özetlenen evrensel seçme ve seçilme hakkı ilkesi ile uyumludur. Seçmenler için ön kayıt uygulanıyorsa, bu tür kayıtlar için aşırı derecede kısıtlayıcı engeller getirilmemelidir. Komite aynı zamanda "eğer kayıtlarda ikamet gereksinimi uygulanıyorsa, bunların makul olması gerektiğini" belirtmiştir.²³⁵ Eğer oylama öncesinde kayıt gerekmiyorsa, mükerrer oy kullanmayı engellemek (örn. silinmeyen mürekkep kullanmak) ve uygun olmayan (oy kullanma hakkı olmayan) kişilerin oy kullanmasını önlemek için alternatif tedbirlerin uygulanması önemlidir. Ayrıca seçmenlerin kayıt olması için mümkün olduğunca çok fırsat sağlamak adına seçmen kaydı için yeterli süre tanınmalıdır.

120. Kayıt prosedürleri uygun seçmenlerin geniş katılımına imkan vermelidir. 2. Bölümde de belirtildiği gibi, yasa tarafından öngörülen, tarafsız ve makul olan gerekçeler dışında katılım haklarının herhangi bir şekilde askıya alınması ve hariç tutulması yasaktır.²³⁶ Örneğin, İnsan Hakları Komitesi "eğer bir suç nedeniyle hüküm giyme durumu seçme veya seçilme hakkının askıya alınması için gerekçe gösteriliyorsa, bu kısıtlamanın suça ve cezaya orantılı olması gerektiğini" belirtmiştir.²³⁷ Dolayısıyla, Devletlerin suçun doğası ve ağırlığını veya cezanın süresini dikkate almayan hapis cezası hükümlerini yerine getiren veya tamamlamış kişilerin oy kullanma haklarına otomatik olarak genel yasaklar getirmemesi gerekmektedir.²³⁸ Buna ek olarak, özgürlüğünden yoksun bırakılmış ancak hüküm giymemiş kişiler oy kullanma haklarından yararlanmaktan mahrum bırakılmamalıdır.²³⁹ Başta kadınlar, azınlıklar, yerli halklar, ücra bölgelerde yaşayanlar ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler için olmak üzere oy kullanma hakkından yararlanmak için gereken belgelere ilişkin ağır, külfetli veya kültürel olarak uygunsuz idari gereksi-

233. CCPR/C/MDG/CO/4, para. 53 (seçim haritası bölgeler arasında eşitliği garanti etmemiştir); ve CERD/C/JOR/CO/13-17, para. 13.

234. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 11.

235. A.g.y.

236. A.g.y., para. 4.

237. Arias Leiva - Kolombiya (CCPR/C/123/D/2537/2015), para. 11.6.

238. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 42. Ayrıca bkz. CCPR/C/EST/CO/4, para. 34; ve CCPR/C/TKM/CO/2, para. 51.

239. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 14. Ayrıca bkz. Gorji-Dinka - Kamerun (CCPR/C/83/D/1134/2002), para. 5.6.

nimler de dahil olmak üzere seçmen kaydının önündeki diğer makul olmayan engeller de ortadan kaldırılmalıdır.²⁴⁰ Gereken durumlarda kadınların,²⁴¹ azınlıkların²⁴² ve engelli kişilerin kayıtlarda seçmen olarak temsil edilmesini artırmak için özel tedbirler alınabilir. Bu son hususla ilgili olarak, oy hakkını hukuki ehliyet gerekçesiyle sınırlayan ulusal yasa hükümleri kaldırılmalı ve başta zihinsel veya psiko-sosyal engeli olan kişiler olmak üzere tüm engelli kişilerin oy kullanma haklarından yararlanabilmesini sağlamaya yönelik yasal tedbirler alınmalıdır (bkz. III. Bölüm).²⁴³ Yaş sınırlamaları konusunda ise, İnsan Hakları Komitesi her yetişkin vatandaşın oy kullanma hakkından yararlanabilmesi gerektiği görüşündedir.²⁴⁴

121. İlgili durumlarda seçmen kaydının dijitalleştirilmesine ve bundan kaynaklanabilecek insan hakları risklerine önem verilmelidir. Örneğin, hükümet yetkilileri tarafından bakımı yapılan seçmen kayıt veri tabanları hacklenme ve diğer zararlı saldırılara açık olabilir. Bu tür veri açıkları sadece kişilerin mahremiyet haklarını tehlikeye atmakla kalmaz, aynı zamanda ifade özgürlüğünü ve kamuoyunun seçim süreçlerinin bütünlüğüne olan güvenlerini etkileyebilir. Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin Özel Raportör bu tür vakaların “Devletin uygun soruşturmaları yürütme ve etkili hukuk çözümleri sağlama yükümlülüğü kapsamına gireceğini” belirtmiştir.²⁴⁵

E. Partiler, aday gösterme ve adaylar

122. Siyasi partiler vatandaşların burada tanınan haklarını kullanabilmesine fırsat tanımak için kendi iç yönetimlerinde 25. Madde'nin uygulanabilir hükümlerine saygı göstermelidir.²⁴⁶ Adayların niteliklerine ilişkin yasal hükümlerin açık olması, nüfusun tüm çeşitliliğiyle katılımını teşvik etmesi ve seçime ilişkin yasal çerçevenin en azından ayrımcılık gözetmemesi önem taşımaktadır. Seçimlere katılma hakkı sadece asgari yaş sınırı gibi

240. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 36. Ayrıca bkz. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 11.

241. Bkz. diğerlerinin yanı sıra, CEDAW/C/GUA/CO/7, para. 26; CCPR/C/SLV/CO/7, para. 12; ve CCPR/C/LBN/CO/3, para. 18. Ayrıca bkz. A/57/38(SUPP), para. 402-403, Yemen'de kadınların seçmen olarak kayıt oranlarının düşük olması ve seçim listelerinde düşük temsil edilmeleri üzerine.

242. CCPR/C/BIH/CO/3, para. 12; CCPR/C/ALB/CO/2, para. 23 (e) , oy kullanma haklarından yararlanmalarını kolaylaştırmak adına tüm Romanların kimlik kartına sahip olmasının sağlanması üzerine; CCPR/C/HUN/CO/5, para. 21 (“Taraf Devlet, azınlıkların seçimlere kayıt konusundaki eksiklerini gidermek için önlemler almalıdır”); CERD/C/IND/CO/19, para. 17 (“Dalitlerin çoğu seçmen kütüklerine dahil edilmemekte veya başka şekillerde oy kullanma hakkından mahrum bırakılmaktadır”).

243. Bkz., diğerlerinin yanı sıra, CCPR/C/LTU/CO/4, para. 14; CCPR/C/GTM/CO/4, para. 27; ve CCPR/C/AUS/CO/6, para. 48. Ayrıca bkz. Bujdosó vd. v. Macaristan, para. 9.4; CRPD/C/PER/CO/1, para. 45; ve Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 38.

244. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 4.

245. Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkının korunması ve geliştirilmesine dair ilişkin Özel Raportör, “dijital çağda fikir özgürlüğü ve seçimler”, sf. 13

246. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 26.

tarafsız, makul ve ayrımcılık gözetmeyen kısıtlamalara tabi olabilir.²⁴⁷ Bu, oy kullanma hakkına sahip olan kişilerin aday tercihlerinde serbest olabilmeleri için gereklidir (bkz. III. Bölüm).²⁴⁸ Bunun dışında seçimlerde aday olmaya uygun kişiler eğitim, ikamet gibi makul olmayan veya ayrımcılık gözetilen gereksinimlerle veya köken veya siyasi üyelik gibi nedenlerle dışlanmamalıdır.²⁴⁹ Adaylıktan men etme her zaman etkili ve bağımsız şikayet ve temyiz prosedürlerine tabi olmalıdır.²⁵⁰ Bağımsız adayların seçimlerde aday olabilmesi için eşit şartların sağlanması gereklidir²⁵¹ ve bağımsız adaylık için makul olmayan gereksinimler aranmamalıdır.²⁵² Kişiler adaylıkları nedeniyle herhangi bir ayrımcılık veya dezavantaja maruz bırakılmamalıdır.²⁵³

123. Adaylar ifade,²⁵⁴ toplanma ve örgütlenme özgürlüğü²⁵⁵ hakları da dahil olmak üzere katılımları²⁵⁶ veya kampanya yürütmeleri konusunda makul olmayan kısıtlamalarla karşılaşmamalıdır. Siyasi adayların seyahat özgürlüğü²⁵⁷ ve güvenlik hakları²⁵⁸ da güvence altına alınmalıdır. Siyasi partilerin örgütlenme hakkının kapsadığı örgütlerin bir türü olduğu göz önünde bulundurulduğunda,²⁵⁹ seçimler bağlamında üyelerinin örgütlenme özgürlüğü de sağlanmalıdır. Adayların belirlenmesi, parti temsilcilerinin kaydı ve kampanya finansmanı ile ilgili prosedürler²⁶⁰ seçime ilişkin yasal çerçeve tarafından açıkça belirlenmiş olmalıdır. Bunlara ek olarak, seçim takvimi kampanya ve kamuoyu bilgilendirme çabalarının yürütülmesi için yeterli zaman tanımalıdır. Adaylar adaylıklarının

---

247. A.g.y., para. 15. Ayrıca bkz. Delgado Burgos - Bolivya Çokuluslu Devleti, para. 11.5; Nasheed - Maldivler, para. 8.6; Paksas - Litvanya para. 8.4; Narrain vd. - Mauritius (CCPR/C/105/D/1744/2007), para. 15.5; Sudalenko - Belarus, para. 6.5; CCPR/C/TJK/CO/3, para. 54-55 (a), (dil, eğitim ve ikamet gereksinimlerine dayanan uygunsuz kısıtlamalar); ve CCPR/C/BIH/CO/2, para. 6 (etnik köken temeline seçimlere katılmaktan mahrum bırakılma).

248. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 15.

249. A.g.y.

250. Sinitsin - Belarus (CCPR/C/88/D/1047/2002), para. 7.3 (aday gösterilmesini geçersiz bulan karara itiraz etmek için ulaşılabilir herhangi bir etkili çözüm yolu bulamamıştır).

251. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 17; ve CCPR/C/RWA/CO/3, para. 21.

252. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 35. Ayrıca bkz. Ignatane - Letonya, para. 7.5. (yazar bu vakada resmi dilde yetersizlik nedeniyle aday listesinden çıkarılmıştır).

253. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 25 (1996), para. 15. Ayrıca bkz. CCPR/C/COD/CO/4, para. 48 (başkanlık seçimlerinde rakipler ve adaya gözdağı verilmesi); ve CCPR/C/AZE/CO/4, para. 43 (muhalafet adaylarının seçim süreçlerinin dışında bırakılması için cezai hukuk hükümlerini kullanılmıştır).

254. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 34 (2011), para. 37. Ayrıca bkz. Korneenko - Belarus (CCPR/C/95/D/1553/2007), para. 8.3-8.4; ve CCPR/C/JPN/CO/5, para. 26 (kapı kapı seçim çalışmasının yasaklanması ve seçim öncesi kampanyalarda dağıtılabilecek yazılı materyaller konusunda kısıtlamalar).

255. A/68/299, para. 6.

256. CCPR/C/TKM/CO/2, para. 48-49 (siyasi partilerin kurulması ve işleyişi üzerine aşırı kısıtlamalar).

257. CCPR/CO/80/UGA, para. 22 (siyasi rakiplerin seyahat özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar).

258. CCPR/C/NGA/CO/2, para. 48-49 (şiddet ve tehdide karşı korumanın sağlanması); ve CCPR/CO/80/COL, para. 11 (adayların tutuklanması).

259. A/68/299, para. 30. Ayrıca bkz. A/HRC/20/27, para. 51-52.

260. CCPR/C/HND/CO/2, para. 45.

kabul edilmemesi durumunda yetkili bir mahkemeye itirazda bulunabilmelidir.²⁶¹

124. Kadınların yetersiz temsil edildiği durumlarda Devletler kadınlara yönelik kotalar, hedefli işe alım, finansal destek, sosyal yardım, kadın adaylara eğitim verilmesi ve kadınlara ek güvenlik sağlanması gibi geçici özel tedbirler getirerek kadınların katılımını seçim mevzuatı aracılığıyla artıracak önalcı tedbirler almalıdır (bkz. III. Bölüm).²⁶² Vesayet altındaki veya başka sebeplerle hukuki ehliyeti olmayan kişiler ile ilgili olarak Engelli Kişilerin Hakları Komitesi, oy kullanma hakkından yararlanılmasında olduğu gibi, seçilme hakları da dahil olmak üzere “bir kişinin karar verme kabiliyetinin engelli kişilerin siyasi haklarını kullanmaktan herhangi bir şekilde mahrum bırakılmaları için bir gerekçe olamayacağını” hatırlatmıştır.²⁶³ Yaş kısıtlaması konusunda ise, seçilme veya belli makamlara atanma yaşının oy kullanma hakkından yararlanmak için geçerli yaş sınırından yüksek olması makul görülebilir olsa da,²⁶⁴ bazı Devletler gençlerin siyasi katılımını teşvik etmek adına asgari oy kullanma yaşı ve asgari adaylık yaşını eşitlemeye başlamıştır.²⁶⁵ Ayrıca seçim yasaları ve prosedürleri eşit bir rekabet alanı sağlamalı ve muhalefet partileri de dahil olmak üzere tüm siyasi aktörlere eşit davranmalıdır.²⁶⁶

F. Oy kullanma faaliyetleri

125. Bir ülkenin oy kullanma faaliyetlerini yürütme yöntemi ve şeffaflık derecesi, halkın sürece ve sonuçlara olan güvenini artırmanın yanında, ilgili insan haklarından faydalanmayı garanti altına almada da büyük önem taşır. Oy kullanma faaliyetleri, süreci hileli düzenlemelerden korumalı, “oy sandıklarının güvenliği garanti altına alınmalıdır”.²⁶⁷ Seçim süreçlerinin dijitalleştirilmesi ve özellikle oy kullanırken ve oylar sayılırken elektronik araçların kullanıldığı elektronik oy kullanma hakkında belirli endişeler dile getirilmiştir. Oy kullanma faaliyetlerinde kullanılan dijital teknolojiler, katılımı artırma, düzensizlikleri azaltma ve kamusal güveni güçlendirme olanağına sahipken, seçim süreçlerine yeni teknolojilerin eklenmesi karmaşık bir iştir. Bu yeni teknoloji kullanımıyla çözülecek sorunun açıkça tanımlanmasına olanak sağlayacak ve yeni teknolojinin teknik, finansal

---

261. Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Md. 2 (3) (a).

262. CCPR/C/BEN/CO/2, para. 10–11; CEDAW/C/AUT/CO/9, para. 26–27; CEDAW/C/CIV/CO/4, para. 33–34; ve CEDAW/C/COL/CO/9, para. 30 (a). Ayrıca bkz. A/HRC/23/50, para. 96–97; ve Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 31.

263. Engelli Kişilerin Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 1 (2014), para. 48; ve Bujdosó vd. - Macaristan, para. 9.4 (oy kullanma hakkından mahrum bırakılma).

264. İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 25 (1996), para. 4.

265. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 40. Ayrıca bkz. A/HRC/34/46, para. 39.

266. CCPR/C/RWA/CO/3, para. 21; A/HRC/20/27/Add.2, para. 90 (d) (Kampanya yürütmek için devlet kaynaklarına eşit erişim); ve A/HRC/21/63, para. 62 (eşit şartlar oluşturmayı garanti altına almak ve 71 (hükümet kaynaklarının kullanımı)).

267. İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 25 (1996), para. 20.

ve siyasi uygulanabilirliğini değerlendirecek geniş katılımlı istişare içeren kademeli bir süreç olmalıdır.²⁶⁸

126. 3. Bölümde dile getirildiği gibi, dijital olanlar dahil, seçim ve oy kullanma araçları, çeşitli ulusal ve azınlık dillerinde hazırlanmalı ve yayımlanmalı, engelli kişilerin erişime açık olmalıdır.²⁶⁹ Engelli kişiler,²⁷⁰ yaşlılar, askere alınmış kişiler, yurtdışında çalışan göçmen işçiler,²⁷¹ yurt dışında görev yapan devlet personeli ve oy kullanma hakkını muhafaza eden mahkumlar gibi özel ihtiyaçlara sahip seçmenlere makul kolaylıklar sağlanmalıdır. Kadın seçmenlerle ilgili mevzuattaki ve pratikteki engeller tespit edilmeli ve ele alınmalıdır. Oy kullanma hakkına sahip kişilerin bu hakkını etkili şekilde kullanmasını engelleyecek, okuma yazma bilmeme, dil engelleri, yoksulluk veya seyahat özgürlüğüne getirilen kısıtlar gibi belirli zorlukların üstesinden gelebilmek için pozitif önlemler alınmalıdır.²⁷² Oy kullanma hakkından yararlanırken genel oy hakkı ve ayrımcılık yapmama ilkelerine dayanarak, oy kullanma noktalarının, her seçim bölgesinde eşit erişimi sağlamak için coğrafi olarak dengeli dağıtılması önemlidir.

127. Şikayet ve başvuru mekanizmaları ve uygun denetim usulleri mevcut olmalı ve tüm seçim faaliyetleri gözlemcilerle, parti/aday temsilcilerine ve medyaya açık olmalıdır (bkz. Seçim adaleti ile ilgili 3. Bölüm ve 4. Bölüm, paragraf g). Gözlemcilerin, parti/aday temsilcilerinin ve medyanın varlığını ve onların seçim süreçlerine, kişisel gizlilik ve mahremiyetlerine saygı göstererek her zaman katılımlarını sağlamak, sürecin şeffaflığını garanti altına alır.²⁷³ Oy sayımı şeffaf bir şekilde yapılmalıdır²⁷⁴ ve ilgili tarafların resmi gözlemlerine açık olmalıdır.²⁷⁵ Oy sayımının, oy doğrulamanın, sonuçları raporlamanın ve resmi gereçlerin muhafaza edilmesinin, seçmen iradesinin serbestçe ifade edilmesi üzerindeki etkileri de göz önüne alınarak, bu faaliyetlerin güvence altında ve şeffaf bir şekilde gerçekleşmesi esastır. Şüpheli sonuçların elde edildiği durumda uygun denetim usulleri hazır olmalıdır.²⁷⁶ Son olarak, İnsan Hakları Komitesi, kamunun seçim sonuçla-

---

268. A/74/285, para. 38.

269. İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 25 (1996), para. 12; ve CCPR/C/BGR/CO/4, para. 35-36 (yalnızca tek dilde hazırlanmış oy kullanma araçları, azınlıklara yapılan ayrımcılık). Ayrıca bkz. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 39 (d).

270. CCPR/C/MLT/CO/2, para. 21 (görme engelli veya görme bozuklukları olan kişilerin gizli oy ile oy kullanma haklarının reddedilmesi veya engellenmesi); ve CCPR/C/PRY/CO/3, para. 11 (oy kullanma noktalarına ve oy pusulalarına erişim). Ayrıca bkz. CRPD/C/ARG/CO/1, para. 47-48 (bakım evinde kalan engelli kişilerin oy kullanma noktalarına erişimi); ve CRPD/C/PER/CO/1, para. 44-45 (aynı konu).

271. Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 41. Madde. Ayrıca bkz. CMW/C/ALB/CO/2, para. 55-56; CMW/C/ECU/CO/3, para. 36-37; CMW/C/BGD/CO/1, para. 43-44; ve CMW/C/NGA/CO/1, para. 43-44.

272. İnsan Hakları Komitesi genel yorum No. 25 (1996), para. 12.

273. A.g.y., para. 20. Ayrıca bkz. CCPR/C/IRN/CO/3, para. 29. Ayrıca bkz. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 44.

274. CCPR/C/BLR/CO/5, para. 57.

275. İnsan Hakları Komitesi genel yorum No. 25 (1996), para. 20; ve CCPR/C/HND/CO/2, para. 45.

276. Katashynskyi - Ukrayna, para. 7.2 (kayıp oy pusulaları, tekrar sayım istendi).

rına güvenmesini ve bu sonuçları kabul etmesine katkı sağlayacak “oy kullanma ve oy sayma süreçleri için bağımsız bir inceleme yapılmasını”²⁷⁷ önermiştir.

G. Seçim adaleti

128. Adil yargılanma hakkı (Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 14. Madde) ve etkili bir çözüme başvurma hakkına (a.g.y, 2. Madde (3)) uygun olarak, seçim sonuçlarına itiraz etme ve mağdur tarafların tazmin edilme hakları sağlanmalı ve yasalarda belirtilmelidir (bkz. 3. Bölüm).²⁷⁸ Seçmenlerin seçim süreçlerine güven duyması için bağımsız bir adli incelemeye veya diğer şikayet ve temyiz süreçlerine ve denetim usullerine erişimleri sağlanmalıdır.²⁷⁹

129. Mevcut inceleme yöntemlerinin ve bu incelemeyi gerçekleştirecek bağımsız ve tarafsız yargı organının yetkilerinin kapsamı yasal çerçevelerle belirlenmelidir. İncelemenin çoklu seviyelerinin mevcut olduğu durumlarda bu seviyeler mevzuatta açıkça belirtilmelidir. Seçim yasaları hızlı, yeterli ve etkili olan ve seçim takvimi içinde yürürlüğe konabilir çözümler sunmalıdır.²⁸⁰ Engelli kişilerin adalete erişimini garanti altına almak için usule uygun düzenlemeler yapılmalıdır (Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme 13. Madde). Diğer dışlanmış grupların ve kadınların adalete erişimi garanti altına alınmalıdır.²⁸¹

H. Suçlar, cezalar ve düzenin sağlanması

130. Ulusal yasal çerçeve ve politikalar, seçim sürecini, zorlama, yolsuzluk, resmi görevi kötüye kullanma, engel olma, gözdağı verme ve cinsel şiddet dahil olmak üzere diğer tüm istismarcı müdahaleden ve şiddetten korumalıdır.²⁸² Adalet sağlanırken kovuşturma, prosedür ve ceza süreçlerinde insan hakları hakkındaki uluslararası standartlara saygı göstermelidir.²⁸³

131. Oy kullanma noktalarında barışı ve düzeni sağlamak üzere verilecek kararlar, polis, kolluk veya askeri personelin varlığının gözdağı verici etkisi ile güvenliği sağlama endişesinin arasında bir denge kurmalı ve toplumsal cinsiyete duyarlı olmalıdır. Bu gibi karar-

---

277. İnsan Hakları Komitesi genel yorum No. 25 (1996), para. 20.

278. A.g.y. ve İnsan Hakları Komitesi genel yorum No. 31 (2004), para. 15. Ayrıca bkz. Delgado Burgoa - Bolivya Çokuluslu Devleti, para. 13; ve Sinitsin - Belarus, para. 7.3. Ayrıca bkz. CCPR/C/LBR/CO/1, para. 44-45.

279. İnsan Hakları Komitesi genel yorum No. 25 (1996), para. 20; ve Katashynskyi - Ukrayna, para. 7.2 (bağımsız bir adli incelemeye erişimin yokluğu).

280. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 46.

281. Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, genel tavsiye No. 33 (2015).

282. İnsan Hakları Komitesi genel yorum No. 25 (1996), para. 11. Ayrıca bkz. A/HRC/14/24/Add.7, para. 90.

283. Bkz. BMİHYK, İnsan Hakları ve Adaletin Sağlanması: Hakimler, Savcılar ve Avukatlar için İnsan Hakları Üzerine Kolaylaştırıcı Rehberi, Uzman Eğitim Serisi No. 9/Add.1 (New York ve Cenevre, 2011).

lar, tüm kişilerin insanlık onuru ve insan hakları ile tutarlı olmalıdır.²⁸⁴ Seçim görevlilerinin görevini yanlış yapması, görevini yerine getirmemesi ve görevini kötüye kullanması durumlarında hukuki ve cezai yaptırımlar uygulanmalıdır.

132. Oy kullanmanın zorunlu olduğu sistemler için İnsan Hakları Komitesi, "oy kullanama durumu için uygulanacak her yaptırımın yasa tarafından belirlenmesi ve makul ve orantılı olması gerektiğini ve Sözleşmede belirtilen haklardan faydalanmayı veya bu hakları uygulamayı etkilememesi gerektiğini" belirtmiştir.²⁸⁵

I. Medya: erişim ve düzenlemeler

133. Tüm siyasi adayların ve partilerin seçim kampanyaları ve reklamları için adil medya erişimine sahip olmaları da önem taşımaktadır.²⁸⁶ Adil medya erişimi, bilgi sağlayan başlıca medya organlarının hükümet tarafından kontrol edildiği durumlarda daha da önem kazanmaktadır. Medya düzenlemeleri, siyasi sansür, iktidara sağlanan haksız avantajlar ve seçim kampanyaları süresince eşit olmayan/adaletsiz erişime karşı tedbirler sağlamalıdır.²⁸⁷ Kadın ve erkek adayların, seçim kampanyaları sırasında kamuya açık medyada görünürlükleri eşit olmalıdır.²⁸⁸

134. Düşünce ve ifade özgürlüğünün desteklenmesi ve korunması Özel Raportörünün belirttiği gibi, medyanın devletin tasarrufunda olduğu durumlarda, ulusal yasal çerçeveler, tüm siyasi partilerin medyaya erişimini ve adil ve eşit muamele görmelerini garanti altına almalıdır. Ücretli siyasi reklamcılığa izin verildiği durumlarda özel medya organları ayrımcılık yapmaksızın tüm siyasi partilere aynı ücretleri uygulamalıdır. Mevcut iktidar veya adayları medyada ayrıcalıklı veya orantısız yer almamalıdır.²⁸⁹

135. Buna ek olarak, dijital platformların hızla yayılması birçok alternatif iletişim kanalının doğmasına yol açmış, özellikle sosyal medya bilgiye erişimde kilit bir rol üstlenmekle birlikte dezenformasyon ve büyük veri manipülasyonu yeni endişelere sebep vermiştir.²⁹⁰

136. Adil medya erişimi yalnızca yer ve zamanın eşit dağılımına değil, yayın saatine (en çok izlenen saatler veya geç yayın saatleri) ve matbu reklamların yerine (ön sayfa veya arka

---

284. Kolluk kuvvetleri için davranış kuralları, 2 Madde.

285. Alger - Avustralya (CCPR/C/120/D/2237/2013), para. 7.3.

286. A/HRC/26/30, para. 48. Ayrıca bkz. Düşünce ve ifade özgürlüğünün desteklenmesi ve korunması Özel Raportörü, "Dijital çağda ifade özgürlüğü ve seçimler", s. 4.

287. CCPR/C/TJK/CO/3, para. 55 (f); CCPR/C/GNQ/CO/1, para. 58-59; ve CCPR/C/KWT/CO/3, para. 40-41.

288. CEDAW/C/CHE/CO/3, para. 33-34.

289. A/HRC/26/30, para. 58.

290. Bkz. Büyük data manipülasyonu ve sosyal medyanın seçimler üzerindeki etkisi için yukarıda verilen metin kutusu

sayfa) dikkat edilmesini de gerektirir.²⁹¹ Düşünce ve ifade özgürlüğünün desteklenmesi ve korunması Özel Raportörü, medyanın, tüm aktörlerinin bağlı kalacağı tarafsız haberciliğin en yüksek ahlaki standartlarını garanti altına alacak mekanizmalar geliştirmek için desteklenmesi ve geniş çaplı seçmen bilgilendirilmesine olanak sağlayacak şekilde siyasi partilere haberlerde eşit yer ayrılmasının garantiye alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu mekanizmalar ayrıca, farklı siyasi duruşlara sahip tüm partilerin seslerini duyurmasına da olanak sağlayacaktır.²⁹² Medyada toplumsal cinsiyet rollerini ve kadınların yanlış temsilini engellemek²⁹³ ve kadın ve erkek adayların haberlerde eşit şekilde yer almasını sağlamak için gazetecilere ve diğer medya çalışanlarına eğitim verilmesi de desteklenmelidir.

137. Seçim dönemlerinde adil ve sorumlu yayımcılığı garanti altına almak için oluşturulacak önemli bir mekanizma, siyasi yayınları ve çeşitli siyasi partilere ve adaylara ayrılmış zamanı denetleyecek ve medya erişimi, adaleti ve sorumluluğu hakkındaki şikayetleri kabul edecek ve bunlar hakkında eyleme geçecek bağımsız bir organ olabilir. Başka bir yöntemse, duruma göre, bu görevlerin diğer kurumlar tarafından yerine getirilmesidir.

138. Düşünce ve ifade özgürlüğünün desteklenmesi ve korunması Özel Raportörü'nün belirttiği gibi, "medyanın şeffaflığı, okuyucuların, izleyicilerin ve seçmenlerin, çoğu zaman onların siyasi tercihlerini belirleyen kampanyalar, reklamlar ve yazılara dayanan etkileri anlamalarına yardımcı olur. Devletler, ya düzenleme politikaları, ya da medyanın kendi kendisini düzenleme süreçleri aracılığıyla medya sahipliği ve medya üzerindeki etkiler konularında şeffaflığı artıracak yollar bulmalıdır. (...) Bununla beraber, özel medya kuruluşlarının mülkiyetine getirilen şeffaflık koşulu, medya izinleri için fiilen bir koşul olarak kullanılmamalıdır."²⁹⁴

139. Yazılı ve görsel medyada sorumlu ve toplumsal cinsiyete duyarlı seçim yayınlarının garanti altına alınması, bir dereceye kadar, medya için davranış kuralları rehberi konusunda uzlaşarak sağlanabilir. Düşünce ve ifade özgürlüğünün desteklenmesi ve korunması Özel Raportörüne göre, kendi kendini düzenleme, medyanın kendi ahlaki standartlarını karşılarken, aynı zamanda devletin etkisinden uzak olmasını sağlayacak tek etkili araçtır.²⁹⁵ Düzenleyici sistemler yazılı ve görsel medya ve internet arasındaki farkları hesaba katmalı, farklı medya çeşitlerinin kesiştiği noktaları da dikkate almalıdır.²⁹⁶

---

291. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 34.

292. A/HRC/26/30, para. 57.

293. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 33.

294. A/HRC/26/30, para. 67.

295. A.g.y., para. 56.

296. İnsan Hakları Komitesi genel yorum No. 34 (2011), para. 39.

J. Halkı bilgilendirme ve seçmen eğitimi

140. Medya eğitimi ve dijital okur-yazarlık programları aracılığıyla sağlanacak eğitimler de dahil olmak üzere seçmen eğitimi, bilgilendirilmiş bir topluluğun oy kullanma hakkını etkili bir şekilde uygulamasını sağlamak için en gerekli unsurdur (bkz. Oy kullanma hakkı hakkında 3. Bölüm).²⁹⁷ Seçmenler seçim sürecinin ve ona katılma haklarının tutarlılığına güven duymalıdır. Tarafsız ve herhangi bir partiye bağlı olmayan seçmen eğitimi ve bilgilendirme kampanyaları için finansman ve idari yapı sağlanmalıdır. Tüm vatandaşlık eğitimi programlarının kapsayıcı olması ve dışlanmış veya ayrımcılığa uğramış birey ve grupları hedef alması önem taşımaktadır.²⁹⁸ Seçmen eğitimi özellikle, ilk kez oy kullanacak gençler gibi demokratik seçimler hakkında az deneyimi olan veya hiç deneyimi olmayan nüfus grupları için önemlidir. Halk oy kullanmanın neden önem taşıdığı hakkında ve nerede, ne zaman ve nasıl oy kullanmaları gerektiği hakkında bilgilendirilmelidir. Seçmen eğitim kampanyaları kırsal ve merkezden uzak bölgeler dahil, tüm ülkeye yayılmalıdır.
141. Tüm geçerli seçmenlerin anlamlı katılımını sağlayacak araç ve gereçler mevcut olmalıdır. Seçim ve oy kullanma gereçleri, azınlık dilleri de dahil olmak üzere çeşitli ulusal dillerde yayımlanmalıdır.²⁹⁹ Her seviyede okuryazar kişilere hitap etmek için fotoğraflar veya semboller gibi özel yöntemler kullanılmalıdır.³⁰⁰ Seçmen eğitimleri aynı zamanda kadın-erkek eşitliğini de amaçlamalıdır.³⁰¹

---

297. İnsan Hakları Komitesi genel yorum No. 25 (1996), para. 11.

298. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 24.

299. İnsan Hakları Komitesi genel yorum No. 25 (1996), para. 12. Ayrıca bkz. Kamu işlerine katılma hakkının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin Devletlere yönelik Rehber, para. 39 (d).

300. İnsan Hakları Komitesi genel yorum No. 25 (1996), para. 12.

301. Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, genel tavsiyeler No. 3 (1987) ve 19 (1992); CEDAW/C/IRL/CO/6-7, para. 35 (b); ve CEDAW/C/ETH/CO/6-7, para. 27.

Ek I

Seçimler Ve Siyasi Katılım İle İlgili Uluslararası İnsan Hakları Araçlarında Normlar ve Standartlar

A. Siyasi katılım hakkı

Evrensel Olarak Tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesinde Bireylerin, Grupların ve Toplumsal Kuruluşların (Organların) Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge³⁰²

8. Madde

1. Herkesin, bireysel olarak ve başkalarıyla birlikte, ayrımcı olmayan bir temel üzerinde, ülkesinin yönetimine ve kamusal işlerin yürütülmesine etkin bir biçimde katılmaya hakkı vardır.
2. Bu hak özellikle bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte hareket eden herkes için devletin organ ve kurumlarına, aynı zamanda kamusal işlerle uğraşan kuruluşlara, işleyişlerin iyileştirilmesine ilişkin eleştiri ve önerileri sunma ve çalışmalarının insan hakları ve temel özgürlüklerin geliştirilmesi, korunması ve gerçekleştirilmesini engelleme ve önleme tehlikesi taşıyan tüm yönlerini bildirme hakkını içerir.

---

302. Bu yayınının tümünde Evrensel Olarak Tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesinde Bireylerin, Grupların ve Toplumsal Kuruluşların (Organların) Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge hükümleri için bu metin kullanılmıştır: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Defenders/Declaration/DeclarationHRDTurkish.pdf>

Çocuk Hakları Sözleşmesi³⁰³

15. Madde

1. Taraf Devletler, çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarını kabul ederler.
2. Bu hakların kullanılması, ancak yasayla zorunlu kılınan ve demokratik bir toplumda gerekli olan ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni yararına ya da kamu sağlığı ve ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla yapılan sınırlamalardan başkalarıyla kısıtlanamaz.

Gelişme Hakkına İlişkin Bildiri

1. Madde

1. Gelişme hakkı, her insanın ve bütün halkların, bütün insan haklarının ve temel özgürlüklerin tam olarak gerçekleşeceği bir ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi gelişmeye katılma, katkıda bulunma ve bundan yararlanma hakkına sahip olması nedeniyle vazgeçilmez bir insan hakkıdır.

...

2. Madde

1. Birey, gelişmenin temel öznesidir ve gelişme hakkına faal olarak katılmalı ve bu haktan yararlanmalıdır.
2. Her insanın gelişme konusunda, insan haklarına ve temel özgürlüklere tam olarak saygı gösterilmesi gereği ile birlikte, bireyin serbestçe ve bütünüyle gelişmesini sağlayan topluluğa karşı ödevlerini de dikkate alan bireysel ve kolektif bir sorumluluğu vardır ve bu nedenle bireyler gelişme için uygun bir siyasi, sosyal ve ekonomik düzenin sağlanmasına ve korunmasına çalışırlar.
3. Devletlerin, nüfusun tamamının ve bütün bireylerin faal, serbest ve anlamlı bir şekilde gelişmeye katılmaları ve bundan kaynaklanan menfaatlerin adil bir biçimde dağıtılması esasına dayanan ve nüfusun tamamının ve bütün bireylerin refahını sürekli olarak geliştirmeyi amaçlayan uygun ulusal gelişme politikalarını formüle etme yetkisi ve görevi vardır.

---

303. Bu yayının tümünde Çocuk Hakları Sözleşmesi hükümleri için UNICEF'in çevirisi kullanılmıştır: <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

8. Madde

...

2. Devletler, gelişmenin ve bütün insan haklarının tam olarak gerçekleşmesinin önemli bir unsuru olan halkı her alanda katılmaya teşvik etmelidir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi³⁰⁴

8. Madde

1. Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler aşağıdaki hakları güvence altına almakla yükümlüdürler:
  - a. Herkesin, ekonomik ve sosyal çıkarlarını geliştirmesi ve koruması için sendika kurma ve yalnızca ilgili örgütün kurallarına bağlı olarak dilediği sendikaya girme hakkı. Bu hakkın kullanılmasına, yasalarda belirtilen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik ve kamu düzeni menfaati ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından gerekli olan sınırlamalardan başka bir sınırlama getirilemez;
  - b. Sendikaların ulusal federasyonlar ya da konfederasyonlar kurma hakkı ve konfederasyonların uluslararası sendikal örgütler kurma ya da bunlara katılma hakkı;
  - c. Sendikaların, yasalarda belirtilen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik ve kamu düzeni menfaati ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından gerekli olan sınırlamalardan başka bir sınırlama olmaksızın özgürce faaliyette bulunma hakkı;
  - d. Her ülkenin yasalarına uygun olarak kullanılmak kaydıyla, grev hakkı.
2. Bu madde, sözü edilen hakların, silahlı kuvvetler, polis ya da devlet yönetiminin mensupları tarafından kullanılmasına yasal kısıtlamalar getirilmesine engel olmaz.
3. Bu maddenin hiçbir hükmü, Sendika Özgürlüğü ve Sendika Hakkının Korunmasına İlişkin 1948 tarihli Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi'ne Taraf Devletlere, Sözleşme'de öngörülen güvenceleri ihlal edici yasal tedbirler alma ya da yasaları bu güvenceleri ihlal edici şekilde uygulama yetkisi vermez.

---

304. Bu yayının tümünde Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi hükümleri için bu metin kullanılmıştır: <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovEcSocCulRights.pdf>

Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi³⁰⁵

25. Madde

Her vatandaş, bu Sözleşmenin 2. Maddesindeki ayrımlara ve makul olmayan sınırlamalara tabi tutulmaksızın aşağıdaki haklara ve imkanlara sahiptir:

- a. Doğrudan veya özgürce seçilmiş temsilciler aracılığıyla kamu hizmetlerine katılma;
- b. Seçmenlerin iradelerini serbestçe ifade etmelerini güvence altına alan, gizli olarak oy verildiği, genel ve eşit oya dayanan ve belirli aralıklarla yapılan usulünce seçimlerde oy kullanma ve seçilme;
- c. Genel eşitlik ilkelerine uygun olarak ülkesinde kamu hizmetlerine girme.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi³⁰⁶

21. Madde

1. Herkes, doğrudan ya da özgürce seçilmiş temsilcileri aracılığıyla ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir.
2. Herkesin, ülkesinin kamu hizmetlerine eşitlikle girme hakkına sahiptir.
3. Halk iradesi, kamu otoritesinin temelidir; bu irade, gizli ya da serbestliği sağlayacak benzeri yöntemlerle genel ve eşit oy ilkesine uyularak yapılacak olan dönemsel ve dürüst seçimlerle belirir.

B. Ayrımcılık Yasağı ve Siyasi Katılıma Eşit Erişim³⁰⁷

Birleşmiş Milletler Yerli Halklar Hakları Bildirisi

5. Madde

Yerli halklar, istedikleri takdirde ülkenin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamında tam olarak yer alma haklarının yanı sıra kendilerine has siyasi, yasal, ekonomik, sosyal ve kültürel kurumlara sahip olma ve bunları güçlendirme hakkına sahiptir.

---

305. Bu yayının tümünde Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi hükümleri için İnsan Hakları Derneği'nin çevirisi kullanılmıştır: <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararasi-slees/>

306. Bu yayının tümünde İnsan Hakları Evrensel Beyanname hükümleri için İnsan Hakları Ortak Platformu'nun çevirisi kullanılmıştır: <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararasi-slees/>

307. Bu yayının tümünde Birleşmiş Milletler Yerli Halklar Hakları Bildirisi hükümleri için bu metin kullanılmıştır: https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_Turkish.pdf

18. Madde

Yerli halklar, kendi karar mekanizmalarına sahip olma ve bunları geliştirmenin yanı sıra, kendi haklarını ilgilendiren konulardaki karar alma süreçlerine kendilerinin belirleyeceği temsilciler aracılığıyla katılma hakkına sahiptir.

Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

29. Madde – Siyasi ve Toplumsal Yaşama Katılım

Taraf Devletler, engelli kişilere siyasi hakları ve bu haklardan başkaları ile eşit bir şekilde yararlanma fırsatını tanımaktadırlar ve aşağıdaki taahhütlerde bulunmaktadır:

- a. Aşağıdakilerin gerçekleştirilmesi yoluyla engelli kişilerin, seçme ve seçilme hakkı ve fırsatı dahil olmak üzere doğrudan veya serbestçe seçilen temsilciler yoluyla başkaları ile eşit bir şekilde siyasi ve toplumsal yaşama etkin ve tam olarak katılmalarının sağlanması:
  - i. Oy kullanma usulleri, yerleri ve malzemelerinin uygun, erişilebilir ve kolayca anlaşılabilir ve kullanılabilir olmasının sağlanması;
  - ii. Engelli kişilerin seçimlerde ve referandumlarda baskı olmadan gizli oy kullanma, seçimlerde aday olma, hükümetin her düzeyinde etkin şekilde görev yapma ve bütün kamu görevlerini ifa etme haklarının korunması ve gerektiğinde yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanılmasının kolaylaştırılması;
  - iii. Engelli kişilerin seçmen olarak iradelerinin serbestçe ifade edilmesinin sağlanması ve bu amaçla gerektiğinde talepleri üzerine kendi seçecekleri bir kişinin yardımı ile oy kullanmalarına izin verilmesi;
- b. Engelli kişilerin, ayrımcılık olmadan ve başkaları ile eşit koşullarda kamu işlerinin yürütülmesine etkin ve tam olarak katılabilecekleri bir ortamın etkin şekilde teşvik edilmesi ve aşağıdakiler dahil olmak üzere engelli kişilerin kamu işlerine katılmalarının teşvik edilmesi:
  - i. Ülkedeki toplumsal ve siyasi yaşamla ilgili sivil toplum kuruluşları ve derneklerine ve siyasi partilerin faaliyetleri ve yönetimine katılım;
  - ii. Engelli kişilerin uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde temsil edilmesi amacıyla engelli kişiler için örgütler kurulması ve bunlara üyelik.

Durban Bildirgesi ve Eylem Programı

22. Madde, devletlerden;

...

- d. Yerli halkları doğrudan etkileyecek politika ve önlemler hakkındaki karar verme süreçlerinde yerli halk temsilcilerine danışmalarını talep eder.

Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirgesi

2. Madde

...

2. Azınlık mensubu kişilerin kültürel, dinsel, toplumsal, ekonomik ve kamusal hayata etkin bir şekilde katılma hakları vardır.

...

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

41. Madde

1. Göçmen işçiler ve aile fertleri kendi devletlerindeki yasalar çerçevesinde, bu devletteki toplumsal hayata katılma ve seçme ve seçilme hakkından yararlanma hakkına sahiptir.
2. Devletler uygun biçimde ve kendi yasaları doğrultusunda bu hakların kullanılmasını kolaylaştırırlar.

42. Madde

1. Taraf Devletler göçmen işçilerin ve aile fertlerinin gerek Menşe Devletteki, gerek İstihdam Devletindeki özel ihtiyaçlarını, amaç ve yükümlülüklerini de göz önünde bulundurarak bunlarla ilgilenecek prosedürlerin veya kuruluşların oluşturulmasını göz önüne alacaklardır ve uygun şekilde göçmen işçilerin ve aile fertlerinin bu kuruluşlarda serbestçe seçebilecekleri temsilcilerinin bulunması imkanlarını öngörecektir.
2. İstihdam Devletleri, kendi ulusal yasaları çerçevesinde göçmen işçilerin ve aile fertlerinin yerel toplulukların yaşamına ve yönetimine ilişkin kararlarda danışma ve katılımlarının sağlanmasına yönelik kolaylıklar sağlayacaklardır.

3. Göçmen işçiler, İstihdam Devletinde bu devletin egemenliği çerçevesinde tanınmışsa, siyasi haklardan yararlanabilirler.

Çocuk Hakları Sözleşmesi

12. Madde

1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.

...

Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi³⁰⁸

7. Madde

Taraf Devletler, ülkenin politika ve kamu hayatında, kadınlara karşı ayrımı önlemek için tüm önlemleri alacaklar ve özellikle kadınlara erkeklerle eşit şartlarla aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

- a. Bütün seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanmak ve halk tarafından seçilen tüm organlara seçilebilmek;
- b. Hükümet politikasının hazırlanmasına ve uygulanmasına katılmak, kamu görevinde bulunabilmek ve devletin her kademesinde kamu görevleri ifa etmek;
- c. Ülkenin kamu ve siyasi hayatı ile ilgili sivil toplum kuruluşlarına ve derneklere katılmak.

Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi

2. Madde

1. Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, bu Sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi her hangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi taahhüt eder.

---

308. Bu yayının tümünde Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi hükümleri için İnsan Hakları Derneği'nin çevirisi kullanılmıştır: <https://www.ihd.org.tr/kadinlara-kar-her-tlayrimcilin-lenme-suluslararasi-slees/>

...

3. Madde

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmede yer alan bütün kişisel ve siyasi hakların kullanılmasında kadın ve erkeklere eşit haklar sağlamayı taahhüt eder.

26. Madde

Herkes, yasa önünde eşittir ve hiçbir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın hukuk tarafından eşit olarak korunma hakkına sahiptir. Hukuk bu alanda her türlü ayrımcılığı yasaklar ve herkese ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer görüş, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya başka bir statü ile yapılan ayrımcılığa karşı eşit ve etkili koruma sağlar.

Her Türlü ırk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

5. Madde

Bu Sözleşme'nin 2. Maddesinde sayılan temel yükümlülöklere uygun olarak, Taraf Devletler her şekliyle ırk ayrımcılığını yasaklamak ve ortadan kaldırmak ve ırk, renk ya da ulusal veya etnik köken ayrımı yapmaksızın, özellikle aşağıdaki haklardan yararlanmada herkesin yasa önünde eşitlik hakkını garanti altına almak yükümlölüğünü üstlenirler:

...

- c. Siyasi haklar, özellikle evrensel ve eşit oy hakkı temelinde seğıimlere katılmak -seğıme ve seğılme-, hükümette ve her düzeyde kamu yönetiminde yer almak ve kamu hizmetlerine eşit koşullarda erişim hakkı;

...

Kadınların Siyasi Haklarına İlişkin Sözleşme

1. Madde

Kadınlar, hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında bütün seğıimlerde oy kullanma hakkına sahip olacaklardır.

2. Madde

Kadınlar hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında ulusal yasalarca kurulmuş ve halk tarafından seğıilen tüm kamu organlarına seğıilme hakkına sahiptirler.

3. Madde

Kadınların, hiçbir ayırım gözetilmeksizin, erkeklerle eşit koşullar altında ulusal yasalarca kurulmuş bütün kamu görevlerinde yer alma ve kamu görevlerini yerine getirme hakları vardır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

2. Madde

Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya başka bir statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu Bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir. Ayrıca, bağımsız, vesayet altında veya özerk olmayan veya egemenliği başka yollardan sınırlanmış bir ülke olsun ya da olmasın, bir kişi hakkında uyruğunda bulunduğu ülke ya da devletin siyasi, hukuksal ya da uluslararası statüsüne dayanarak hiçbir ayırım yapılamaz.

7. Madde

Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasanın korunmasından eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Herkes, bu Bildirgeye aykırı herhangi bir ayrımcılığa ve ayrımcı kışkırtmalara karşı eşit korunma hakkına sahiptir.

C. Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Sömürge İdaresi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri

2. Bütün halkların kendi kaderini tayin hakkı vardır; o hakka binaen serbest bir şekilde siyasi statülerini tespit ederler ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe takip ederler.
3. Vesayet altındaki ve özerk olmayan ülkelerde veya bağımsızlıklarını henüz elde edememiş olan diğer bütün ülkelerde tam bağımsızlık ve özgürlük haklarını kullanmalarına imkan vermek için, onların serbestçe açıklanmış irade ve arzularına uygun şekilde herhangi bir ırk, mezhep veya renk ayırımı yapılmaksızın bütün yetkilerin bu ülkelerin halklarına şartsız ve kayıtsız bir şekilde devri için acil tedbirler alınacaktır.

Birleşmiş Milletler Yerli Halklar Hakları Bildirisi

3. Madde

Yerli halklar kendi kaderini tayin hakkına sahiptir. Bu hak vasıtasıyla kendi siyasi statülerini belirleme ve ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma için izlenecek yolu özgürce seçme hakkına sahiptirler.

4. Madde

Yerli halklar kendi kaderini tayin haklarını kullanırken iç ve yerel işleriyle ilgili olarak otonomi veya kendi kendini yönetme, ayrıca otonom etkinliklerini finanse etmek için gerekli araç ve imkanları temin etme hakkına sahiptir.

Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartı'na Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri³⁰⁹

1. Devletler açıkça aşağıdaki ilkeleri beyan ederler:

...

Her Devletin, eşit haklar ve kendi kaderini tayin hakkı ilkesinde atıfta bulunulan, halkları kendi kaderini tayin, özgürlük ve bağımsızlık haklarından mahrum bırakacak her türlü zorlayıcı eylemden kaçınma görevi vardır.

Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi

1. Ortak Madde

1. Bütün halklar kendi kaderini tayin hakkına sahiptir. Bu hak vasıtasıyla kendi siyasi statülerini belirleme ve ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma için izlenecek yolu özgürce seçme hakkına sahiptirler.

...

Birleşmiş Milletler Antlaşması

---

309. Bu yayının tümünde Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartı'na Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri hükümleri için bu metin kullanılmıştır: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095256bm_30.pdf

1. Madde

Birleşmiş Milletler'in amaçları şunlardır:

...

2. Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi kaderini tayin etme ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak;
3. Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmede ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamak;

...

73. Madde

Halkların henüz kendi kendilerini tam olarak yönetmediği bölgelerin yönetilmesinden sorumlu olan ya da bu sorumluluğu yüklenen Birleşmiş Milletler üyeleri, bu bölgelerde yaşayanların çıkarlarının her şeyden önce geldiği ilkesini kabul ederler. İşbu Antlaşma ile kurulan uluslararası barış ve güvenlik sistemi içinde bu bölgelerde yaşayanların refahını en yüksek düzeye çıkarma yükümlülüğünü kutsal bir ödev bilirler ve bu amaçla:

...

- b. Her ülkeye ve halkına özgü koşullar ve bunların çeşitli aşamalarına uygun olarak, bu halkların kendi kendilerini yönetme yeteneğini geliştirmeyi, onların siyasi özelemlerini göz önünde tutmayı ve kendi özgür siyasi kurumlarının giderek geliştirilmesinde onlara yardımcı olmayı [kabul ederler].

...

76. Madde

İşbu Antlaşma'nın 1. Maddesinde belirtilen Birleşmiş Milletler'in Amaçları'na uygun olarak vesayet rejiminin temel hedefleri şunlardır:

...

- b. Vesayet altındaki bölgelerde yaşayan insanların siyasi, ekonomik ve sosyal bakımdan ilerlemelerini ve eğitim alanında gelişmelerini kolaylaştırmak, her bölge ve halkına özgü koşulları ilgili halkların özgürce dile getirdiği özelemleri ve her vesayet anlaşmasında öngörülebilecek hükümleri de göz önünde tutarak, bu bölgeler halklarının kendi kendilerini yönetmelerini ya da bağımsızlığa doğru giderek gelişmelerini kolaylaştırmak;

- c. İrk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin, herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesini teşvik etmek ve dünya halklarının karşılıklı bağımsızlıklarını geliştirmek;

...

Ek II

Seçimler ve Siyasi Katılım İle İlgili Seçilmiş Bölgesel Araçlar

A. Siyasi Katılım Hakkı

Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı İnsani Boyut Konferansı ile İlgili Kopenhag Toplantısı Belgesi

7. Halkın iradesinin kamu otoritesinin temeli olmasını sağlamak için, katılımcı Devletler,
  - 7.1. yasayla öngörüldüğü şekilde, makul aralıklarla serbest seçimler düzenleyecekler;
  - 7.2. ulusal yasama organının en azından bir kanadında, bütün sandalyelerin halkoyu yoluyla serbestçe kazanılmasına izin vereceklerdir;
  - 7.3. yetişkin yurttaşlar için genel ve eşit oyu güvence altına alacaklardır;

...

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye Ek Protokol ³¹⁰

3. Madde – Serbest Seçim Hakkı

Yüksek Sözleşmeciler Taraflar, yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla, gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler.

Amerikalılar-Arası Demokratik Sözleşmesi

2. Madde

Temsili demokrasinin etkili uygulanması, hukukun egemenliğinin ve Amerikan Devletleri

---

310. Bu yayının tümünde İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye Ek Protokol hükümleri için bu metin kullanılmıştır: <https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/127a3--Insan-Haklari-ve-Temel-Ozgurluklerin-Korunmasına-Iliskin-Sozlesme%E2%80%99ye-Ek-Protokol.pdf>

Örgütüne üye devletlerin anayasal yönetim biçimlerinin temelidir. Temsili demokrasi, tüm vatandaşların her ülkenin kendi anayasal düzenine uygun yasal çerçevesi dahilinde kalıcı, ahlaki ve sorumlu katılımlarıyla güçlenir ve derinlik kazanır.

3. Madde

Temsili demokrasinin vazgeçilmez unsurları, bunlarla sınırlı olmamak üzere, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı, hukukun egemenliği çerçevesinde yetkiye erişim ve yetkiyi kullanma, halkın egemenliğinin bir göstergesi olarak gizli ve genel oy verme yoluyla belirli aralıklarla yapılacak serbest ve adil seçimler, çoğulcu siyasi parti ve kurumlar, güçler ayrılığı ve devlet organlarının bağımsızlığını içerir.

5. Madde

Siyasi partileri ve diğer siyasi kurumları güçlendirmek demokrasinin önceliğidir. Seçim kampanyalarının yüksek maliyetlerine bağlı sorunlara ve kampanyaların finanse edilmesi için dengeli ve şeffaf bir sistemin oluşturulmasına özel önem verilecektir.

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi

23. Madde – Yönetime Katılma Hakkı

1. Her vatandaş aşağıdaki haklardan ve olanaklardan yararlanacaktır:
  - a. Doğrudan veya özgürce seçilmiş temsilciler aracılığıyla kamu hizmetlerine katılma;
  - b. Seçmenlerin iradelerini serbestçe ifade etmelerini güvence altına alan, gizli oy kullanılan, genel ve eşit oya dayanan ve belirli aralıklarla yapılan usulünce seçimlerde oy kullanma ve seçilme;
  - c. Genel eşitlik koşulları altında, ülkesinin kamu hizmetlerine erişim.
2. Yasalar yukarıdaki paragrafta anılan hakların ve olanakların kullanılmasını sadece yaş, milliyet, ikamet, dil, eğitim, medeni durum ve akli yeterlik ya da ceza davasında yetkili bir mahkeme tarafından mahkum edilmiş olma temelinde düzenleyebilir.

Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi

20. Madde

Yasal yeterliliğe sahip her kişinin, doğrudan ya da temsilcileri aracılığı ile ülkesinin yönetimine katılma ve gizli oy usulü ve dürüst, düzenli aralıklarla ve serbest olarak yapılan seçimlerde yer alma hakkı vardır.

32. Madde

Yasal olarak yeterli duruma geldiğinde, vatandaşı bulunduğu ülkede yapılan genel seçimlerde oy vermek her kişinin ödevidir.

Demokrasi, Seçimler ve Yönetişim ile İlgili Afrika Antlaşması

4. Madde

1. Taraf Devletler demokrasiyi, hukukun egemenliği ilkesini ve insan haklarını teşvik etmeyi görev edineceklerdir.
2. Taraf Devletler, genel oy yolu ile halkın katılımını vazgeçilmez bir insan hakkı olarak tanıyacaktadırlar.

Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (GAKT) - Demokratik Seçimleri Yöneten İlke ve Esaslar

4.1. Taraf Ülkeler, GAKT Seçim Gözlem Misyonlarını (SGM) ülkelerindeki seçimleri GAKT Antlaşması, Siyaset, Savunma ve Güvenlik İşbirliği Protokolü ve GAKT Demokratik Seçimleri Yöneten İlke ve Esaslar tarafından belirlenen koşullara bağlı olarak izlemek üzere davet edeceklerdir. Bu amaçla Taraf Ülkeler, aşağıda sunulan ve GAKT bölgesinde demokratik seçimlerin gelişmesi için hazırlanan "Demokratik Seçimler için Gerekli İlkeleri" desteklemeyi görev edinirler:

- 4.1.1. Tüm vatandaşların demokrasi ve kalkınma süreçlerine tam katılımını desteklemek;
- 4.1.2. Tüm vatandaşların, örgütlenme özgürlüğü ve ifade özgürlüğü dahil olmak üzere, temel özgürlük ve insan haklarından yararlanmasını garantiye almak;

Afrika Birliği Afrika'daki Demokratik Seçimleri Yöneten İlgelere İlişkin Bildiri

IV. Seçimler: Haklar ve Yükümlülükler

Demokratik seçimler hakkında aşağıda sunulan hak ve yükümlülükleri tasdik ettiğimizi bildiririz:

1. Tüm vatandaşlar, doğrudan ya da serbestçe seçilmiş temsilcileri aracılığıyla ve kanun hükümlerine uygun olarak ülkesinin yönetimine serbestçe katılma hakkına sahiptir.
2. Tüm vatandaşların, herhangi bir ayırım gözetilmeksizin ve Anayasa'da garanti altına alınmış olan ülkenin kanunlarına uygun olarak, seçme ve seçilme hakkı dahil olmak üzere

ülkelerindeki seçim süreçlerine tam katılma hakkı vardır.

...

Çatışma Önleme, İdare, Çözüm, Barışı Koruma ve Güvenlik Mekanizmasına İlişkin Protokol'ü Tamamlamak Üzere Demokrasi ve İyi Yönetişime İlişkin Protokol A/ SP1/12/01 (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu - ECOWAS)

1. Madde

Tüm Taraf Devletler aşağıdaki ilkeleri anayasal ilkeler olarak beyan ederler:

...

b. İktidara yalnızca serbest, adil ve saydam seçimler yoluyla gelinmelidir.

...

d. Yönetişimin her seviyesinde karar verme süreçlerine genel katılım, demokratik ilkelere tam bağlılık ve yetkinin dağıtılması.

2. Madde

1. Siyasi aktörlerin çoğunluğunun rızasının olduğu durumlar hariç, seçimlerden altı (6) ay öncesinde seçim yasalarında önemli değişiklikler yapılmayacaktır.
2. Tüm seçimler, Anayasa veya seçim yasalarınca belirlenen tarih veya dönemlerde düzenlenecektir.
3. Taraf Devletler, kadınların seçimlerde erkeklerle eşit seçme ve seçilme hakkından yararlanmaları, yönetişimin her seviyesinde hükümet politikalarının belirlenmesine ve uygulanmasına katılımları, kamu görevlerinde bulunmaları ve kamu hizmeti sunmalarının garanti altına alınması için gerekli tüm önlemleri alacaklardır.

3. Madde

Seçimleri düzenlemekle sorumlu organlar bağımsız ve tarafsız olacak ve tüm siyasi aktörlerin güvenini haiz olacaklardır. Gerektiğinde, bu organların özellikleri ve yapılarını belirlemek üzere ulusal müzakereler düzenlenecektir.

4. Madde

1. Her ECOWAS Taraf Devleti, doğum ve ölüm kayıtlarının güvenilir bir şekilde tutulmasını

sağlayacaktır. Her Taraf Devlette merkezi bir sicil dairesi oluşturulacaktır.

2. Taraf Devletler, güvenilir bir seçmen listesi oluşturmada deneyimlerini paylaşarak ve gerektiğinde birbirlerine teknik yardım sağlayarak işbirliği yapacaktır.

5. Madde

Seçmen listeleri, gerektiğinde bu listelere erişim sağlayabilecek siyasi partilerin ve seçmenlerin işbirliğiyle, saydam ve güvenilir bir şekilde hazırlanacaktır.

6. Madde

Seçim hazırlıkları, seçimlerin yürütülmesi ve sonuçların açıklanması saydam bir şekilde yapılacaktır.

7. Madde

Seçimlerin yürütülmesi ve sonuçların açıklanmasına ilişkin tüm dilekçelerin kabulü ve gereğinin yerine getirilmesi ile ilgili uygun düzenlemeler yapılacaktır.

8. Madde

Taraf Devletler, seçimler alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin hizmetlerinden halkı tüm şiddet eylemlerinden arınmış barışçıl seçimler hakkında eğitmek ve aydınlatmak için yararlanacaktır.

9. Madde

Seçimleri kaybeden parti ve/veya aday, yönetmeliklere uygun şekilde ve kanunlarca belirlenmiş zaman sınırı içinde yenilgiyi kabul edecek ve seçimin kazananı olan siyasi parti ve/veya adayı tanıyacaktır.

10. Madde

Tüm seviyelerde makam sahibi kişiler, kaybeden adaylar veya onların destekçilerine karşı yıldırma eylemlerinden veya tacizden kaçınacaktır.

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu Gözden Geçirilmiş Antlaşma

4. Madde - Temel İlkeler

Yüksek Sözleşmeciler Taraflar, bu Antlaşmanın 3. Maddesinde belirtilen amaçlar doğrultusunda, aşağıdaki ilkelere bağlılıklarını açıkça tasdik ve beyan ederler:

...

- j. 6 Temmuz 1991'de Abuja'da kabul edilen Siyasi İlkeler Bildirisi'nin öngördüğü şe-

kilde, her Taraf Devlet'te demokratik bir yönetim sisteminin yaygınlaştırılması ve pekiştirilmesi.

...

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi

13. Madde

1. Her vatandaş, doğrudan ya da serbestçe seçilmiş temsilcileri aracılığıyla ve kanun hükümlerine uygun olarak ülkesinin yönetimine serbestçe katılma hakkına sahiptir.
2. Her vatandaş ülkesinin kamu hizmetlerine eşit erişim hakkına sahiptir.
3. Her birey, yasa önünde tüm kişilerin tam eşitliği temelinde, kamu mülklerinden ve hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir.

Arap İnsan Hakları Sözleşmesi

24. Madde

Her vatandaş aşağıdaki haklara sahiptir:

4. Serbestçe bir siyasi faaliyet gerçekleştirmek.
5. Doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla kamu hizmetlerine katılmak.
6. Kendi iradesinin serbestçe ifade edilmesini garanti altına alacak, tüm vatandaşlar arasındaki eşitlik koşullarında seçimlere katılmak veya serbest ve tarafsız seçimlere katılacak olan temsilcisini seçmek.
7. Fırsat eşitliği ilkesine uygun olarak, diğerleriyle eşit şekilde, kendi ülkesindeki devlet dairesine erişim sağlamak.

...

Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) İnsan Hakları Bildirisi

25. Madde

1. Kendi ülkesinin vatandaşı olan her kişi, doğrudan ya da serbestçe seçilmiş temsilcileri aracılığıyla ve kanun hükümlerine uygun olarak ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir.

2. Her vatandaş, seçmenlerin iradelerini serbestçe ifade etmelerini güvence altına alan, gizli olarak oy verildiği, genel ve eşit oya dayanan ve belirli aralıklarla yapılan usulünce seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptir.

B. Ayrımcılık Yasağı ve Katılıma Eşit Erişim

Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi

21. Madde – Ayrımcılık Yasağı

1. Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, kalıtımsal özellikler, dil, din veya inanç, siyasi ya da diğer görüş, bir ulusal azınlığın üyesi olma, hususiyet, doğum, maluliyet, yaş veya cinsel eğilim gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılması yasaktır.
2. Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşma ve Avrupa Birliği Antlaşmasının uygulanması kapsamı çerçevesinde ve bu Antlaşmaların özel hükümleri saklı kalmak üzere milliyet nedeniyle her türlü ayrımcılık yasaktır.

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye Ek Protokol No. 12

1. Madde – Ayrımcılığın Genel Olarak Yasaklanması

1. Hukuken temin edilmiş olan tüm haklardan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi ya da diğer görüş, ulusal ve sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, mülkiyet, doğum veya herhangi bir diğer statü bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır.
2. Hiç kimse, 1. paragrafta belirtildiği şekilde hiçbir gerekçeyle, hiçbir kamu makamı tarafından ayrımcılığa maruz bırakılamaz.

Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme

15. Madde

Taraflar, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kültürel, sosyal ve ekonomik hayata olduğu gibi kamu işlerine, özellikle kendilerini ilgilendirenlere etkili katılımları için gerekli şartları sağlayacaklardır.

Avrupa Konseyi Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılımına İlişkin Sözleşme

Bölüm C – Yerel Seçimlerde Oy Kullanma Hakkı - 6. Madde

Her Taraf Devlet, 9. Maddenin 1. Paragrafında belirtilen şartlara bağlı olarak, her ikamet eden yabancı kişiye, yurtttaşların uyması gereken yasal yükümlülükleri yerine getirmesi ve buna ek olarak ülkede seçimlerden beş yıl öncesine kadar, yasalara uygun ve daimi sakin olması koşuluyla oy kullanma ve yerel seçimlerde aday olma hakkını tanımayı kabul eder.

Bununla beraber, Sözleşmeci Devlet, onay, kabul, uygun görme ve katılma belgelerini teslim ederken, 1. paragrafın uygulanmasını yalnızca oy kullanma hakkıyla sınırlandıracağını beyan edebilir.

Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme

14. Madde – Ayrımcılık Yasağı

Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi ya da diğer görüş, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, mülkiyet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.

Amerikalar-Arası Demokratik Sözleşmesi

9. Madde

Cinsiyet, etnik ve ırk ayrımcılığı başta olmak üzere her türlü ayrımcılığın ve hoşgörüsüzlüğün her çeşidinin önlenmesi, yerli halkların ve göçmenlerin insan haklarının ilerletilmesi ve korunması ve Amerikalar’da etnik, kültürel ve dini çeşitliliğe saygı, demokrasinin güçlenmesine ve yurtttaş katılımına katkıda bulunur.

28. Madde

Devletler, ülkelerinin siyasi yapılarında kadınların tam ve eşit katılımını, demokratik bir kültürün yaygınlaştırılmasının ve uygulanmasının temel bir unsuru olarak destekleyecektir.

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi

1. Madde – Haklara Saygı Gösterme Yükümlülüğü

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, burada tanınan haklara ve özgürlüklere saygı göstermeyi ve kendi yetki bölgelerine tabi tüm kişilerin, söz konusu hakları ve özgürlükleri ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer görüş, ulusal ya da toplumsal köken, ekonomik

statü, doğum ya da herhangi bir başka toplumsal koşul gerekçesiyle hiçbir ayrımcılık yapılmaksızın, serbestçe ve tam olarak kullanabilmelerini garantiye almayı üstlenirler.

2. Bu Sözleşme'nin amaçları bakımından "kişi", her bir insan anlamına gelir.

24. Madde – Eşit Korunma Hakkı

Her kişi kanun önünde eşittir. Böylece, her kişi, ayrımcılık yapılmaksızın yasanın eşit korumasından yararlanma hakkına sahiptir.

Kadınlara Siyasi Haklar Verilmesine İlişkin Amerikalılar-Arası Sözleşme

1. Madde

Yüksek Sözleşmeci Taraflar, oy kullanma ve ulusal makamlara seçilme hakkının cinsiyet nedeniyle engellenmeyeceğini veya kısıtlanmayacağını kabul ederler.

Güney Afrika Kalkınma Topluluğu Cinsiyet ve Kalkınma Protokolü

13. Madde – Katılım

1. Taraf Devletler, seçimlerin düzenlenmesi ve oy verme dahil olmak üzere tüm seçim süreçlerinde, kadınların erkeklerle eşit olanaklara sahip olması için belirli yasama önlemleri ve diğer stratejileri hayata geçireceklerdir.

...

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi'ne Ek Afrika Kadın Hakları Protokolü

9. Madde - Siyasi ve Karar Alma Süreçlerine Katılma Hakkı

1. Taraf Devletler, kadınların, pozitif ayrımcılık, elverişli ulusal mevzuat ve diğer tedbirler aracılığıyla ülkelerindeki siyasi yaşama eşit katılımını ve katılımcı yönetimi teşvik etmek için aşağıdaki hususları güvence altına alan belirli hedeflere yönelik olumlu adımlar atacaktırlar:

- a. Kadınların ayrımcılığa uğramaksızın tüm seçimlere katılması;
- b. Kadınların, tüm seçim süreçlerinde erkeklerle her seviyede eşit olarak temsili;
- c. Her seviyedeki devlet politikası ve kalkınma programlarının geliştirilmesi ve uygulanmasında kadınların erkeklerle eşit ortaklar olarak hareket etmesi.

2. Taraf Devletler, karar alma süreçlerinin her seviyesinde kadınların daha çok ve etkili temsilini ve katılımını sağlayacaklardır.

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi

2. Madde

Her birey, ırk, etnik grup, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya başka bir statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu Sözleşme’de tanınan ve garanti altına alınan bütün hak ve özgürlüklerden yararlanma hakkına sahiptir.

3. Madde

1. Her birey yasa önünde eşittir.
2. Her birey yasanın eşit korumasından faydalanma hakkına sahiptir.

Arap İnsan Hakları Sözleşmesi

3. Madde

...

3. İslami Şeriat hukuku, diğer ilahi kanunlar, ilgili yasalar ve yasal belgeler tarafından kadınların lehinde oluşturulmuş pozitif ayrımcılık çerçevesinde, insanlık onuru, haklar ve yükümlülükler açısından kadın ve erkek eşittir. Buna göre, her Taraf Devlet, kadın ve erkeklerin bu Sözleşmede belirtilen tüm haklardan etkili bir biçimde ve eşit olanaklarla yararlanmalarını garantiye almak için tüm zorunlu önlemleri almayı taahhüt eder.

C. Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi

19. Madde

Tüm halklar eşit olacaktır; aynı saygıdan ve aynı haklardan yararlanacaklardır. Hiçbir şey, bir halka başka bir halk tarafından hükmedilmesini haklı kılmayacaktır.

20. Madde

1. Tüm halkların var olma hakkı vardır. Halklar sorgulanamaz ve vazgeçilemez olan kendi kaderini tayin hakkından yararlanacaktır. Halklar serbestçe siyasi statülerini belirleyecekler ve ekonomik ve sosyal gelişimlerini serbestçe seçtikleri politikalarla sürdürecektir.

lerdir.

2. Sömürgeleştirilmiş veya ezilen halklar, uluslararası topluluk tarafından tanınmış herhangi bir yola başvurarak kendilerini hakimiyetin zincirlerinden kurtarma hakkına sahiptir.
3. Tüm halklar, yabancı hakimiyete karşı verdikleri özgürlük mücadelelerinde işbu Sözleşmeyi imzalamış Taraf Devletlerin siyasi, ekonomik veya kültürel yardımından yararlanma hakkına sahiptir.

Arap İnsan Hakları Sözleşmesi

2. Madde

1. Tüm halklar kendi kaderini tayin hakkı, doğal servet ve kaynaklarını kendileri kontrol etme, siyasi sistemlerini serbestçe seçme ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini devam ettirme haklarına sahiptir.

EK III

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sistemi

1. Birleşmiş Milletler insan hakları sistemi, Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan (BM Antlaşmasına dayalı organlar) ve uluslararası insan hakları sözleşmelerinden doğan ve bağımsız uzmanlardan oluşan organlardan (sözleşmeye dayalı organlar) ileri gelen izleme yetkilerine sahip mekanizmalardan oluşur.

A. BM Antlaşmasına Dayalı Organlar

2. BM Antlaşmasına dayalı organlar, İnsan Hakları Konseyi, Konseyin evrensel periyodik inceleme mekanizması ve özel usulleridir.

1. İnsan Hakları Konseyi

3. İnsan Hakları Konseyi, Birleşmiş Milletler sistemi içinde, Genel Kurul tarafından çoğunluk oyu ile seçilen 47 ülke temsilcisinden oluşan hükümetlerarası bir organdır. Konsey, Birleşmiş Milletler sistemi içinde insan haklarının yaygınlaştırılması ve korunmasının güçlendirilmesinden ve dünya çapındaki insan hakları ihlallerinin ele alınması ve bunlar hakkında eyleme geçilmesinden sorumludur. Konsey, Genel Kurul'un 15 Mart 2006'da aldığı 60/251 sayılı kararıyla kurulmuştur. Konsey, Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi'nde her yıl on haftalığına toplanır ve yıl boyunca gerçekleşen ve Konseyin dikkatini gerektiren tematik insan hakları sorunlarını irdeleyebilir.
4. Konsey kayıt altına alınan oy veya kayıt altına alınmayan oy sistemiyle hüküm, beyan veya karara varabilir. Konseyin bir belgeyi oy yoluyla kabul etmesi için üyelerinin çoğunluğunun desteği gereklidir. Yalnızca Konsey üyeleri oy kullanabilir. Konsey'in kararları yasal olarak bağlayıcı değildir. Şimdiye kadar Konsey, geniş çaplı, tematik ve ülkelere özel insan hakları sorunlarını ele alan 1.750'den fazla belge kabul etmiştir.

2. Evrensel Periyodik İnceleme

5. İnsan Hakları Konseyi'nin evrensel periyodik incelemesi, her dört buçuk yılda bir Birleşmiş Milletler üyesi 193 Devletin insan hakları sicilinin incelenmesinden oluşan ve benzeri olmayan bir süreçtir.
6. Her yıl 42'ye yakın Devlet incelemeden geçer ve her biri hakkında ortalama 180 tavsiyede bulunulur. İncelenen Devletlerden daha sonra hangi tavsiyeleri destekledikleri ve tavsiyeleri uygulamak için alacakları önlemler ve atacakları adımlar hakkında açıklamalar yapmaları beklenir. Evrensel periyodik inceleme, Birleşmiş Milletlerin insan hakları konularına dahil olmasına yarayan birçok yöntemden biridir ve ilgili Hükümetçe açıkça desteklenen tavsiyeler bu yollar arasında karşılıklı mutabakata en çok dayalı olanları kabul edilir. Bir akran değerlendirmesi süreci olarak, evrensel periyodik inceleme ile oluşturulan tavsiyeler diğer üye Devletler tarafından verilir ve antlaşma organları, İnsan Hakları Konseyi özel usulleri ve BMİHYK gibi Birleşmiş Milletler insan hakları uzman organlarınca alınan diğer tavsiyeleri tamamlar veya tekrarlayarak vurgular.³¹¹

3. Özel Usuller

7. İnsan Hakları Konseyinin özel usul yetki sahipleri, Konsey tarafından atanan ve BM mensubu olmaksızın bağımsız imkanlarıyla görev yapan özel raportörler, bağımsız uzmanlar ve çalışma gruplarından oluşur. Özel usuller ülke ziyaretleri gerçekleştirir; Devletlerle veya diğer aktörlerle iletişime geçerek ve öne sürülen ihlal ve istismarları Devletlerin dikkatine sunarak bireysel vakalar ve daha geniş ve yapısal endişeler hakkında harekete geçer; tematik çalışmalar gerçekleştirir ve uzman toplantıları gerçekleştirir; uluslararası insan hakları standartlarının gelişmesine katkıda bulunur; savunuculuk faaliyetleri yapar, halkın farkındalığını artırır ve teknik işbirliği için önerilerde bulunur.
8. Özel usul yetki sahipleri herhangi bir Hükümet veya diğer kurumdan bağımsızdır ve bağımsız imkanlarıyla görev yaparlar. Bulgu ve tavsiyelerini Konseye ve Genel Kurul'a raporlarlar. Özel usul yetki sahipleri, bazı durumlarda uluslararası topluluğu insan hakları sorunları hakkında harekete geçiren tek mekanizmadır. Özel usuller vardıkları sonuçları ve tavsiyelerini insan hakları sorunlarına dair nesnel değerlendirmelere dayandırır. Özel usullerin görüşlerini veya tavsiyelerini uygulatma gücü veya yetkisi yoktur.
9. Eylül 2020 itibarıyla 44'ü tematik ve 11'i ülkeye özel olmak üzere 55 yetkilendirmede 80 faal özel usul yetki sahibi bulunmaktadır.

---

311. Bkz. www.ohchr.org/Documents/HRBodies/UPR/UPR_Practical_Guidance.pdf.

B. Sözleşme Organları

10. Ana uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını denetleyen 10 insan hakları sözleşme organı bulunmaktadır. Bu organlar aşağıda listelenmiştir:
  - a. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi
  - b. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi
  - c. İnsan Hakları Komitesi
  - d. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi
  - e. İşkenceye Karşı Komite
  - f. Çocuk Hakları Komitesi
  - g. Göçmen İşçiler Komitesi
  - h. İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezanın Önlenmesi Alt Komitesi
  - i. Engelli Kişilerin Hakları Komitesi
  - j. Zorla Kaybedilme Komitesi
11. Sözleşme organları, uyarınca oluşturuldukları sözleşmelerin hükümlerine uygun bir dizi görevde bulunur. Bunlardan bazıları Taraf Devletlerin periyodik raporlarını inceleme, bireysel şikayetleri inceleme ve sözleşme hükümlerini yorumlayan genel yorum ve tavsiyelerin alınmasıdır.³¹²

1. Taraf Devletlerin Raporlarını İnceleme

12. Bir Devlet bir sözleşmeyi onayladığında, sözleşmeyle kabul edilmiş hakları uygulamak üzere yasal yükümlülük üstlenir. Sözleşmenin sabit koşullarını uygulama yükümlülüğünün yanında, her Taraf Devlet, ilgili sözleşme organına bu hakların nasıl uygulandığıyla ilgili periyodik raporlar sunmakla da yükümlüdür.
13. İlgili sözleşme organı Taraf Devletin raporunu inceler ve ulusal insan hakları kurumları, uluslararası ve ulusal sivil toplum örgütleri, Birleşmiş Milletler organları, diğer hükümet-

---

312. Sözleşme organları hakkında daha fazla bilgi için bkz. BMİHYK Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşme Sistemi, Bilgi Formu 30/1. Sürüm (New York ve Cenevre, 2012).

lerarası organlar, uzman gruplar ve akademik kurumlar gibi diğer kaynaklardan ülkenin insan hakları durumu ile ilgili bilgi edinebilir. Edinilen bilgilerin ışığında, ilgili sözleşme organı sunulan raporu Taraf Devlet tarafından gönderilen bir delegasyon eşliğinde inceler. Sözleşme organı daha sonra “nihai gözlemler” adı verilen endişe ve tavsiyelerini yayımlar.

2. Bireysel Şikayetleri İnceleme

14. Sözleşme organlarından altısı (Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, İnsan Hakları Komitesi, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, İşkenceye Karşı Komite, Engelli Kişilerin Hakları Komitesi ve Zorla Kaybedilme Komitesi), belirli koşullar altında, bireylerden ilgili sözleşme ile korunan haklarının bu sözleşmenin bir Taraf Devleti tarafından ihlal edildiğine ilişkin dilekçeler alabilir. Komite bir şikayetin kabul edilebilir olduğunu açıkladığı takdirde, şikayetin esaslarını incelemeye koyulur ve ilgili sözleşme altında bir ihlalin gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında ulaştığı sonuçların nedenlerini açıklar.
15. Komitenin kararları ilgili sözleşmelerin yetkin bir yorumudur. Kararlar söz konusu Taraf Devlet için tavsiyeler içerir, fakat yasal olarak bağlayıcı değildir. Tüm komiteler, Taraf Devletlerin şikayet mekanizmalarını kabul ederek, komitenin bulgularına saygı duymayı da kabul ettiklerini öngördüklerinden, Taraf Devletlerin verilen tavsiyeleri uygulayıp uygulamadığını denetlemek üzere bazı mekanizmalar (takip mekanizmaları) geliştirmişlerdir. Verilen kararlar, Devletlere, sivil topluma ve bireylere bu sözleşmelerin güncel anlamlarını yorumlamakta rehberlik eder.³¹³

3. Genel Yorumlar ve Tavsiyeler

16. Her sözleşme organı, ilgili sözleşmelerin koşulları hakkındaki yorumlarını genel yorumlar ve tavsiyeler olarak yayımlar. Genel yorumlar ve tavsiyeler, sözleşmelerin nasıl uygulanması gerektiğiyle ilgili daha detaylı ek bilgiler sunar. Genel yorumlar ve tavsiyeler, ifade özgürlüğü hakkı veya kamu işlerine katılma hakkı gibi esas hükümlerin detaylı yorumundan, sözleşmelerin belirli maddeleriyle ilgili Taraf Devletlerin raporlarında bulunması gereken bilgilere kadar geniş bir yelpazedeki konuları içerir.
17. Genel yorumlar ve tavsiyeler, ulusal insan hakları kurumlarının rolü, engelli kişilerin hakları, kadına karşı şiddet ve azınlık hakları gibi daha önemli ve geniş çaplı konularla da ilgilendir. Genel yorumlar ve tavsiyelere BMİHYK'nın websitesinden ulaşılabilir (www.ohchr.org).

---

313. Sözleşme organları hakkında daha fazla bilgi almak için bkz. BMİHYK Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri altında Bireysel Şikayet Mekanizmaları, Bilgi Formu No. 7/2. Sürüm (New York ve Cenevre, 2013).

